

MUUSEUM

Eesti Muuseumiühingu ajakiri
NR 2 (36) 2014

PEATOIMETAJA

Piret Õunapuu
piret.ounapuu@erm.ee

TEGEVTOIMETAJA

Heli Nurger
heli.nurger@gmail.com

TOIMETAJA

Ivi Tammaru
ivi.tammaru@erm.ee

TOIMETUSE KOLLEEGIUM

Piret Õunapuu, Karin Hallas-Murula,
Tiina-Mall Kreem, Marge Rennit,
Aivar Pöldvee

RESÜMEEDE TÕLGE

Tiina Mällo

KÜLJENDUS

Ivi Tammaru

KUJUNDUSMAKETT

Kristjan Mändmaa, Indrek Sirkel

TRÜKIKODA

Ecoprint

Trükitud FSC sertifikaadiga paberile
looduslike õlide ja vaikude baasil
valmistatud värvidega. © Ecoprint

Ajakirja väljaandmist toetavad
Eesti Kultuurkapital,
Hasartmängumaksu Nõukogu,
Eesti Rahva Muuseum.

ISSN 1406-3484

ESIKAANEL:

Eesti Rahva
Muuseumi
tekstiilikogu
FOTO: Anu Ansu

TAGAKAANEL:

Mais 2014 avati SA Eesti Vabaõhu-
muuseumis kaks uut talu – seto talu
Lökova külast ja vanausuliste peipsi-
venelaste maja Kallastelt (pildil)
FOTO: Heiki Pärdi

PEATOIMETAJALT

Piret Õunapuu

Tõsiasi, et kogud on iga muuseumi alustala, tuleb käesolevast ajakirjast väga selgesti välja. Ajakirja pika ajaloo jooksul on see esimene number, kus peaaegu kõik artiklid käsitlevad just peateemat.

Kogumispoliitika, kogudesse sisse ja välja arvamine, kogude kujunemise ajalugu ja loogika – kõik see moodustabki tegelikult meie muuseumimaastiku kõige olulisema osa. Teema avalöögina mõjub väga hästi Hollandi kolleegi võrdlev analüüs meie ja nende kunstikogude moodustumise loogikast. Kas ja kui palju me saame siin leida põhjusi-tagajärgi ajaloosündmuste pinnalt? Kunstimuuseumide kaasaegsed suunad nii seal kui siin on paljuski kattuvad. Kui Hollandis tahab muuseum olla eksperimentaalne ja radikaalne kõigile inimestele mõeldud haridusplatvorm, siis mida muud meiega tahame. Võib-olla radikaalsusega katsume veidi tagasihoidlikumad olla.

Teiseks päevateemaks on Mirjam Rääbise arutelu, kellele neid kogumispõhimõtteid vaja on. Tegelikult ikka muuseumile endale. Alati on lihtsam, kui on olemas põhimõtted, mille järgi suunda võtta. Põhitööd on alustalad, mille peale saab iga muuseum vastavalt oma eripäradele koostada just temale vajalikud suunad kogude moodustamisel.

Käesolev ajakiri annab muuseumi kogude kohta rohkelt infot nii kolleegidele kui ka inimestele, kes ei puutu muuseumi argieluga igapäevaselt kokku. Kasvõi selline teema nagu esemete muuseumikogust välja arvamine võib alguses lugejas kõhedust tekitada ja asjaga mitte kursis oleva lugeja murelikuks muuta. Teema on aga väga aktuaalne ja vajalik.

Möödupuu rubriigis annab Mariann Raisma hea ülevaate kogude kasutamisest muuseumi meenete valmistamisel. Juba mitu korda on toimunud Eesti MuuseumiMeene Auhinna (EMMA) konkurss, kuhu esitatud tööd on läinud järjest huvitavamaks. Eduard Vilde Muuseumi Piibelehe sokid olid eelmise aasta täielik hitt.

Ikkagi inimene on aga seekord Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi koguhooldaja Marika Palu.

Kurbusega peame ka teatama kahe pikaajalise ja pühendunud kolleegi lahkumisest meie hulgas.

PÄEVATEEMA

**INTERVJUU VAN ABBEMUSEUMI KURAATORI
CHRISTIANE BERNDESIGA**

— HANNA-LIIS KONT —

LK 5

KELLELE KIRJUTADA KOGUMISPÕHIMÕTTEID?

— MIRJAM RÄÄBIS —

LK 9

LUUBI ALL

KOGUMISPOLIITIKA HETKESEIS VÄIKSEMATES MUUSEUMIDES

— REET MARK —

LK 14

VÄLJAARVAMINE – POOLT VÕI VASTU

— PILVI PÕLDMA —

— KAIE JEESER —

LK 16

LUUBI ALL ON TEADUSKOGUD

— LEA LEPPIK —

LK 18

KOGUD RAMBIVALGUSES

— KERTTU MÄNNISTE —

— KIRSTEN SIMMO —

LK 22

MÕÕDUPUU

**KUIDAS KASUTADA MUUSEUMIOBJEKTE MUUSEUMIMEENETE
LOOMISEL?**

— MARIANN RAISMA —

LK 26

NÄITUSED

„EVELINE VON MAYDELL. MUSTVALGE MAAILM“

Elegantne näide erinevate institutsioonide kogudealasest koostööst

— TIINA-MALL KREEM —

LK 31

**TARTU LINNAMUUSEUMI SUVENÄITUS RUTIKVERE MÕISNIKE-
VABAMÜÜRLASTE KUNSTIST**

— ANNE UNTERA —

LK 35

IGAVENE VIRTUAALNÄITUS

— ELE PAJULA —

— MARIS ROSENTHAL —

LK 38

IKKAGI INIMENE

JULGE NAGU HUNT

Intervjuu Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi koguhoidja Marika Paluga

— ELE PAJULA —

LK 41

VÄRKSTUBA

MILLEKS DOKUMENTEERIDA MUSEAALIDE KASUTAMIST?

— KAIE JEESER —

— KURMO KONSA —

LK 45

AJA LUGU

KOGUMISE RÕÕM, JAGAMISE VALU JA TÄNANE PÄEV

Eesti Rahva Muuseumi 105-aastased kogud

— RIINA REINVELT —

LK 47

IN MEMORIAM

KÜLLI RIKAS

ANTS PÄRNA

LK 52

LK 53

Rahvusvaheliselt tuntud mälu-uurija Endel Tulvingu teadustegevust sisaldava arhiivi laadimine bussile Tallinnas tollilaos 10. jaanuaril 2014. Arhiivi uueks koduks on Eesti Rahva Muuseum, kus kõik uurijad sellega tutvuda saavad
FOTO: Riina Reinvelt

INTERVJUU VAN ABBEMUSEUMI KURAATORI CHRISTIANE BERNDESIGA

— HANNA-LIIS KONT —
TARTU KUNSTIMUUSEUM

Intervjuu Hollandis Eindhovenis asuva Van Abbemuseumi kogude kuraatori Christiane Berndesiga on tehtud 22. novembril 2013 Tartus.

Te osalesite 21. novembril seminaril „Kuidas kommunikeerida kogusid? Erinevad võimalused (püsi)ekspositsiooniks“, mis toimus Tartu Kunstimuuseumis. Millised olid Teie jaoks seminaril käsitletud teemadest kõige huvitavamad?

Minu jaoks oli väga huvitav vestelda meie kollektsoonide teemal ja võrrelda olukordi erinevates institutsioonides. Huvitav oli ka arutleda konfliktide üle institutsioonide sees, millest igaüks asub erinevas Euroopa paigas ning on erinevate võimalustega. Me võime rääkida üldiselt kollektsoonide esitlemisest, kuid on täiesti võimalik, et mõnes teises kontekstis vajatakse sellel ajahetkel hoopis midagi muud.

Ma mõistsin seminaril taaskord, et olukord Lääne-Euroopas on endiselt erinev olukorrast Ida-Euroopas. Läänes on teistsugused võimalused, meil on erinev rahastussüsteem ja meil on täiesti teistsugune kollektsoonide kujunemise ajalugu. Siin toimus poliitilises süsteemis täielik muutus, mis pani teid oma ajalugu ja kollektsoonide ajalugu ümber mõtestama. Läänes toimuvad samuti muutused, kuna maailm muutub pidevalt, kuid meil pole olnud sellist järsku murrangut. Muutused toimuvad üsna aeglaselt.

Seepärast arvan ma, et Lääne inimesed ei taju veel neid muutusi ning tõsiasi, et tuleb aeg, kui meie peame samuti oma ajalugu ümber kirjutama. Van Abbemuseumis püüame me kollektsoonile selles valguses läheneda – piirid on avatud ja seepärast keskendume me ülemaailmsele kunstile. Ida-Euroopas toimus aga murrang ning on huvitav, et ühtäkki nägite te ajalugu teise pilgu läbi. Te pidite uuesti tasakaalu leidma

Hanna-Liis Kont

Christiane Berndes Tartu Kunstimuuseumi Vallikraavi tänava majas 23. novembril 2013
FOTO: Hanna-Liis Kont

ja otsustama, millist positsiooni oma ajaloole anda. On tõeliselt huvitav näha, kuidas te olete selle pärandiga toime tulnud.

Me käisime Tartu Kunstimuuseumi hoidlas ning ma sain teada, kuidas kõik need kunstiteosed on muuseumisse tulnud. Van Abbemuseumis on pea kõik teosed ostnud muuseumi enda väike nõukogu, mille liikmed teevad ise kunstiteoste osas valiku, kuid siin andis riik muuseumile kunstiteosed ja otsustas, mille eest muuseum peaks hoolt kandma. See on täiesti teistsugune kogumisprotsess, mille käigus jõuavad muuseumisse teistsugused lood.

Te saite näha Tartu Kunstimuuseumi kollektsiooni. Mis on peamine erinevus selle kogu ja Van Abbemuseumi kollektsiooni vahel?

Erinevus seisneb selles, et meie kogu on rahvusvaheline ja direktorid, kes neid kunstiteoseid valisid, keskendusid Lääne kunstiajaloole. Nüüd aga püüame me vaadata oma kollektsiooni arhiivina, mitte hinnaliste kunstiteostena. Niisiis püüame me oma lähenemist kollektsiooni suhtes muuta. Me küsime pigem, milliseid lugusid need teosed jutustavad ja kuidas me saame neid kasutada mõistmaks oma ajalugu.

Teie juba teatud mõttes tegite selle sammu. Te juba vaatate oma kogu arhiivina, kus on hulgaliselt lugusid, mida on huvitav edasi anda. Tegemist on kohaliku eesti kunsti kollektsiooniga ja seega oleks järgmine samm võrrelda seda teiste riikide kogudega – kõrvutada omavahel lugusid, mis on Tartu Kunstimuuseumi kogus, teiste kollektsioonide lugudega. Näiteks võiks vaadata konkreetset perioodi – mis juhtus 1950. aastatel Eindhovenis ja mis juhtus Tartus ning milliseid teoseid kogusse toodi. Nende lugude

võrdlemine võiks olla tõeliselt huvitav ja seega ei arva ma, et oleks vaja muuta Tartu Kunstimuuseumi kogu rahvusvahelise kunsti kollektsiooniks.

Van Abbemuseumis ei huvita meid niivõrd kunstiteoste kvaliteet, kuna see on väga suhteline väärtus, mis on sageli seotud kunstiajaloo ja erinevate stiilide olulisemate esindajatega. Meid huvitavad pigem lood, mis on seotud kunstnikega ja tööde kogumisega – miks nad on lisatud avalikku mällu.

Kunstiajaloolise narratiivi kõrvalejätmine näituste tegemisel ja keskendumine teistele ajalugudele (sotsiaalpoliitilisele ajaloole) tuli seminari jooksul mitmel korral ette. Kas see on uus arengusuund?

Ma arvan, et see tuleb ja läheb. Kui vaadata Van Abbemuseumi ajalukku, siis on näha, et 1960. aastatel töötanud direktor oli samuti huvitatud kunsti ja ühiskonna vahelistest suhetest, kuid direktorid enne ja pärast teda huvitusid enam kunstiajalooost.

Kuid miks on sellest praegusel ajahetkel saanud eelistatud lähenemine? Joanna Sokolowska Muzeum Sztukist (Łódź, Poola) mainis seminaril, et kunstiajalugu kleebib kunstiteoste silte, kuid tema ei taha seda teha. Kas teie valiku põhjus on sama?

Kunstiteose mõistmiseks on väga oluline tunda seda ümbritsevat informatsiooni – kes selle teose tegi, kus see tehti, millal see tehti ja kes tõi selle muuseumisse. Me tegeleme pidevalt sildistamisega, on olemas kunstiajalugu ja võib kasutada selle struktuuri või siis võtta mõni teine ülesehitus. Leian, et küsimus on selles, mida me sel ajahetkel kõige enam vajame, ja ma ei arva, et me vajame kunstiajaloolist struktuuri. Ma arvan, et me vajame hoopis sidet teoste päritoluga ning me peame seda ise kunstit lugema. Minu jaoks on kunstiteose biograafia, mis on seotud sotsiaalpoliitilise kontekstiga, ülimalt oluline – seega ajahetk, mil teos loodi, mis juhtus, millises olukorras oli kunstnik ja kuidas ta sellele reageeris. Sellise konteksti kaudu on alati võimalik teoseid lugeda.

Te rääkisite seminaril praegusest Van Abbemuseumi püsiekspositsioonist – „Once Upon a Time... The Collection Now“, mis tegeleb kontekstidega, milles kunstiteosed valmisid ja kus neid esmalt eksponeeriti. Kas selline lähenemine tuleneb soovist leida oma kollektsioonist midagi uut ja näha seda uues valguses?

Jah, ma arvan, et see on just praegusel ajal oluline, kuna kunstiajaloo sellisel kujul, nagu me sellega harjunud oleme, on domineerinud Lääne-Euroopa ja Ameerika, kuid pärast 1989. aastat, kui paljud piirid kadusid, muutus maailm suuremaks. Meie aga peame nüüd oma posit-

siooni ümber mõtestama. Kunstiajalugu pärineb Läänest, kuid inimesed, kes ei tule sellest kontekstist, küsivad kunsti kohta täiesti teistsuguseid küsimusi. Nad ei ütle „Ahhaa, see on kubistlik teos“ või „Oo, kui huvitav, see on kontseptuaalne kunst“. Tegemist on kunstiajaloolise teadmisega, mida me ei jaga teiste inimestega. Kuid kuidas vaatavad need inimesed kunstiteoseid? Kas me leiame nendega ühise keele, mille abil kunstist rääkida?

Me tahame kaasata rohkem inimesi kunsti puudutavasse vestlusse. Kunst ei ole ainult osa Lääne kunstiajaloo, mis omakorda on modernistliku mõttemaailma osa. Me näeme, et taoline läänelik süsteem on puudulik, ja me peame selle uuesti üle vaatama. Kunstnikud tegelevad kõigi nende teemade ja probleemidega ning nad saavad meid aidata oma positsiooni ümber mõtestamisel ning erinevate tulevikuvisioonide kujundamisel. Ma leian, et see on praegusel hetkel kunsti oluline ülesanne.

Seminari käigus mainiti erinevat tüüpi näituseid – kronoloogiline, temaatiline, isikunäitus. Tiiu Talvistu väidab seminari trükises, et kõik need variandid on siiani aktuaalsed. Kas te nõustute sellega?

Oleneb, milliseid küsimusi küsitakse – millega tahetakse tegeleda, mida peetakse vajalikuks. Tegemist on mudelitega, mida inimesed saavad kasutada, kuid iga institutsioon peab otsustama, mis on oluline vastaval ajahetkel.

Näiteks leidsime me Van Abbemuseumis, et me peame kunsti taaskord siduma sotsiaalpoliitilise kontekstiga, kuna kunst oli muutunud isoleerituks. Me pidime selle seose taas looma, kuna need on praegu meie jaoks olulised teemad – kuidas ehitada üles meie ühiskonda, kuidas me tahame jagada oma ressursse...

Seega pole oluline mitte mudel, vaid sõnum, mida selle abil edastatakse?

Mudel on minu jaoks vahend, mille abil midagi kommunikeerida või uurida. Me otsustasime Van Abbemuseumis kasutada kronoloogilist ülesehitust, kuna mõistsime, et suur osa külastajatest tunneb kunstiajalugu ja neil on sellest lähtuvalt teatud ootused. Teine osa külastajatest ei tea sellest aga midagi ning seepärast ei leia nad kunstiajaloolise jutustusega kontakti. Arvasime, et temaatilist mudelit kasutada oleks liiga subjektiivne ning me teeme nii liiga mitu sammu. Selle asemel otsustasime teha vaid ühe sammu ja eksponeerida teoseid kronoloogilises järjestuses, et seejärel vaadata, kuidas on võimalik sellist arengut lugeda.

Ja sellise otsuseni jõudsite te näitust ettevalmistanud protsessi „Play Van Abbe“ kaudu?

Jah, me koostasime terve hulga esitlusi ja korraldasime erinevaid projekte. Alates 2006. aastast oleme me eksperimenteerinud oma kollektsiooni esitledes ja püüdnud leida võimalusi, kuidas oma kogu näidata ilma kunstiajaloolise

Van Abbe-
museumi näitus
„Once Upon
a Time... The
Collection Now“,
2013
FOTO: Peter Cox

Van Abbe-
museumi näitus
„Once Upon
a Time... The
Collection Now”,
2013
FOTO: Peter Cox

mudeli juurde tagasi minemata. Me ei tahtnud selles suunas liikuda, kuid muuseumi külastajad ei mõistnud meie väikeseid esitlusi ja minu järel-
dus oli, et nad vajavad teatud struktuuri. Krono-
loogiline lahendus tundus olevat sellel hetkel
kõige aktuaalsem, et minna tagasi ajalukku ja
küsida endalt, mis juhtus, kuidas me siia saime.
Niisiis vaadata ajalugu kunstiteoste kaudu.

**Kuna tegemist on ennast analüüsiva prot-
sessiga, kas pole muuseumi publikul olnud
raskusi sellise lähenemisega suhestumisel?**

On inimesi, kelle jaoks see on keeruline, ja
ka neid, kes on väga avatud. Mõned on öelnud,
et te keskendute väga palju iseendale, kuid me
ei keskendu endale, vaid institutsioonile kui
sellisele. Mida me ootame sellelt muuseumilt?
Tegemist on pädeva küsimusega, mida võib
kõigilt küsida, kuna me oleme avalik muuseum
ja meile maksab avalikkus. Miks siis mitte küsida
seda küsimust ja jagada seda küsimust. Millist
institutsiooni me vajame?

Kui inimesed ütlevad, et see on liiga enese-
keskne ja neisse ei puutu, siis on tegemist veidra
reaktsiooniga, kuna kõik inimesed moodustavad
ühiskonna ja muuseum on avalik mälu. Muu-
seum hoolitseb kunstiteoste ja lugude eest, mille
kohta me arvame, et ühiskond vajab neid. Kõigi
inimeste asi on sellele mõelda. See ei ole muu-
seumi direktori probleem, ei, see on küsimus
ühiskonnale – mida me tahame tuleviku jaoks
alles hoida? Leidmaks sellele küsimusele vastust
tuleb aga vaadata minevikku ja oma kogusse.

Oma lühikestest esitlustest nagu „Play
Van Abbe“ õppisime me, et inimestel polnud
piisavalt aega reageerida. Seepärast tahame me

näitusega „Once Upon a Time... The Collection
Now“ julgustada inimesi kollekttsiooni kohta
oma lugusid rääkima. Tegemist on projektiga
„Storylines“, mis on avatud kõigile. Me kutsume
inimesi muuseumisse, et nad vaataksid näitust ja
räägiksid meile, mida nemad peavad selle juures
huvitavaks või oluliseks. Kuid selleks peame me
andma inimestele aega. Ja siis, kui need lood
on olemas, soovime me neid ka teistega jagada.
Sellega tahame me inimesi julgustada ja alatada
vestlust meie kollekttsiooni ja muuseumi teemal.
Tahame olla oma publikuga diskussioonis, et
kollekttsioonist saaks jagatud pärand, mitte
miski, mille kohta on teadmised ainult muuseumi-
mil.

**Kas sellel põhjusel kestab praegune näitus
lausa viis aastat – soovite anda inimestele
aega kunstiga suhestumiseks?**

Jah, tahame anda inimestele võimaluse luua
kontakti ja alatada diskussiooni ning vasta-
valt nendele vestlustele plaanime oma näitust
jooksvalt muuta. Niisiis, ma olen kindel, et me
muudame selle aja jooksul osa saalide väljapanek-
kut, kuid esmalt peavad inimesed saama võima-
luse näitust näha ja peab toimuma diskussioon.
Seega ei ole tegemist tardunud asjaga, vaid
ettepanekuga alustada arutelu.

Meie institutsiooni aluseks on soov olla
eksperimentaalne ja radikaalne muuseum ning
kõigile inimestele mõeldud haridusplatvorm.
Nüüd lisandus sellele veel ka uued põhimõt-
ted, milleks on läbipaistvus, vahendamine ja
laialdane levik (*transparency, agency, dispersion*).
Edaspidi on meie ülesanne need juhised enda
töösse kaasata.

KELLELE KIRJUTADA KOGUMISPÕHIMÕTTEID?

— MIRJAM RÄÄBIS —
KULTUURIMINISTEERIUMI KULTUURIVÄÄRTUSTE
OSAKONNA PEASPETSIALIST

Muuseumikogusid on mõtestatud läbi aegade ning muuseumid on saanud enamasti alguse just kogude kujundamisest. Niisamuti on muuseumide muutmine alanud sageli muuseumikogu reorganiseerimisest. Seetõttu võib öelda, et kogud olid ja on endiselt muuseumi alustalaks, olles traditsioonide kandjad ja samal ajal muuseumitegevuse keskne mootor. Me ei saa sisuliselt rääkida ühestki muuseumist, puudutamata sealset muuseumikogu.

Esimest korda 21. sajandil hakati kogumispõhimõtete peale uuesti mõtlema pärast riigikontrolli aruannet 2005. aastal. Sellest ajast on teemaga tegelnud tõsisemalt muuseuminõukogu teadustöö komisjon ning kogumis- ja säilitamiskomisjon. Pilootprojektina on erinevad eksperdid analüüsinud Pärnu Muuseumi kogu. Muuseumid esitasid paar aastat tagasi Kultuuriministeeriumile kogumispõhimõtete kavandid. Vastu on võetud uus muuseumiseadus, mis kohustab muuseume kogumispõhimõteteid koostama. Abistava materjalina on koostatud muuseumikogu korralduse põhimõtete ja kogumispõhimõtete koostamise juhend. Korraldatud on koosolekuid ja seminare, kus teiste hulgas on

rääkimas käinud näiteks Soome TAKO esindaja ning ICOM rahvusvahelise kogumiskomitee COMCOL juhatuse esinaine Léontine Meijer-van Mensch.

2014. aasta jooksul on muuseuminõukogu tutvunud 33 muuseumi kogumispõhimõtetega. On kahesuguseid lähenemisi – kogumispõhimõtted ja kogude korralduse põhimõtted ühes dokumendis või eraldi. Muuseumiseadus kohustab mõlemaid dokumente koostama, kuid see, kas nad on koos või eraldi, sõltub muuseumi enda soovist ja võimalustest. Kogumispõhimõteteid ei esita ainult riigimuuseumid ega riigile kuuluvaid kogusid haldavad sihtasutused, vaid kõik muuseumid, kes on liitunud (või liitumas) MuSiiga või kes taotleavad Kultuuriministeeriumilt tegevustoetust. Kõigile MuSi kasutavate muuseumide kogumispõhimõtetele annab enne kinnitamist oma seisukoha muuseuminõukogu. Lisaks üldistele kogumissuundadele, mida kirjeldatakse kogumispõhimõtetes, esitavad muuseumid iga-aastaselt kitsamaid, järgnevale aastale keskenduvaid kogumiskavasid.

Kultuuriministeerium on andnud kõigile muuseumidele, kes on oma kogumispõhimõtted

Mirjam Räabis

esitanud, ka individuaalset tagasisidet. Pooleteisetunnise arutelu käigus arutame tavaliselt läbi kogu dokumendi ning anname tagasisidet lähtuvalt üldisemast pildist, millega iga päev kokku puutume. Senised mõttevahetused on olnud igati kasulikud ning viljakad nii muuseumidele kui ka ministeeriumile. Jätkame sellega kindlasti ka nende muuseumide puhul, kes ei ole oma kogumispõhimõtteid praeguseks veel esitanud.

Tulevikus on kavas anda kogude analüüsija roll uue muinsuskaitseadusega loodavale ning muuseumide ja muinsuskaitseteemadega keskelt tegelevale ametile, mida kutsutakse esialgu Kultuuriväärtuste Ametiks. Ameti ülesanne on osaleda muuseuminõukogus kogumispõhimõtetel hinnangu andmises, korraldada arutelusid ja seminare, hõigata välja ja koondada teemasid, mida peaks projektipõhiselt uurima, ning vajadusel korraldada koolitusi. Samuti jääb ameti rolliks menetleda kogudest väljaarvamisi.

Kogud olid ja on muuseumi alustalaks. Me ei saa sisuliselt rääkida ühestki muuseumist, puudutamata sealset muuseumikogu.

Lugedes seniseid kogumispõhimõtteid, hakkab silma, et teemamuuseumidel on seda ülesannet olnud lihtsam lahendada kui piirkonna- ja ajaloomuuseumidel. Mõtestatud kogumine on ühtemoodi vajalik siiski kõikidele muuseumidele. Kogumispõhimõtted lähtuvad nii muuseumikogu kujunemisest, olemasolevatest hoiustamistingimustest kui ka tulevikuplaanist, sh sarnaste muuseumide analüüsist. Seetõttu on tegemist küll vägagi tulevikku suunatud plaaniga, kuid mitte hetkekski ei tohiks unustada seda, mis juba olemas on. Viimase kahe aasta jooksul on nii mõnigi muuseum püüdnud analüüsida ja kaardistada endaga seotud temaatikat. Näiteks spordimuuseum kaardistas olemasolevaid spordiga seotud kogusid üle Eesti küsitluse ning arutelupäeva abil. Meremuuseum tegi sama oma teemade raames. Samuti on sõjamuuseum kaardistanud näiteks sõjandusega seotud erakogusid. Suurprojektidest on hetkel käimas kogumis- ja uurimisprojekt „Eesti 1987–2000: murdekoht või lahtihüpe“, mille on ellu kutsunud muuseuminõukogu teadustöö

komisjon. Viimasel kahel aastal on muuseumide arendamise programmist saanud rahastuse mitu projekti, mis tegelesid muuseumikogude kaardistamisega ühel või teisel eesmärgil: mittekunstimuuseumide kunstikogude kaardistus, Lääne-Eesti ajaloolistes ja uutes sadamates toimunud arenguprotsesside kaardistamine, Eesti kunsti arhiivaines Tallinna mäluasutustes, Põllumajandusministeeriumi alluvuses olevate muuseumide trükistekogude ekspertarvamuse projekt, maakonnamuuseumide looduskogude analüüs.

Piirkonnamuuseumid keskenduvad oma tegevuses asukohale. See aga võib teinekord tõstatada teravaid küsimusi. Kas näiteks Jõgevamaal elanud naise raadio, mis on tehtud Narvas, ikka peaks leidma koha Jõgevamaa muuseumis? Nõukogude ajal oli muuseumile igati kasulik koguda nii palju kui vähegi võimalik, sest sellest sõltus finantseerimine. Tänapäeval ei ole kogu suurus nende kriteeriumide seas, mis muuseumi finantseerimist peaksid mõjutama. Veelgi enam, muuseum, kes suudab oma ressursse efektiivselt, tulevikku suunates rakendada, võib kokkuvõttes rohkem (ja mitte ainult rahaliselt).

Muuseumiseaduse järgi tuleb kogumispõhimõtteid kirja pannes lähtuda „seotud muuseumide tegevusest“, mistõttu on oluline näha iga muuseumi tegevust osakesena suuremast tervikust. Terviku all pean silmas kõiki mäluasutusi ja ka erakollektsioone. Ükski muuseum ei saa olla saar omaette. Kasvõi juba Muuseumide Veebivärava olemasolu on nii mõnelegi muuseumile üllatuseks „paljastanud“ mitmeid kattuvusi kogudes (eriti just trükiste ja fotode osas). Seniste tähelepanekute järgi otsustades võib täheldada mitmeid katmata teemasid, kuid põhjapanevaid järeldusi selles osas ei saa teha enne, kui kõik muuseumid on oma kogumispõhimõtted esitanud ning ka siis oleks vaja lisaks konkreetseid analüüsivaid muuseumikogude kaardistusi. Tulen selle juurde veel hiljem tagasi. Kogumispõhimõtted võiksid ideaalis arvestada kõikide mäluasutustega. Muuseumid peaksid püüdma end kurssi viia ja koostööd teha ka raamatukogude, arhiivide ja erakogudega.

Silma on hakanud suur trükisekogude arv muuseumides, sest endiselt kogutakse hulgaliselt perioodikat, pisitrükiseid ja raamatuid. Ajal, kui meil on olemas näiteks DIGAR ja Eesti artiklite andmebaas ISE, ei ole ju enam otstarbekas võtta oma muuseumikogusse arvele perioodikat. Sealjuures on andmebaasi ISE täiendamisega seotud ka Eesti Kunstimuuseumi ja Eesti Rahva Muuseumi raamatukogu. Plaanis on tekstituvas- tus viia programmide abil nii heale tasemele, et tulevikus saab DIGARist artikleid kätte ükskõik millise märksõna abil. 2015. aasta jooksul viiakse ka kogu DEA andmebaasis olev sisu üle DIGARisse. Loomulikult, kui muuseumil on

üleliigset ruumi ja tahtmist, võib perioodikat alati koguda käsiraamatukogusse.

Museaalide säilitamise eesmärk on nende säilitamine igavesest ajast igavesti, seetõttu peaks väga hoolikalt valima, mida võtta vastu muuseumikogusse ja mida abikogusse. Kui muuseum võtab muuseumikogusse vastu näiteks perioodikat, olgu see maakonnaleht või ülevabariigiline kultuurileht, siis on see samahästi kasutamatu. Digiteerida pole seda mõtet, sest seda on juba tehtud ning ressursse võiks rakendada kasulikumalt. Veebiväravas seda kättesaadavaks teha pole samuti mõtet, sest sinna seda otsima ei tulda (rääkimata, et kaanefoto kujutisest on ajalehe puhul vähe kasu). Seda võib lihtsalt käsitleda sundeksemplariseaduse pikendusena. Isegi siis, kui konkreetset ajalehenumbrit on muuseumi jaoks mõni väga oluline artikkel, leidub muid dokumenteerimise võimalusi.

Praeguse sundeksemplariseaduse kohaselt (hetkel uus seadus tegemisel) peab igast trükisest, mis on tehtud Eestis, säilitama kaheksa eksemplari, auvistest ja pimedate kirjas trükistest paar eksemplari. Seda asjaolu võiksid muuseumid kindlasti arvestada ning kontrollida, kui nad kas lasevad ise trükkida või neile pakutakse väikese tiraažiga trükiseid. Seda enam, et sundeksemplari mitterealevutamise eest on võimalik teha trahvi. Hõlpsalt saab sundeksemplari olemasolu kontrollida näiteks Rahvusraamatukogu kaudu.

Muuseumidel on ühtlasi auviste kogud. Need kogud on enamasti väga väikesed ja koosnevad kahjuks suures osas teiste asutuste koopiast. Leian, et just nimelt kaasaja dokumenteerimise osas võiks auviste kogusid kasvatada. Tulevane uurija on kindlasti tänulik, kui teda huvitava piirkonna või teema kohta leiduks põnevaid intervjuusid ja ülevõtteid. Kavandatava muuseumide digitaalhoidla valguses oleks ka nende säilitamine paremini tagatud.

Suured asjad ja väikesed asjad. Lugesdes kõiki seni laekunud kogumispõhimõtteid, hakkab silma üks iseloomulik joon – peaaegu ükski muuseum pole edaspidi valmis koguma suuremõtmelisi esemeid. Loomulikult pole see asjaolu kuigi üllatav, arvestades hoiuvõimalusi. Sellegipoolest on see üsna kõnekas. Kujutage ette, et saja aasta pärast tuleb uurija muuseumisse – talle jääb paratamatult mulje, et sajand varem valmistasid inimesed ainult väikesi esemeid. Suund mitte koguda suuremõtmelisi esemeid tuleb välja ka nende muuseumide kogumispõhimõtetest, kellelt eeldaks just nimelt suuremate objektide kogumist. Kuidas suhtuda sellesse, kui meremuuseum ei kogu enam aluseid, maanteemuuseum sõidukeid või põllumajandusmuuseum põllumajandusmasinaid? Ühelt poolt pole muuseum ainuke koht, kus esemeid saab säilitada, aga teiselt poolt on kahtlemata

Sama ajaleht on tervikuna digiteeritud ja kättesaadav DEA andmebaasist. Tekstituvastusprogrammid arenevad iga päevaga ning see konkreetne artikkel laulupeost (lugesin MulSist kirjeldust, pildi järgi ei ole sellest võimalik arusaada) on oluliselt otsitavam ja kättesaadavam

tegu probleemiga, millega on vaja tegeleda. Kas muuseum üldse peabki neid esemeid koguma, kui saab koguda dokumenteerivat materjali, näiteks fotosid?

Fotokogud on muuseumides kõige suuremad. Fotosid on lihtne koguda ning tegu on äärmiselt tänuväarse materjaliga. Fotol on suur dokumenteeriv jõud ning seda on lihtne uurimistöös kasutada. Aegade jooksul on muuseumidel olnud komme koguda fotokoopiaid, nii eraisikutelt kui ka teistelt muuseumidelt.

Muuseumidel on üks eelis teiste mäluasutuste ees – nad tegelevad esemetega, keegi teine sellega ei tegele.

Fotokoopiaid on mitte lihtsalt muuseumisse kogutud, vaid need on vastu võetud ka muuseumikogusse. Eraisikutelt kogutu võib sealjuures olla vägagi oluline materjal, sest muuseumis hoituna jõuab see oluliselt lihtsamini uurijateni. Eraisikutelt fotokoopiade kogumisel peavad muuseumid kindlasti panema tähele, et nad oleks juba vastuvõtmise hetkel ennast kaitsnud võimalike autoriõiguste riskide eest, näiteks

Positiivne näide hinnangu andmisest (vt ka kirjeldus MuSist, ESM F 1081:2/A19613): „Ühe Eesti sportlase poolt erinevate Eesti riigirežiimide all võidetud diplomid, fotod ja dokumendid (1939–1960). Materjalid iseloomustavad Eesti esimese iseseisvusperioodi Kaitseliidu sportimist ja pärast II maailmasõda Eesti NSV regioonides läbi spordiühingute toimunud sportimist.”

koopiate veebis näitamisel või näitustel kasutamisel nii enda muuseumis kui mujal. Teistest muuseumidest kogutud fotokoopiad tulevad aga digiteerimise edenedes halastamatult Veebiväravas esile. Nende kogude digiteerimist peaks püüdma igal juhul vältida.

Jagatud vastutus. 2013. aastal vastu võetud muuseumiseadus sätestab muuhulgas kohustuse lasta muuseumikogu täiendamise komisjonil hinnata iga potentsiaalset museaali. Lähtealuseks saavad muidugi olla kogumispõhimõtted. On muuseum, kus komisjon on väga edukalt tööd alustanud, ning muuseum, kus on näha, et otsuste tegemisel lähtutakse endiselt ammustest traditsioonidest. Keerulised on juhtumid, kus näiteks ese (med) jäetakse muuseumi aia taha eeldusega, et muuseum on kohustatud nendega tegelema. Muuseumiseadus lubab sellist asja muuseumikogusse mitte vastu võtta. Muuseum võib eset pakkuda näiteks mõnele teisele muuseumile või viimases hädas ära visata. Inimeste poolt on niisugune käitumine vastutustundetu, sest muuseum ei ole laopind, kuhu mittevajalikke asju tuua, ning lisaks nõuab selliste juhtumitega tegelemine muuseumilt lisaressurssi. Seetõttu on oluline teavitada avalikkust, miks ühte või teist eset muuseumis

säilitatakse ning millised on muuseumi üldised kogumispõhimõtted.

Sellega seoses tuleb lisada, et muuseum on kohustatud avalikustama oma kogumispõhimõtteid kodulehe vahendusel. Kahjuks pole veel kõik muuseumid, kes on juba kevadel muuseuminõukogult positiivse seisukoha saanud, seda teinud. See on kindlasti üks olulisemaid viise, kuidas oma kogudega seonduvat poliitikat kõigile huvilistele vahendada.

Lisaks komisjonile on muuseumide jaoks üks üsna oluline, kuid seni veel analüüsimata muutus – esemele hinnangu andmine ning selle avalikustamine Veebivärava kaudu. See praktika on meile jõudnud Austraalia muuseumide eeskujul, kuid võib öelda, et vähemalt Euroopa kontekstis on selline tegevus üsna ainulaadne. Julgustaksin siinkohal kindlasti põhjalikumalt lahti kirjutama vastuvõtmise põhjuseid. Tegelikult on ju selge, et muuseum teab väga hästi, miks üks või teine asi on võetud muuseumikogusse vastu. Kui aga tekib olukord, kus objekti või objektide grupi kohta on keeruline hinnangut anda, siis võiks ehk korra veel mõelda, kas see on siiski muuseumi jaoks oluline objekt. Väljastpoolt vaadatuna lisab hinnangu andmine muuseumikogule usaldusväärsust. On selge, et kogumispõhimõtted on suures plaanis aja jooksul muutuvad ning neid peaks ikka ja jälle üle vaatama. Läbinisti objektiivseks ei saa need kunagi ning see ei saagi olla eesmärk omaette.

Kontekstita ja kontekstiga museaalid. Sellest aastast on MuSis tehtud vähe muudatusi, aga üks olulistest muudatustest oli sündmuse kohustuslikuks muutmine museaali kirjeldamisel.

Selle muudatuse eesmärk oli panna muuseumi kirjeldama lahti museaali konteksti, mis ühtlasi peab toetama kogumispõhimõtteid. Kontekst on 1. astme kirjelduse kohustuslik osa ning seda ei saa lihtsalt vältida. Sündmuse lisamine on oluline vahend nii lünkade kui kattuvuste märkamisel, aga eelkõige lihtsalt abistab uurijat huvitava teema leidmisel. Siinkohal tasub mainida, et Kultuuriministeerium võtab endiselt vastu põhjendatud taotlusi kirjelduste sisestamise aja pikendamiseks. Eesmärk on kvaliteet ja mitte lihtsalt numbrid.

Viimastel aastatel on muuseumimaailmas toimunud palju arenguid ning mitmed arengud ootavad oma järke. Unistades sõnastike teemadel, siis ehk õnnestub meil rääkida tulevikus ka ühistest mäluasutusteülestest sõnastikest ja ontoloogiast. Esialgseid mõtteid on juba mitmel seminaril ja koosolekul jagatud. Loodetavasti saab ka sellest teemast juba õige pea pikemat kirjutada.

Helesinine unistus mäluasutusteülestest kogumispõhimõtetest. Oleme küll muuseumide kogumispõhimõtetega alles üsna algusjärgus – kes analüüsimisega, kes koostamisega. Siiski võiks kohe alguses hakata mõtlema mäluasutusteülestest kogumispõhimõtete suunas. On ju palju tahta, et üks muuseum suudaks samahästi kirjeldada ning pakkuda ühtviisi häid säilitustingimusi nii esemetele kui trükistele ja arhiivile. Miks mitte siis keskenduda sellele unikaalsele, mis muuseumi iseloomustab – esemetele. Kuigi on ka kogusid, mis on mäluasutustel ühised, näiteks fotokogud ja plakatid, osaliselt dokumendid. Koostööd mäluasutuste vahel võiks olla rohkem nii või teisiti: kogude vastastikune laenutamine, ühised näitused, ühiste tesaruste ja sõnastike kasutamine. Julgen väita, et koostöö kaudu on ka suurem võimalus ennast näidata ja olla oma teemal tugevam.

Enne veel, kui teha kokkuvõtte eelnevast, on hea siinkohal hõigata välja mõned teemad, mida ootame 2015. aastal muuseumide arendamise programmi muuseumikogude kaardistamise taotlusvoorudes. Selle aasta jooksul loetud kogumispõhimõtted ning jutuaajamised muuseumidega on tõstatanud küsimusi just nende teemade osas:

- muuseumide arhiivkogud – mõni kitsam teema, näiteks temaatilised isikuarhiivid, talude dokumendid, kirikuraamatud vms;
- trükiste kogud – siin oodatakse kaardistusi väljaarvamise suunas. Oodatud on ka projektid, mis käsitlevad väiksemat hulka muuseumi (2–3);
- graafiline disain – eriti oodatud on kaardistused, mis suunavad pilgu tulevikku ehk analüüsivad ka seda, mis on selles valdkonnas Eesti muuseumides (ja mäluasutustes üldse) puudu;

- moekunst – joonised ja lõiked, aga ka esemed;
- kunst mittekunstimuuseumides (jätk ja/või edasiarendus Lõuna-Eesti projektile).

Oodatud on ka kitsamad esemepõhised kaardistused. Mõned näited, mida on mainitud või mis on silma jäänud: mööbel, maakaardid ja gloobused, lipud (neid teemasid on kindlasti veel).

Kaardistamisel võib valida mõned kindlad muuseumid või piirkonnad, aga eelistatud on kindlasti üle-eestilised projektid. Veelgi enam on eelistatud kogude kaardistused üle mäluasutuste – koostöös raamatukogude ja arhiividega, aga ka erakollektsioonidega. Projektide puhul, mille eesmärk ei ole kogust väljaarvamine, peavad tulemused kajastuma MuSiS ühiste sündmustena. See tagab jätkusuutliku ülevaate uuritud teema kohta ning on kasulik tööriist tulevastele uurijatele ja huvilistele. Tulemuste tutvustamiseks võiks muuhulgas kasutada ka muuseum.ee veebilehte.

Aasta lõpus kogumispõhimõtteid lugedes pole üldse kahtlust, et tegemist on olulise dokumendiga, mis aitab muuseumil mõtestada oma praegust ning tulevast minapilti. Tuntud ütlus „Võidab see, kellel on surres rohkem asju“ ei ole midagi, millest siin lähtuda. Isegi kui muuseumikogu koosneb kümnest museaalist, võib see olla väärtuslikum kui mõni, kus on tuhat korda rohkem. Oluline on mõtestatus, aga ka võimalused ning loomulikult kursisolemine mujal toimuvaga. Jah, loomulikult on oluline ka see, millised on olnud kogude põhimõtted varem, kuidas nad on tekkinud. Aga siinkohal tuleb mõelda sellele, kuidas kogud on tänapäeval kättesaadavaks tehtud, kuidas praegu on palju lihtsam kogusid kasutada ning seda olenemata nende asukohast. Ühtlasi ei saa unustada, et muuseumidel on üks eelis teiste mäluasutuste ees – nad tegelevad esemetega, keegi teine sellega ei tegele. Sellele võiks rohkem rõhku panna.

KOGUMISPOLIITIKA HETKESEIS VÄIKSEMATES MUUSEUMIDES

— REET MARK —

EESTI RAHVA MUUSEUMI

OMAKULTUURIDE OSAKONNA JUHATAJA

Reet Mark

2013. aasta suvel võeti vastu uus muuseumiseadus ja kinnitati valitsuse määrusega „Muuseumikogu täiendamise ja kultuuriväärtusega asja muuseumisse hoiulevõtmise kord“. 2014. aasta suvel viidi uue muuseumiseadusega vastavusse valminud „Muuseumikogu korralduse põhimõtete ja kogumispõhimõtete koostamise juhend“, mille valmis projekti leidsin artiklit ette valmistades ERMi omakultuuride osakonna kogude kuraatori kaustast kuupäevaga 2011. aasta aprill.

Praeguse seisuga leiab peaaegu iga väiksema riigimuuseumi (maakonnamuuseumi) kodulehelt ametliku kogumispoliitikat käsitleva dokumendi. Ülal nimetatud juhendit suuremal või vähemal määral kasutades on koostatud Valga, Saaremaa, Pärnu, Rannarootsi, Harjumaa ja Viljandi muuseumi kogumispoliitika. Lühikesed, kuid enam vähem ammendavad kogumispõhimõtted leiab Põlva Talurahvamuuseumi ja Võrumaa Muuseumi kodulehelt, Palamuse O. Lutsu Kihelkonnamuuseumi kogumispõhimõtted on kirjas nende arengukavas. Suure huviga vaatasin ka sihtasutustena toimivate peamiselt endiste maakonnamuuseumide kodulehetele – Järvamaa Muuseumil on põhjalik kava olemas, Haapsalu ja Läänemaa Muuseumidel on see koostatud ning ootab kinnitamist. Virumaa Muuseumide ja Hiiumaa Muuseumide kodulehelt saab piltidena näha, milliseid esemeid nad oma kogudesse saada tahavad. Korralikult kirjapandud kogumispoliitika on ka munitsipaalalluvusega Iisaku Muuseumil ja Narva Muuseumil.

Peale muuseumi kogude kujunemise ajaloo, eriti tihedat koostööd tegevate muuseumide loetelu, museaalide hoiulevõtmise korra ja üldiste prioriteetide pakuvad kõige rohkem huvi punktid, kus räägitakse, mida kogutakse, mida ei koguta, ning antakse ülevaade kogude hetkeseisust ja täiendamisvajadusest.

Väga lühidalt ning detailidesse laskumata võib öelda, et kõik muuseumid koguvad oma piirkonna või maakonnaga seotud asju vastavalt seatud suundadele. Vastuvõetaval museaalil peab olema legend, seda peab saama kasutada uurimisel või näitusel. Samas on öeldud, et rareiteetseid esemeid on lubatud põhikogusse vastu võtta isegi siis, kui neil pole seost kogus juba olevate esemetega või puudub legend. Muuseumid ei kogu liialt suuri, raskesti säilitatavaid ja kahtlase päritoluga asju. Muuseumid keelduvad annetustest, kui selle üleandja esitab tingimusi, mis on vastuolus muuseumi kogumispoliitikaga ja muuseumi külastajate pikaajalise huviga.¹

Punkt, mille on ära toonud pea kõik – muuseum ei võta üldjuhul vastu esemeid, mille kohta on kindlalt teada, et nende kogumise ja säilitamisega tegeleb professionaalselt ja süstemaatiliselt mõni teine muuseum, on kahtlemata vajalik. Et see aga tegelikult toimiks, tuleb ilmselt

¹ See on eriti sümboolne punkt Pärnu Muuseumi ja Rannarootsi Muuseumi kogumispoliitikas. Kindlasti tuleb olla julgelt vastu nõuetele, mis seovad muuseumi pikaajaliste eksponeerimiskohustustega teiste museaalide arvelt. Olgu siis annetus kinkija arvates nii väärtuslik kui tahes.

sõlmida konkreetseid kokkuleppeid ning oodata aega, kui kõik olemasolevad museaalid on MuISI sisestatud.

Eraldi vajaduse koguda kaasaja materjali märgivad ära Valga Muuseum ja Saaremaa Muuseum. Valga Muuseum paneb paika daatumi 1991, millest algavat perioodi loetakse kaasajaks. Samas märgitakse, et „kaasaja kogumist täpsustatakse kogumispoliitikas vastava üleriigilise poliitika valmimise järel“. Saaremaa Muuseum loetleb konkreetset, mida ta kaasajast kogub. Kaasaja kogumist arutatakse just artikli kirjutamise ajal toimuval muuseumiinimeste kokkutulekul Pillapalus.

Mida on muuseumid kogumises prioriteetideks pidanud? Meeldetuletuseks – mõeldud on oma maakonna piiridesse kuuluvaid esemeid. Kui prioriteete pole välja toodud, olen kasutanud ajalookogu täiendamise vajaduse kirjeldust. Kõigi kogude täiendamisvajadus on enamasti kirjas veel eraldi.

Valga Muuseum:

- omavalitsuste ja maavalitsuse tegevus, haldusjaotuse kujunemine
- eestlaste-lätlaste suhted ja kultuurisidemed
- Valga kui paljurahvuseline väikelinn
- Valga kui raudteelinn
- Valga piirilinnana, piiriäärse elukorralduse iseärasusi Valga maakonnas
- aastad 1939–1956 Valgamaal
- ajaloolised isikud, kes on silma paistnud Valgamaa või kogu Eesti ühiskondlikus või kultuurielus, kogutakse eelkõige sellele inimesele tuntust toonud tegevusega ning isikuliste eripäradega seostuvat
- ajaloolised sündmused, mis on mõjutanud praeguse Valga maakonna ala eripärade kujunemist

Saaremaa Muuseum:

- Kuressaare kindlus: arheoloogilised leiud, vastava temaatikaga raamatud ja uurimused, fotod ja postkaardid, suveniirid
  - Põide linnuse ja Maasilinnaga seotud materjal
  - merendus/kalandus, meretransport, õhustransport
  - nõukogudeaegne piirivalve
- Kogumispoliitikas on olulisel kohal materjali kogumine lähiminekis Saaremaal oluliste eluvaldkondade, ürituste jmt kohta.
- puhkemajandus ja turism
  - kinnisvaraarendus Saaremaa eri piirkondades
  - tuntuimad üritused: Saaremaa Ooperipäevad, Kuressaare Merepäevad, Muhu Tulevikumuusika Festival Juu Jääd, Saaremaa ralli jt
  - B7 – Läänemere saarte koostöövõrgustik
  - sport
  - haridus

- tuuleenergia kasutuselevõtt ja areng Saaremaal
- saarlaste tegevus ja organisatsioonid väljaspool Saaremaad

Pärnu Muuseum (ajalookogu täiendamine):

- Pärnu kui suvituslinn, merelinn, hansalinn
- kohalike omavalitsustega seotud esemed
- kohalik tööstus nii linnas kui maakonnas
- seltside ja organisatsioonidega seotud esemed

Harjumaa Muuseum:

- tööstuspärand, sh ajalooline suurtööstus ja kaasaegne väiketööstus
- merenduslikud sündmused, sadamad ja väikesaared
- omavalitsuste ajalugu ja tänapäev
- kaitserajatised
- rahvuslik tekstiil
- kodu-uurimuslikud tööd ja mälestused
- ajaloolised fotod hoonetest, sh kirikutest, vallamajadest, mõisatest
- ajaloolised fotod eluolust ja tegevustest

Viljandi Muuseum (ajalookogu täiendamine):

- ajalookogusse kogutakse ajaloolisel Viljandimaal valmistatud või kasutusel olnud kultuuriväärtuslike esemeid, mis ei kuulu ühegi teise alakogu kogumisvaldkonda. Uute alakogude tekkimisel võidakse museaale ajalookogust sinna üle viia.

Ma ei kahtle hetkekski, et kõike seda tegid muuseumid ka enne ametliku ja kinnitatud kogumispoliitika valmimist. Tartu Kunstimuuseumis ja Eesti Kunstimuuseumis, mille kogusid ja kogumistööd tunnen ma kõige paremini, toimus kogumine kogu aeg läbimõeldult. Muidugi andis uue kogumispoliitika koostamine tulemuseks korrastatuma pildi ning fikseeritud hetkeseisu (mitmes muuseumis kogude analüüs veel käib). See nõudis põhjalikku dokumendikoostamist ja seda tehes tahes tahtmata küsimuste uuesti läbimõtlemist ning endale mitmete olemuslikult teadaolevate, kuid kirjapanemata põhimõtete sõnastamist. Kuna uus muuseumiseadus võimaldab museaale lihtsamalt kogudest välja arvata või teistesse kogudesse ümber paigutada, siis on võimalik, et meie muuseumide kogud korrastuvad, muutuvad kompaktsemaks ning sisaldavad ainult olulisi esemeid. Samas jäävad õhku ka mitmed küsimused. Mulle tundub, et kogust väljaarvamine ning maha- või abikogusse kandmine on tehtud liiga lihtsaks, et kogude „puhastamist“ on tulnud meie ajaloos juba liialt palju ette, et kaasaja kogumisel on veel palju läbirääkimata probleeme jne. Kuid pole halba ilma heata. Peaasi on rahulikult tegutseda ja asjad läbi mõelda.

VÄLJAARVAMINE – POOLT VÕI VASTU

— PILVI PÖLDMA —

SA VIRUMAA MUUSEUMID PEAVARAHOIDJA

— KAIE JEESER —

TARTU LINNAMUUSEUMI PEAVARAHOIDJA

Pilvi Pöldma

Kaie Jeeser

Muuseumid on eelkõige kogujad ja säilitajad, kuid kogumisel ja säilitamisel on ka vastandkõlg – aeg-ajalt on tarvis museaale kogust välja arvata. Eelmine muuseumiseadus lubas seda vaid juhul, kui museaal oli pöördumatult kahjustunud, kadunud või heauskselt omandatud ja kuulus omanikule tagastamisele. Praegu kehtivasse seadusesse on lisaks neile põhjustele lisandunud juhud, kui museaal ei ole kooskõlas muuseumi kogumispõhimõtetega, kui sama muuseumi kogus või mõnes teises riigile kuulvas kogus on olulisel määral sarnaseid museaale. Esmakordselt on tekkinud motivatsioon ja seaduslik alus kogu kvaliteeti parandada mitte üksnes museaalide kogusse lisandumise, vaid ka väljaarvamise teel. Muuseumitöötajas on see võimalus üsna vastakaid mõtteid tekitanud. Selles nähakse teatud sündi kogusid vähendada ja ohtu, et väljaarvamist kasutatakse ruumipuuduse leevendamiseks.

Tegelikult peaks väljaarvamine olema loomulik tööprotsessi osa, mis on kirjutatud sisse juba muuseumi kogumispoliitikasse. Iga eset vastu võttes peab läbi mõtlema, kas see ei kuulu mõne aasta pärast väljaarvatavate esemete hulka, sest ei vasta muuseumi profiilile või on vastuvõetava objekti kohta teave puudulik jms – need on ühed paljudest aspektidest või väidetest, mis on alus nii väljaarvamisele kui vastuvõtmisele.

Muuseuminõukogu kogumis- ja säilitustöö komisjon võttis endale ülesandeks tutvuda teiste riikide praktikatega ja selle tulemusena koostas soovitusliku juhendi „Nõuandeid museaalide muuseumikogust väljaarvamise korraldamisel“,

mis on leitav kultuuriministeeriumi koduleheküljel http://www.kul.ee/sites/default/files/kum_valjaarvamise_nouanded.pdf.

Hollandi kolleegide kogemuste põhjal julgeme väita, et väljaarvamist ei tasu peljata, kuid mingil juhul ei ole see abivahend muuseumi ruumi- või rahapuuduse leevendamiseks. Iga väljaarvamine peab olema sisuliselt põhjendatud ning protsess läbi viidud kaalutletult, läbipaistvalt ja vastutustundlikult. Väga oluline on kogu protsessi dokumenteerida, mis säilitab teabe ja kaitseb ühtlasi arusaamatuste (hilisemate võimalike süüdistuste) eest. Parema tulemuse saamiseks tuleb kehtestada väljaarvamisprotsessi ajakava, planeerida protsessiga seotud töötajate tööaeg ja määrata nende vastutusala, kehtestades kindlad protseduurireeglid. Suuremate väljaarvamiste puhul on vaja mõelda ka vabale ruumile, nn puhverpinnale, kuhu koondada väljaarvatavad esemed, et neid fotografeerida ja ka omavahel võrrelda. Kõik see omakorda vajab rahalist planeerimist. Väljaarvamise tööprotsess on ressursimahukas, see nõuab nii aega kui tihti ka lisaraha, kui see ei ole just aegsasti muuseumitöötajate ülesannete sisse kavandatud. Planeerimisel on mõistlik üle vaadata, millised on töötajate töökohustused ning kas olemasolevate ülesannete täitmise kõrvale mahub tõesti veel töö väljaarvamiseks.

Üks oluline nõue on kindlasti tegutseda avalikult. Ei tohi unustada, et muuseumikogu ei kuulu ju ainult konkreetsele muuseumile, vaid tegelikult riigile, kohalikule kogukonnale või ametkonnale – st selle taga on inimesed,

annetajad, huvilised. Seega peab protsess olema läbipaistev ja avalik. Maine kadumine võib siin väga kergelt tekkida ja seda saab ära hoida ainult otsuseid selgelt põhjendades.

Eelpoolnimetatud juhendis on sõnastatud poolt- ja vastuargumente, millele oleks väljaarvamisprotsessis kasulik mõelda. Näiteks kui ühelt poolt võib museaalide väljaarvamine parandada kogu kvaliteeti, siis teiselt poolt on kogu midagi enam kui selle osade summa. Kogu kujunemislugu väärib austamist. Kollektiooni kujunemine on osa muuseumi ajaloost.

Kui ühelt poolt tundub, et museaalil ei ole erilist museoloogilist ja/või kultuuriloolist väärtust, siis tuleb kindlasti kaaluda, kas meil on selle museaali kohta piisavalt teavet, st teadmiste lisandudes võib museaali väärtus kasvada.

Väljaarvamise eelduseks on hea ülevaade kogust, see annab võimaluse analüüsida. Siin on muidugi suureks abiks kogude andmebaas (MuIS), mis võimaldab võrdlusi ühe muuseumi kogu ulatuses ning ka muuseumide üleselt. Kuid kindlasti ei tohi piirduda ainult andmete vaatlemisega, oluline on koondada ka väljaarvatavad esemed füüsiliselt kokku ning neid vaadelda ja võrrelda.

Kultuuriministeeriumi peaspetsialisti Mirjam Rääbise sõnul sisaldavad viimase aasta jooksul esitatud väljaarvamistaotlused valdavalt lootusetult (kahe inventuuri ajal) kadunud või hävinud museaale. Esitatud on taotlusi ka ilmselgelt museoloogiliselt väheväärtusliku materjali – ajaleheväljalõiked, ajalehed, trükised väljaarvamiseks. Selle ajendiks on vähendada töömahtu andmebaasi MuIS sisestamisel. Trükised suunatakse üldjoontes Eesti Hoiuraamatukogusse, kus need säilitatakse või leiavad endale uue asukoha.

Seega läheb kogude tõsise sisulise hindamiseni jõudmiseks Eesti muuseumides veel aega. Võttes eeskujuks Hollandi kolleegide kogemuse, kirjutasime juhendisse soovitusel museaalide kategoriseerimiseks. See võib tunduda esmapilgul küll võõra mõttena ja lisatööna, kuid on tegelikult vahend oma kogu analüüsimisel. Aeg-ajalt tavatseme me küll väita, et kõik museaalid on väga väärtuslikud, kuid kui ikka põhjalikumalt järele mõelda, siis on kõigis kogudes erineva väärtusega esemeid. Seetõttu leidsime, et üsna hea oleks näiteks inventuuri käigus või mõne muu tööprotsessi osana määrata museaalidele kategooriad – eslotsa näiteks A (kõige kõrgem) ja D (väheväärtuslik) kategooria ning siis edasi täpsustada. See aitaks saada ülevaadet kogu struktuurist ning oleks abiks väljaarvamiste kavandamisel.

Kokkuvõttes tahame öelda, et mõistlikult, põhjendatult ja läbipaistvalt korraldatud väljaarvamised tulevad kindlasti meie muuseumikogudele kasuks. Aga põhilise soovitusena võiks juhendada eesti rahva vanasõnast: üheksa korda mõõda, üks kord lõika.

SIRVILAUAD

Eesti Rahva Muuseumi püsinäitus „Eesti. Maa, rahvas, kultuur“ suletakse 2015. aasta juulist nagu ka sellega seotud haridusprogrammid, õpitoad ja koolitused. Juulist 2015 lõpetab muuseumi kogude osakond uurijate ja muude külastajate teenindamise ning alustab kogude pakkimist ja kolimist. Kellel on kiire, kasutagu viimast võimalust... uue maja avamiseni! Info toimuvate sündmuste, näituste jms kohta www.erm.ee.

Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia ja **Eesti Rahva Muuseum** sõlmisid 31. oktoobril 2014 koostööleppe, mille kohaselt Viljandi Kultuuriakadeemia kui tulevaste rahvakultuuri meistrite ja mõtestajate kasvulava peaks muuseumi enda parimaks väljundiks ja aitaks välja töötada originaalset materjali nii eesti rahva kultuuri tutvustamisel laiemalt kui ka Eesti Rahva Muuseumi kaupluses müümiseks. Koostöö tulemusena luuakse tulevikus esemekoopiaid, mida muuseum saab kasutada oma näitustel, ka püsiekspositsioonis. Tartu Ülikooli üliõpilastega koostöös luuakse Raadile muuseumi uue hoone kõrvale eksperimentaalarheoloogia ala, mida kasutatakse nii õppetöös kui ka huvitavate ajaloomatkade korraldamiseks.

Alates 1. novembrist 2014 alustas tööd **SA Hiiumaa Muuseumid**. Sihtasutus on Hiiumaa Muuseumi õigusjärglane, mis kogub, säilitab ja vahendab Hiiumaa kultuuripärandit, samuti tegutseb Hiiumaa kultuuri-, haridus- ja turismialase konkurentsi tugevdamise nimel. Uue sihtasutuse juhina astus alates 1. novembrist 2014 ametisse Toomas Kokovkin. Edasi tegutseb lastele mõeldud Muuseumiklubi. Jätkub ka aktiivne näitusetevetus, mille kohta saab lähemat infot www.muuseum.hiiumaa.ee.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis saab 25. jaanuaril, 8.-9. märtsil ja 1. juunil vaadata teatri Varius etendust „Laborant Viiding“. 29. jaanuaril ja 30. aprillil esinevad Muuseumimuusika raames Georg Otsa nimelise Tallinna Muusikakooli muusikud. Seoses muusika-aastaga toimub Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi eestvedamisel 2015. aasta jooksul külastajamäng „Helisev Eestimaa“. Külastusmängu objektideks on ETMMi pikaajalised deponeeringud.

Eesti Loodusmuuseumis on kuni märtsini eksponeeritud näitus „Tempo ja rütm. Südamelöögist kosmiliste tsükliteni“ ja aprillist kuni septembrini näitus „Õised tiivulised“.

Maarjamäe lossis on kuni 31. maini avatud Eesti Ajaloomuuseumi näitus „Õhus on elektrit! Lüksuslikust argiseks“.

LUUBI ALL ON TEADUSKOGUD

— LEA LEPPIK —
TARTU ÜLIKOOLI MUUSEUM

Ülikoolide ajalooline pärand, teaduskogud sealhulgas, on viimasel ajal kogu maailmas värske tähelepanu alla sattunud ning saamas infoajastul uut hingamist. Ühelt poolt on arenev andmebaasistamine sundinud kollektsioonidelt n-ö tolmu maha pühkima ja aidanud vahel eri osi kokku viia, teisalt on nähtikud kolmemõõtmelised esemed ehk lihtsalt muutumas huvipakkuvaks eksootikaks ekraanilameda virtuaalreaalsuse kõrval. Võimalik, et me pole selle huvi sügavamaid põhjusi veel suutnudki mõtestada, kuid mis võiks meil muuseumitöötajatenä selle vastu olla.

Teaduskogud on muude kultuuriväärtustega kollektsioonide seas mõneti eristaatuses. Nende loomise eesmärk on olnud selgelt teaduslik ja nad on sageli tugeva tõendusväärtusega – arheoloogide järelused rajanevad korrastatud kollektsioonil, uue taimeliigi avastamist jääb tõendama herbaarleht, mineraalist näidis jne. Kui kaob see algeksemplar või selle konteksti-teave, on võetud alus ka teaduslikelt järeldestelt.

EESTI HUMANITAAR- JA LOODUSKOGUDE PROGRAMM

Eesti muuseumi- ja teaduspoliitika teeb teaduskogude ja muuseumikogude vahel selget vahet (kuigi need osaliselt kattuvad). Riigimuuseumid koos oma kogudega alluvad kultuuri-ministeeriumile, teaduskogud, kui nad asuvad teadusasutustes, aga haridus- ja teadusministeeriumile. Reaalselt on siiski üksikuid teadusinstrumente, herbaariume, mineraaliekollektsioone, arheoloogilisi objekte jms paljudes Eesti muuseumides ja kõigil teaduskogudeks kvalifitseeritud kollektsioonidel on loomulikult ka laiem ajaloo- ja kultuuriväärtus. Teistel asjaoludel võiksid nad vabalt olla hoopis mõnes muuseumis. Kogude kujunemisloost tulenevalt on näiteks arheoloogiakogudest, mis nõukogude perioodil tuli anda kohalikkude linna- või rajoonimuuseumi, praeguseks paljud munitsipaalmuuseumides. Nii on tõendusväärtuslik teaduskogu sattunud linnavara staatusse, formaalselt enam-vähem samale tasemele kantselei laua, tooli või arvutiga. Ennekoike on see muuseumitöötaja kultuuritaju, mis takistab seda „vana kola“ maha kandmast.

Teisalt ei ole näiteks loodusteaduslikud kollektsioonid sageli ka ise huvitatud kultuuriväärtuslikeks museaalideks kuulutamisest, sest siis ei saaks geoloog enam niisama lihtsalt mineraalinäidist uurimiseks tükke lõigata või bioloog oma putukat vajadusel ära keeta, rääkimata elusatest mikroobiekollektsioonidest, mida pidevalt uuendada tuleb.

Kui paljudes maades alles mõeldakse, mis sedalaadi kollektsioonidest peaks saama, siis Eestis võeti teaduskogude temaatika riiklikul tasandil üles üsna varakult, juba 2004. aastal käivitunud riikliku programmi „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud“ näol. Selle raames

viidi 2006. aasta sügisel läbi kogude üle-eestiline kaardistamine ja osaprojektina 2006–2007 Tartu ülikooli kollektsioonide kaardistamine (TÜs on umbes pooled Eesti teadusiekollektsioonid). Ülevaate saamise järel moodustati viis humanitaarset ja viis loodusteaduslikku rahvusekellektsiooni. Kui esialgu peeti silmas neile püsirahastuse saavutamist, siis praegu on rahvusekellektsioonide rahastamine (näiteks kasvõi osakoormusega kuraatori palga näol) seatud sõltuvusse kollektsiooni kasutamisest teadustöös ja seda viimast tuleb igal aastal jätkutaotlustes tõestada. Hilisematele juurdetulijatele selles süsteemis eriti kohta pole ja see võib pikemas perspektiivis osutada probleemiks. Tartu ülikooli kollektsioone kaardistades tundsi me huvi ka nende vastu, kes ei olnud riikliku programmiga liitunud, ja neid oli üsna palju ning teadustöö tulemusena tekib tõendusväärtusega kollektsioone ka tänapäeval järjest juurde. Süsteemiga võib olla rahul või mitte, kuid selle olemasolu ise on siiski suur väärtus, sest paljudel teistel pole sedagi.

AKADEEMILISE PÄRANDI HOIDJAD HAMBURGIS

2014. aasta juunis toimus Hamburgis järjekorras viieteistkümnes Universeumi koostöövõrgustiku kokkusaamine. See on hetkel üks aktiivsemaid akadeemilise pärandiga tegelevaid võrgustikke Euroopas, mida näitas ka osalejate arv – 96. Teemaks oli ülikoolide pärandil rajaneva teadustöö ergutamine, korraldajaks professor Gudrun Wolfschmidt ning Hamburgi teaduse ja tehnoloogia ajaloo keskus. Iseloomulikul kombel ei mõistnud enamik kokkutulnuid kogudel rajanevat teadustööd kui midagi akadeemiliselt suletut, vaid räägiti üliõpilaste ja kooliõpilaste kaasamisest, interdistsiplinaarsusest, uurimistööst kui ülikooli kollektiivse identiteedi loomisest, erinevate auditooriumide integreerimisest, digivõimalustest tegemaks materjali kättesaadavaks laiemale publikule ja sellest, et lisaks käed-külge (*hands-on*) tegevustele saaks teaduskogude baasil pakkuda ka mõtted-külge (*minds-on*) tegevusi.

Ikka ja jälle tõdeti konteksti olulisust ja sedagi, et konteksti mõistmiseks ei piisa alati kollektsioonist endast, vaid me peame teadma ka selle puuduvaid osi, juurdekuuluvaid dokumente jms. Et seda kõike vähemalt juurde tuleva pärandi puhul paremini arvesse võtta, võeti konverentsi lõpus vastu deklaratsioon, milles pakuti välja soovituslikud miinimumnõuded teadusasutuste uuema pärandi väärtustamiseks ja säilitamiseks. See on suunatud eelkõige sellisele ajaloolisele, teaduslikule ja kultuurilisele väärtusele pärandile, mis on laiali ülikoolide osakondades, laborites ja instituutides, kus pole pärandialase eriharidusega spetsialiste ega ka spetsiaalseid säilitustingimusi.

Lea Leppik

Professor Parrot
ajab ühist asja
Tartu Ülikooli
muuseumi Hullu
Teadlasega.
Näituste „Looduse
mõistmise
kunst“ ja
„Valmistatud
Tartus“ avamine
TÜ muuseumis
ja TÜ rektori
Volli Kalmu
vastuvõtt
33. rahvus-
vahelisel teadus-
instrumentide
sümposionil
FOTOD: Andres
Tennus / Tartu
Ülikool

Lähimineviku teaduspärandi säilitamise ja juurdepääsu miinimumnõuded

Institutsionaalne järjepidevus:

1. Kui kord on otsustatud, et mingil esemel, laboril või muul on kultuuriväärtus, siis seda kaitstakse.
2. Keegi peab alati sellise pärandi eest vastutama, kasvõi üks konkreetne isik.
3. Kui vähegi võimalik, peaks muuseumi professionaalid andma säilitamisalast nõu.

Dokumenteerimine:

4. Kolleksiooni kuuluvate esemete kohta peab olema nimekiri.
5. Osad peavad säilitama loogilise seose, neid ei tohi lahutada.
6. Info valmistaja, kasutamise jms kohta tuleb säilitada, sh info kasutamise kohta minevikus (kasutamishüüdnäidised, publikatsioonid, laboriraamatud ja -päevikud, fotod jms).

Hoiupaik, kaitse ja keskkond:

7. Olgu hoidlas või vitriinis, peab asi ja selle juurde kuuluv dokumentatsioon olema kindlas kohas, millele juurdepääs on kontrollitud.
8. Oleks hea, kui hoiuruumis oleks stabiilsed ja pidevalt jälgitavad hoiutingimused (temperatuur, niiskus, valgus).

Kardiograph UT-8210. Valmistanud TRÜ spordimeditsiini kateedri töögrupp 1980. aastatel (autorid Leo-Henn Humal, Jüri Vedru).

Koormuskatsete puhul on väga oluline pulsisageduse pidev jälgimine. Uuritava rinnale kleebiti elektrood ja aparaat registreeris pulsisageduse graafikuna paberlindile. Aparaat oli lihtne ja töökindel, neid valmistati lepinguliste tööde korras nii Eesti kui ka NSV Liidu tarbeks.

Üks varasem eksemplar (UT-7404, 1978) teenis NSV Liidu Rahvamajandus-saavutuste Näituse väikese kuldmedali, seda eksponeeriti NSV Liidu näitusel Kabulis (1979), Brüsselis ja Los Angeleses.

Juurdepääs:

9. Kolleksioon/labor ja juurdekuuluv dokumentatsioon peaksid olema kättesaadavad eri tüüpi kasutuseks, sh uurimiseks, õpetamiseks ja eksponeerimiseks.
10. Ülikool või selle vastav osakond peab arendama poliitikat/protseduure, mis võimaldavad juurdepääsu huvilistele, uurijatele ja üliõpilastele.

Minimaalsed eksponeerimisnõuded:

11. Ka ülikoolis või vastavas osakonnas peavad välja pandud esemetel olema sildid, kus oleks kirjas eseme nimetus, funktsioon ja valmistaja.
12. Väikesi objekte on soovitatav eksponeerida suletud vitriinis.

Töögrupi organiseeris Marta Lourenço, 17. juunil 2014.

TEADUSINSTRUMENTIDE KOMISJONI SÜMPOOSION TARTUS

Ühe omapärase osa kõigest teaduskolleksioonidest moodustavad teadusinstrumentid. Eriti vanemad neist – klassikaline kaunis klaas ja messing (*glass and brass*) – pakuvad reeglina ka esteetilist naudingut ja on olnud alati hinnas mitte ainult teadlaste, vaid ka kollektsionääride silmis.

Augusti lõpus kogunesid Tartusse teadusinstrumentide huvilised üle maailma. Rahvusvaheline teadusinstrumentide komisjon (SIC) korraldas Tartus oma XXXIII sümposiooni, kus 75 osalejat 18 riigist pidas nädala jooksul üle 50 ettekande. Ka Tartus olid kõne all uued suunad ja ideed, kuidas ajaloolisi teadusinstrumente rakendada. Üha enam kasutatakse vanu instrumente uurimusliku õppe käivitajana, nii ülikooli kui gümnaasiumi ja põhikooli tasemel. Püütakse mõista ja rekonstrueerida, teha järele või modelleerida virtuaalselt vanu instrumente või nendega korraldatud eksperimendid. Selleks peavad nii õpilased kui õpetajad uurima konteksti ja jõudma instrumentide tööpõhimõtte mõistmiseni ning kui see õnnestub, on edu saavutamiseks garanteeritud.

Laiemas plaanis oli kõneks muuseumide võime luua töökohti, stimuleerida majanduskasvu ja kujundada Euroopa ühisidentiteeti. Eriti viimases osas on suur potentsiaal just teadusinstrumentide kollektsioonidel, mida on kerge asetada Euroopa konteksti.

Ürituse peakorraldaja, Tartu Ülikooli muuseum, kus on hoiul Eesti kõige arvukam ja mitmekesisem ning suurima ajalise ulatusega teadusinstrumentide kollektsioon (vanim 13. sajandi araabia taevagloobus, mitu eset 16. sajandist, regulaarselt alates 19. sajandist), demonstreeris omalt poolt teadusinstrumentide kasutamise võimalusi kahe näitusega.

Esimene näitus pealkirjaga „Looduse mõistmise kunst“ eksponeerib muuseumi üht rahvusvahelises taustsüsteemis väärtuslikumat kollektsiooni – G. F. Parroti füüsikariistade kogu 19. sajandi algusest, milles leidub palju Euroopa oma aja tuntud meistrite tehtut. Püüdsime esitleda riistu 19. sajandi alguse füüsiku maailmapildist lähtudes. Kuna selle kogu kohta on olemas nii Parroti oma käega koostatud inventariraamatud kui ka tausta avavad saksa- ja prantsuskeelsed füüsikaõpikud, oli alusmaterjali rohkem kui küll. Näituse tarvis õnnestus esmakordselt tuua kokku nii need instrumendid, mis on juba muuseumi jõudnud, kui ka need, mis ikka veel on füüsika instituudi demonstratsiooni-kabinetis. Ja muuseumi riulitelt sai lisa esemete näol, mida varem pole Parroti kabinetiga seostatud – näiteks Tiedemanni päikesemikroskoop aastast 1809. Kuigi näitus vaatab sügavalt teaduse ajalukku, on seda edukalt võimalik kasutada ka kaasaegsete muuseumitundide läbiviimiseks, sest vanad teadusinstrumendid on näitlikud ja arusaadavad ning lubavad demonstreerida efektselt põhilisi füüsikaseadusi või korrata teadusajaloo klassikalisi katseid.

Teine näitus tõi vaatajate ette Tartu meistrid. Kohalikult käsitööliselt ei oodatud sageli midagi revolutsioonilist, vaid et ta kiiresti ja odavalt teeks järele asja, mida peaks muidu kalli raha eest kaugelt tellima. Ülikoolil oli juba Parroti ajal oma instrumentide meister ja nõukogude ajal koguni eksperimentaaltöökoda. Lisaks oli Tartus alati terve rida erinevaid meistreid ja töökodasid, kes valmistasid kõike vajalikku alates mudelitest koolide jaoks kuni kosmoseaparaatideni. Igal esemel on rääkida oma lugu: kuidas noor Eesti vabariik pidi ise looma oma õppevahendite tööstuse või kuidas tähetorni peamine teadusinstrument 1920.–30. aastatel (Petzvali astrograaf) pandi kokku nelja erineva vana teleskoobi detailidest; kuidas professorid saatsid 19. sajandi keskel kuldsete kätega meistri luurele Hamburgi, et ta nähtu kodus järele teeks; kuidas Tartu professor Fleischi ja mehaanik Masingu endistest parem pulsiajakirjutaja hakkas võimaldama uut moodi füsioloogiauuringuid. Asjad said juurde lood ja sotsiaalse konteksti, rääkides nõnda Tartu lugu nii meile kui maailmale.

Teaduskogud on materiaalne jälg sellest, kuidas me oleme omandanud teaduslikke teadmisi. Nad pakuvad inspiratsiooni nii õppe- ja teadustööks kui kunstnikele ja kirjanikele. Neid on kerge asetada rahvusvahelisse konteksti ja õigupoolest räägivadki nad üheskoos inimkonna targaks saamise lugu.

Eesti Vabaõhumuuseum tähistab rahvakalendritähtpäevi spetsiaalsete programmidega. Märts on laste kuu! Igal märtsi pühapäeval toimub lastehommik väikese kontserdi ja pisiperele sobiva menüüga. Taludes saab meisterdada, mõistatusi lahendada ja Kuie koolis sule ning tindiga postkaarte kirjutada. 1. mail peetakse kevadlaata ning 13. ja 14. mail toimuvad kevadised talupäevad. 16. mail osaleb vabaõhumuuseum muuseumiöö programmis. 23. mail avatakse setu talu ja peipsi-vene maja. 30. ja 31. mail toimub taaskehastajate üritus „Elav ajalugu 2015“, kus tutvustatakse eluolu muinasajast keskajani.

ERMi Postimuuseumis on kuni 31. maini avatud näitus „Armastuskirjad“, kus esitletakse lembe-teemalisi kirju ja postkaarte läbi saja aasta.

Tartu Linnamuuseumis on kuni märtsi lõpuni avatud näitus „Mängud tapeetidega“.

Tartu Ülikooli kunstimuuseumis on 28. jaanuarist kuni 30. oktoobrini avatud näitus „Ikoonide inimlik ja jumalik maailm“. 1. mail 2015 tähistab Hull Teadlane oma sünnipäeva ja kahe aasta möödumist **Hullu Teadlase kabineti** loomisest. 14. veebruaril toimub **Tartu Tähetorni planetariumis** romantikaõhtu „Kahekesi tähtede all“ ning 12. mail **Tartu Tähetornis** kosmonautikapäev „Esimene Eesti kosmonaut – kes ja millal?“.

Tartu Ülikooli botaanikaaias on jaanuaris võimalik külastada näitust „Pöörane pööripäev“, mis tutvustab inimmeeli mõjutavaid taimi. Veebruaris ja märtsis on avatud traditsiooniline orhideenäitus ning aprillis kevadnäitus, mis tutvustab piiblitaimi. Mais avatakse taimeteemaline fotonäitus „Kapsas ja tuust“. Juuni alguses toimub populaarne aiapäev. Täpsem info näituste kohta www.ut.ee/botaed.

Tartu Ülikooli loodusmuuseum korraldab mai lõpus loodushariduse nädala, mil huvilised saavad osa võtta haridusprogrammidest, loodusõhtutest ja -retkedest. Veebruaris hakkab mööda Eestit rändama näitus „Elu Läänemere võrgus“, mis jätkub septembris loodusmuuseumis avatava Läänemere-teemalise näitusega. Koostöös Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumiga valmib looduse ja muusika seoseid käsitlev näitus, mida saab Tartus külastada maist augustini.

Tartu Ülikooli loodusmuuseum ja Tartu Ülikooli Ökoloogia ja Maateaduste Instituut korraldavad 10.–16. septembrini Käärikul mükoloogiakonverentsi „XXII Nordic Mycological Congress Estonia“. Täpsem info näituste ja muude sündmuste kohta avaldatakse veebilehel natmuseum.ut.ee.

Ellamaa elektrijaama Turbas rajatakse **Eesti Mootorisordimuuseum**. Ehitus- ja renoveerimistööd lõpevad sügiseks 2015, muuseum avatakse külastajatele 2016. aasta suvel.

KOGUD RAMBIVALGUSES

— KERTTU MÄNNISTE —
KADRORU KUNSTIMUUSEUM

— KIRSTEN SIMMO —
EESTI TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM

Muuseumi ja teatri olemuses, tegevuses, funktsioonides ja mõjus on ühisosi, mis muudavad nende valdkondade sidumise efektiivseks ja mõjuküllaseks muuseumihariduse ja publikutöö kontekstis toomaks esemelist ja intellektuaalset pärandit publikule emotsionaalselt lähemale.

TEATRAALSUSEST MUUSEUMIS

Muuseuminäitus on oma olemuselt teatralne – see on performatiivne viis esitada kogusid puudutava uurimistöö tulemusi ja muuseumi hallatavat ekspertteavet (Kirschenblatt-Gimblett 1998: 3). Näitusel nagu lavastuselgi on kontseptuaalne alus ja sellest lähtuv ülesehitus (režii), kesket ideed toetav ja võimendav kujundus (stsenograafia), lisaks mitmekülgne tehniline ja intellektuaalne tugistruktuur. Uue museoloogia (*new museology*) fookuses on olnud kogude, publiku ja interpretatsioonide demokratiseerumine ja tihedam lõimimine, mille tulemusel traditsiooniliste narratiivsete (kronoloogiline, temaatiline) väljapanekute asemel on ilmunud avatud küsimusi, isiklikke tõlgendusvõimalusi ja mitmetasandilist külastuskogemust pakkuvad muuseumid. Mitmesuguste etenduslike võtete kasutamise muudab sellises muuseumis õigustatuks nende pikaajaline emotsionaalne mõju, mis soodustab ja süvendab informatsiooni omandamist ja õppeprotsessi. Igasugune hea teater on juba oma olemuselt hariduslik, kui see paneb publiku ümbritsevat uue värske pilguga vaatama, ärgitab ümbritseva ja iseenese kohta küsimusi esitama ning mõtisklema tunnete, ideede ja sidemete üle teistega (Jackson, Vine 2013: 35).

Muuseumiteater (*museum theatre*) on katusermin, mille all mõistetakse teatri ja teiste etenduspraktikate kasutamist muuseumis hariduslikel, informatiivsetel ja meelelahutuslikel eesmärkidel (samas: 12). Kasutatavad teatraalsed elemendid võivad varieeruda mastaapsetest stsenaariumipõhistest lavastustest nukuteatrini, kostümeeritud karakterite monoloogidest ajalooliste sündmuste improvisatsioonilise taasesitamiseni. Läbivaks märksõnaks muuseumiteatri puhul tuleb aga pidada seotust muuseumi kogude ja ekspositsioonidega, stsenaariumi tuginemist muuseumi missioonile ja väärtustele, intellektuaalsele ja esemelisele kogule ning hariduslikele prioriteetidele. Enam levinud muuseumiteatri võtted nagu rollimäng, jutuvestmine, ajaloo elustamine ja ajaloolise karakteri kehastamine on leidnud rakendamist arvukates Eesti muuseumides, enamasti lastele ja peredele suunatud muuseumiprogrammides. Briti saartel ja Ameerika Ühendriikides läbi viidud uurimused rõhutavad aga etenduslike formaatide jõulist positiivset efekti just täiskasvanud publikule, kelle emotsionaalne mälu aitab seostada ja talletada etenduse atmosfääri, tunnetust ja nende kaudu etenduses sisalduvat värsket informatsiooni (Hughes 2002: 43–57).

ELAMUS – INFORMATSIOON – KOMMUNIKATSIOON

Eesti Kunstimuuseumi Kadrioru kunstimuuseumis on alates 2012. aastast võimalik osa saada temaatilistest elamusõhtutest (*artful evening*). Ürituseformaadi eesmärk on kombineerida ja ühendada erinevaid kunstivorme arhitektuurist ja maalikunstist muusika, poeesia, tantsu ja kokakunstini, pakkumaks publikule emotsionaalset, meelde jäävat ja mitmetahulist muuseumikogemust. Moodustades osa näituse saateprogrammist, kannavad elamusõhtud pedagoogilist funktsiooni ning on suunatud näituse eksponaatide ja selle kaudu muuseumi kogude tutvustamisele. Etenduslik eeskava kõrvuti kõrgetasemelise kuraatoriekskursiooniga toovad publikuni mitte ainult infot konkreetse väljapaneku kohta, vaid loovad terviklikuma ja laiahaardelisema tunnetuse käsitletavast ajastust ja teemadest. Näituse „Repin. Vene suurmeistri elu ja looming Soomes“ elamusõhtu „Kunstniku kirk“¹ muutis Ilja Repini kirjavahetuse ja elulootkatkendite vahendusel suurmeistri isiku ja tema loomingulised otsingud publikule isiklikumaks ja lähedasemaks. Näitusel „Eveline von Maydell. Mustvalge maailm“ tõlkis näitlejanna Maiken Schmidt 20. sajandi alguse baltisaksa elutunnetuse ja Eveline von Maydelli kunstihaarastuse varjuteatri ja tantsu keelde.

Üks efektiivsemaid võimalusi muuseumiteatrit kasutada on anda selle kaudu kohalolek ja häääl ajaloolistele isikutele, kelle esitamine saali- ja näitusetekstide raames jääks üldiseks ja ebaisikuliseks. Kahekümnes pildis lavastus „adamson-eric ad astra“ Adamson-Ericu muuseumis² täitis just seda eesmärki – aitas lähemale jõuda kunstniku karakterile, kaardistas ja mõtestas erinevaid väliseid mõjutusi ja loomeperioode ning sümbioosis muuseumi ekspositsiooniga lõi emotsionaalse ja kompaktse visiooni 20. sajandi esimese poole Euroopa ja Eesti kultuurimaastikust ning ühe kunstniku otsingutest ja leidmistest selles. Etendus näitusesaalis keset eksponaate – samu teoseid, mille sündimise tausta vaatajale kujutatakse – võimaldas publikul kuuldut-nähtut kohe kõrvutada ja seostada, lõi ajalooliselt tõepärase ja samas teatraalselt äärmiselt kaasahaarava terviku.

KORTERMUUSEUMI TUBATEATER

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis on teatrit kui meetodit oma sõnumi edastamisel kasutatud ikka, kuid otsene seos kogude ja temaatikaga pole alati olnud sihipärane ja teadvustatud.

1 Elamusõhtu läbiviijad olid Tallinna Linnateatri näitleja Liis Lass ja muusik Kaspar Kadastik.

2 „adamson-eric ad astra“ esietendus 5. jaanuaril 2009 Adamson-Ericu muuseumis. Käsikiri Marik Põldma, Adamson-Ericu rollis Vahur-Paul Põldma.

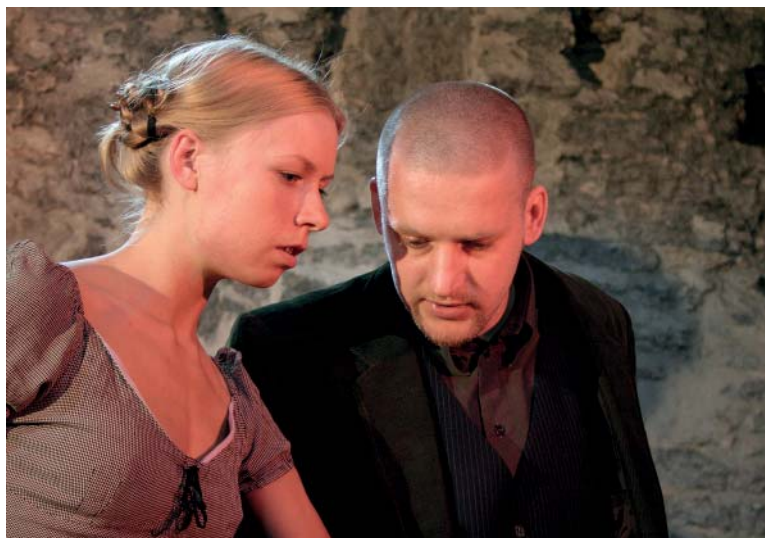
Kerttu Männiste

Kirsten Simmo

„Laborant Viidingu“ pea-proov. Varius, 2014

FOTO: Mart Laul / ETMM

Merle Jääger
esinemas luule-
öhtul „Pajats või
poeet“ Särevi
Teatritoas. 2011
FOTO: Joel Leis /
ETMM

**Kärt Reemann ja
Päär Pärenson,**
„Minu Tartu“.
Assauwe Teater,
2006
FOTO: Tanel Verk
/ ETMM

Marilyn Jurman,
„Hilda Nukitsa-
mees“. Assauwe
Teater, 2006
FOTO: Tanel Verk
/ ETMM

Alates 1983. aastast, mil loodi Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi filiaal Andres Särevi Korter-
muuseum, praegune Särevi Teatrituba, sai
alguse järjepidev salongi- ja luuleöhtute tradit-
sioon. Kortermuuseumi perenaise Mari Urbsoo
eestvedamisel toimus esimese teatraalse kavana
24. märtsil 1983 Marie Underi 100. sünniaasta-
päevaks koostatud öhtu „Aruand“, mille esitasid
Silvia Laidla ja Olav Ehala. Traditsiooni kandsid
edasi muuseumi järgmised perenaised Anni
Kreem ja Iivi Lepik ning kuni tänaseni toimub
Särevi Teatritoas igal aastal etendusi ja luule-
öhtuid, mis aitavad väikeses ja erilise atmosfää-
riga kortermuuseumis teatrihõngu alles hoida.
Põneva rea esinejaid on kutsunud muuseumisse
näitlejate luuleöhtute sari „Pajats või poeet“, kus
omaenda loodud tekste on esitanud näitlejad
Merle Jääger, Viire Valdma, Andres Noormets,
Tõnu Oja, Alo Kõrve, Üllar Saaremäe jpt.
Muuseumi jaoks on tähtis hoida ruume elavana
ning seejuures ka teatrilugu edasi kirjutada.
Et Andrese ja Anna tugitoolides võtaksid istet
nende praegused kolleegid, kes suhestudes
olnu ja endisega näitaksid vaatajaile oma tänast
loojapalet.

MUUSEUMI KOGUD JA KESKKOND KUI NOORTE TEATRITEGIJAATE KATSELAVA

Kui Särevi Teatrituba on kunagise teatri-
mehe Andres Särevi koduna tähenduslikult
sobiv paik muuseumiteatriks, siis Müürivahe
tänavas on tähtsamal kohal seisnud
muusika. Maja ise kuulus algselt konservatoo-
riumile ning ka püsiekspositsioon on olnud
muusikainstrumentide päralt. Teatrietendusi
on mängitud muuseumi sisehoovis – siin
alustas oma tegevust näiteks VAT Teater, kuid
muuseumiteatrist otseselt rääkida ei saanud.
Seda suurema väljakutsena mõjus 2005. aastal
muuseumi juurde loodud Assauwe Teatri
käivitamine. Teatri asutajateks olid Viljandi Kul-
tuuriakadeemia tudengid ja vilistlased: lavastaja
Jaanika Juhanson, kultuurikorraldajad Eneli
Järs ja Kirsi Ansper ning valguskunstnik Priidu
Adlas. Muuseumi poolt oli toetaja ja kaasamõt-
leja Kirsten Simmo. Algusest peale võeti eesmär-
giks teha lavastusi muuseumi arhiivis leiduva
põhjal, arvestades sihtgrupina eelkõige õpilasi
ja tudengeid. Kuigi tegutsemisaastaid ja ka
avalikku tähelepanu jagus Assauwe teatrile ilm-
selgelt vähe, toodi paari aasta jooksul publiku
ette viis teatriajaloolist lühilavastust – „Kuidas
otsida Kaidut“ lavastaja ja näitleja Epp Kaidust
(lav Jaanika Juhanson, 2005, hiljem ka nime
all „Kaidu“), „Hilda Nukitsamees“ näitlejanna
Hilda Gleserist (lav Jaanika Juhanson, 2006),
„Minu Tartu“ Hella Wuolijokist (lav Helen
Rekkor, 2006), „Peidus pool“ Liina Reimanist
(lav Helen Rekkor, 2007) ning „Ants ja Hamle-
tid“ Ants Lauterist (lav Jaanika Juhanson, 2007).
Näitlejatena tegid kaasa Viljandi teatritudengid

ning põhiliseks etenduspaigaks oli Teatri- ja Muusikamuuseumi Assauwe linnatorn. Arhiivimaterjale, museaale ning muuseumi keskkonda kaasaegse ja noortepärase teatrilaadiga sidudes õnnestus kõita seni muuseumi jaoks tabamata jäänud sihtgruppi. Väheste projektirahade toel oli keeruline Assauwe teatri tegevust üleval hoida ning teatri tuumik liikus edasi uute väljakutsete suunas, kuid koostöö Viljandi näitlejaeriala tudengitega on jätkunud.

LABORANT VIIDING

2014. aasta kevadel tähistas Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum oma 90. tegevusaastat. Juubelikava koostades tekkis soov luua uus, originaalne, muuseumi keskkonda, ajalugu ja inimesi siduv teatrilavastus, mis kõnetaks ka tänast aega. 2013. aasta muuseumiööks palusid korraldajad pöörata tähelepanu muuseumides töötanud inimestele ning sealt jäi kõlama Juhan Viidingu lugu fotolaborandina Teatri- ja Muusikamuuseumis. Tutvustasime ideed kultuurilooliste lavastuste ja luuleteatriga tuntuks saanud Variuse teatri juhile Heidi Sarapuule, kes haakus mõttega kohe ning asus kirglikult asja kallale. Näidendi kirjutamiseks kasutas Heidi Sarapuu mitmeid muuseumi poolt ettevalmistatud materjale – intervjuud endise kolleegi Marika Rinkiga, muuseumiööl toimunud mälestusteõhtu „Öös on inimesi. Juhan Viiding“ salvestust, kus Viidingust kõnelesid Mari Tarand, David Vseviov, Rein Ruutsoo ja Marika Rink, ning palju arhiivis leiduvat – direktori käskkirju, kavalehti, fotosid jm. Omades isiklikke mälestusi kokkupuudest Juhan Viidingu ja eriti tema ema Linda Viidinguga, kontakteerus Heidi Sarapuu ka lähedastega ning valmistas sel moel nii neid kui ennast vastutusrikkaks lavaliseks kohtumiseks ette. Kirjutamiseks andsid inspiratsiooni Juhan Viidingu luuletused, siit-sealt loetud-kuuldud mälestuskillud ning ka konkreetseid näitlejad, keda autor tegelastena ette kujutas.

Heidi Sarapuu näidend tugineb põhilises osas tõsielulistele faktidele – Juhan Viiding oli õhtukeskkooli õpilasena aastatel 1966–1968 fotolaborant Teatri- ja Muusikamuuseumis ning läks siit lavakunstikateedrisse näitlejaks õppima. Näidendi kõrvaltegelased direktor Tamarkin (Aron Tamarkin) ja proua Zim (Helga Zimmermann) olid Juhan Viidingu kolleegid, vaid muusikaosakonna teadur Joosep on koondportree, kellel ei ole täpset prototüüpi. Näidendi tegevustik annab edasi reaalselt toimunud sündmusi nii endiste kolleegide kui teiste lähedalseisjate mälestuste põhjal.

Alo Kõrve Juhan Viidinguna lavastuse peas osas võis tunduda esmapilgul üllatav valik, kuid lähemalt vaadates siiski kindel ja loogiline tee. Hea näitlejana õnnestus tal tabada nii Viidingu žeste ja miimikat kui ka olemuslikku intensiivust, välise bravuurikuse ja sisemise hapruse vastas-

René Soom
(Joosep) ja Alo
Kõrve (Juhan),
„Laborant
Viiding”.
Varius, 2014
FOTO: Mart
Laul / ETMM

poolusi. Hamlet mõlema näitleja rollislepis pole tagantjärele vaid juhuslik kokkusattumine.

Muuseumi ekspositsioonisaal oli etenduspaigana lavastuse loomulik keskkond – museaalid haarati mängu ning arvestati juba näidendi kirjutamise protsessis täisväärtuslike osadena sisse. Mitmed sündmused ja stseenid tõukusid otseselt muuseumi eksponaatidest, nii nagu ka Juhan Viidingu luuletus „Rubaii“ võis inspiratsiooni saada muuseumi mängutoosidest.³

Kokkuvõtteks võib öelda, et Heidi Sarapuul õnnestus luua ajaloolistele faktidele tuginev, kirjanduslugu ja nõukogudeaegset muuseumielu tutvustav eluloolavastus, mis pakkus üllatusi ja naeru, äratundmisrõõmu ja teadmisi ning puudutas emotsionaalselt. Tunnistuseks sellele olid Juhan Viidingu lähedaste liigutuspisarad pärast esietendust ning muuseumi jaoks enneolematu publikumenu, mis kestis läbi 12 väljamüüdud etenduse ning loodetavasti jätkub ka 2015. aastal.

KASUTATUD KIRJANDUS

Hughes, Catherine 2002. *Adult Museum Programs. Designing Meaningful Experience.*

Jackson, Anthony, Chris Vine 2013. *Learning through Theatre. The Changing Face of Theatre in Education.* London and New York: Routledge.

Kirschenblatt-Gimblett, Barbara 1998. *Destination Culture. Tourism, Museums, and Heritage.* Berkeley: University of California Press.

³ Ammu närtsinud on vaasis verev roos,
mälestused mätsib kinni müüriladuja – sklerooos.
Surun vastu külma müüri end ja kuulan
kuidas kauges saalis nutab mängutoos.

Juhan Viiding, 20. III 1967

KUIDAS KASUTADA MUUSEUMIOBJEKTE MUUSEUMIMEENETE LOOMISEL?

— MARIANN RAISMA —
TARTU ÜLIKOOI MUUSEUMI DIREKTOR

2009. aastal sai muuseumimeenete
konkursil ühe peaauhindadest Eesti
Maanteemuuseumi hääletajakinnas

FOTOD: Andres Tennus / Tartu Ülikool

Muuseumimeenete ideed lendavad õhus: ole vaid karme neid kinni püüdma! Inspiratsiooni võib saada nii kogust kui näitustelt, meene võib põhineda muuseumi identiteedil, olla seotud sõnamänguga, mõjutatud paigast laiemalt või põhineda mingil konkreetset lool. Eesti parimaid muuseumimeeneid on valitud alates 2009. aastast. Eesti MuuseumiMeene Auhind (EMMA) on rahaline tunnustusauhind, mis antakse parimatele muuseumimeeneid esitanud Eesti muuseumidele. Auhinna eesmärgiks on väärtustada muuseumide igapäevatöö üht osa – tootearendust ning kasutada muuseumikogusid kui inspiratsiooniallikat loovtööstuses. Auhinda antakse välja Eesti Muuseumiühingu ja kultuuri-ministeeriumi koostöös.

Konkursid on olnud populaarsed. Usun, et EMMA on inspireerinud mitmeid andekaid ideid, mõtestades uuest aspektist nii esemeid kui muuseumi tuuma. Vähem oluline pole see, et väärt mõtted inspireerivad ka teisi – hea eeskuju nakkab ning idee loominguine tõlgendamine on siin omal kohal. Lisaks uudsusväärtusele on tänaväärsed ka meened, kus muuseumiobjekte interpreteeritakse sageli (aga mitte alati!) traditsioonilisemal moel – seda alates tikutopsidest kuni Tsärkide, puslede ja kalendriteni. Ka nendest meenetest on väga palju õppida.

Kui algul olid esiplaanil väikesed vaimukad ideed, siis viimastel aastatel on järjest enam konkursitules suuremahulised kvaliteetse teostusega tootekomplektid, mis on seotud ajutiste näitustega. Kui praktilisus on muuseumimeenete puhul olnud alati oluline, siis järjest enam luuakse haridusliku eesmärgiga meeneid. Meenete sihtgruppideks tõusevad julgelt esile naised ja lapsed.

Konkursi eesmärk on väärtustada nii värskeid ideid kui kvaliteetset teostust. Esile tuuakse meeneid, kus on tehtud koostööd erinevate kohalike tootjatega. Kindlasti on teatud puhkudel põhjendatud ka nn odava toote sisseost ning muuseumi logo või pildiga varustamine, kuid selle konkursi puhul on žürii ülesandeks tuua esile innovatiivseid ideid ning loomingulist sidusust museaali, muuseumi ja kasutaja vahel. Muidugi on väga tähtsal kohal meene disain – see on saanud nii mõnegi meene esiletoomisel takistuseks, kuna sellele pole alati piisavat tähelepanu pöördunud. Järjest olulisemaks on muutunud koostöö erinevate disainifirmade ja tootjatega, mistõttu on rõõmustav näha, et head ideed vormistatakse järjest kvaliteetsemal tasemel.

Alljärgnevalt ei saa tuua esile kõiki väärt mõtteid, vaid piirdun nüüdseks neljal konkursil auhinnatud töödega. Konkursi esimesel, 2009. aastal anti välja kaks peapreemiat: seljapessuhari Eesti Tervishoiu Muuseumilt ja hääletajakinnas Eesti Maanteemuuseumilt. Lisaks veel neli preemiat: *siilikutriibulised* pesulõksud Muhu

Muuseumilt, parkimiskell Eesti Rahva Muuseumilt, Kihnu poiste ja tüdrukute titemüts Kihnu Muuseumilt ja kassi käpajäljega külmkapi-magnet Tartu Linnamuuseumilt. Innovatsiooni-aasta eripreemia leidlikkuse eest anti lutsukivile Palamuse O. Lutsu Kihelkonnamuuseumilt.

Nii seljapessuhari kui hääletuskinnas olid otseselt seotud muuseumi temaatikaga. Seljapessuhari puhul hinnati selle praktilisust ning meene loomise sotsiaalset mõõdet – vähetahtis polnud, et seljapessuhari valmistas üks muuseumi sihtgruppe, puudega inimesed. Kui seljapessuhari leidis ka muuseumi kogudes, siis hääletajakinnas oli täiesti uus, muuseumi missioonist lähtunud meene. Kinda puhul toodi esile selle leidlikku ja uuenduslikku ideed, mis

Mariann Raisma

2009. aasta teine peaauphind läks Eesti Tervishoiu Muuseumi seljapessuharjale

Kihnu Muuseumi titemütsid

Siilikutriibulised pesulõksud Muhu Muuseumilt

Eesti Rahva Muuseumi parkimiskell

on seotud turvalisusega maanteedel. Pesulõksude puhul rõhutati nende multifunktsionaalsust ning kiideti rahvusliku traditsiooni loodusõbralikkust tõlgendamist. ERMi parkimiskell on suurepärane näide, kuidas üks museaali põhjal loodud odav ja praktiline ese jõuab tuhandete inimesteni. Lihtne ja värske mõte, millest sündis üks populaarsemaid muuseumimeeneid läbi aastate. Kihnu titemütsid rõhutasid elava traditsiooni järjepidevust, mida üks kohalik muuseum uhkusega kannab. Linnamuuseumi kassijäljega magnet sai inspiratsiooni museaalilt, millel on „ajaloo puhas puudutus“.

2010. aastal sai peaauehinna Kumu (Eesti Kunstimuuseum) retrovõtmes võrk-turukott, nn avoska, üks tüüpilisemaid nõukogude aja sümboliseid. Praktiline ja funktsionaalne ökokott, mis oli inspireeritud näitusest „Nõukogude naine eesti kunstis“, peegeldab elegantselt vana moodi uues kuues ning mängib hästi nostalgiateemaga. Kaks teist auhinda läksid Tartu Linnamuuseumile ja Nukumuseumile. Tartu Linnamuuseumi filiaali Tartu 19. sajandi linnakodaniku muuseumi õnnepähkel oli inspiratsiooni saanud kahe sajandi tagusest kohalikust jõuluehetraditsioonist. Žürii hindas meene lihtsat ideed, mis lausa kutsus ostma nii hinna kui ilu poolest. Eesti Nuku- ja Noorsooteatri

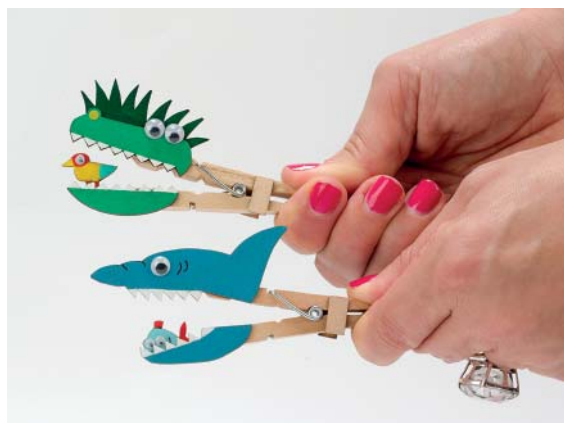
Kassi käpajäljega külmpapimagnet Tartu Linnamuuseumilt

näpatud pala suus, vaha pageda iile tellise - sügavad jäljed sees. kassi käpajälj testajast seob oluu ja oleva.

Sinu meene käpajälj on võetud orse vanalt testajast pörandateltiselt. See jälj on ülimalt väärtuslik - olles osake igavikust.

Eesti Nuku- ja Noorsooteatri Nukumuseumi mängulõksud

Tartu 19. sajandi linnakodaniku muuseumi õnnepähkel

2010. aastal sai peaauehinna Kumu retrovõtmes võrk-turukott

Nukumuuseumi lustakad mängulõksud toetasid muuseumi ideed – teater algab puudutusest. Pealtnäha tavaliselt pesulõksud ärkasid liigutamisel ellu ning nendest kujunesid humoorikad mänguasjad, mis lausa kutsusid teatrit tegema.

2012. aastal anti välja kolm auhinda: esimene preemia läks Eduard Vilde Muuseumile (Tallinna Linnamuuseum) meene „Härra Eduard Vilde vuntsid“ eest. Kaks teist preemiat anti Eesti Vabaõhumuuseumile maitseainete, šokolaadide ja seemnesarja ning Eesti Kunstimuuseumile Kumu prossi eest. Võidutöö puhul hinnati muuseumi teemaga ideaalselt haakuvat ja nutikat disainiuuendust ning meene multifunktsionaalsust. Vabaõhumuuseumi valik tol aastal avatud Lau külapoest on muuseumi teemaga hästi haakuv, võimaldab tootesarja pikaajalist edasiarendust ning kutsub ostma. Kunstimuuseumi eksklusiivne ehe (autor Katrin Amos) seostub hästi näitusega „Geomeetiline inimene“. Kuigi ehe on materjalilt hinnaline, on selle idee ülimalt ajastukeskne, kasutades kujundina QR-koodi. Ära märgiti Eesti Rahva Muuseumi põidlaraamat „Retk läbi Setumaa 1913“ ning Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumi portselaniseeria. Parim hariduslik meene oli Miia-Milla-Manda Muuseumi (Tallinna Linnamuuseum) „Värvin ise“ kohver.

2014. aastal võitis esimese preemia Eduard Vilde Muuseumi (Tallinna Linnamuuseum) meene „Pisuhänna“ sokid“. Lihtne väike nutikas meene on hästi läbi mõeldud ning sellel on

2012. aasta esimene auhind – „Härra Eduard Vilde vuntsid“ Eduard Vilde Muuseumilt

Eesti Vabaõhumuuseumi maitseainete, šokolaadide ja seemnesari

2014. aasta esimese auhinna pälvis Eduard Vilde Muuseumi „Pisuhänna“ sokid

Näide Rannarahva muuseumi tootesarjast „Hõbevalgeim“

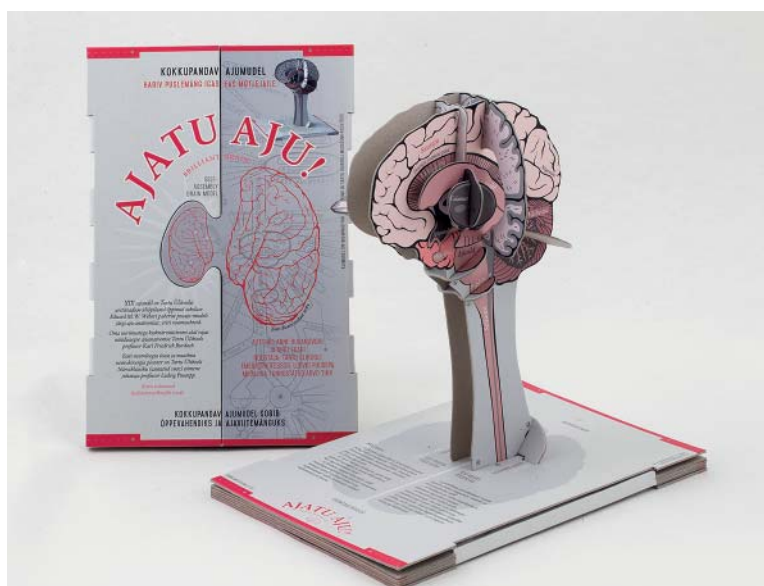
Eesti Kunstimuseumi tootesari „Eveline von Maydell. Mustvalge maailm“

Eesti Kirjandusmuuseumi „Head eesti muinasjutud“ ja „Head eesti mõistatused“

Tartu Ülikooli muuseumi ja Paberimuuseumi koostööna valminud „Ajatu aju“

tugev seos muuseumiga kogusse kuuluva Vilde üksiku punase soki näol. Vähetähtis pole, et toode on lustlik ja tekitab positiivse emotsiooni.

Preemiad said veel Eesti Kunstimuuseumi tootesari „Eveline von Maydell. Mustvalge maailm“, Rannarahva muuseumi tootesari „Hõbevalgeim“, Tartu Ülikooli muuseumi ja Paberimuuseumi koostööna valminud „Ajatu aju“ ning Eesti Kirjandusmuuseumi „Head eesti muinasjutud“ ja „Head eesti mõistatused“.

Nii Rannarahva muuseumi kui kunstimuuseumi mitmekesised tootekomplektid olid tervikuna hästi läbi mõeldud. Rannarahva muuseumi meenete puhul toodi esile komplekti terviklikkust, ühtse kontseptsiooni läbimõeldust kuni viimase detailini, erilise kiituse sai siltide lahendus. Rõhutati ka ajalooliste esemete kaas- aegset tõlgendust – originaalehete tillukesed detailid mängiti suureks ja kõlavaks sõnumiks. Eveline von Maydelli elegantne mustvalge maailm võimaldas kunstnikel ja disaineritel panna mängu kogu loomingulisus ning selle tulemusena sündinud mitmekülgne tootekomplekt kõnetas erinevaid sihtgrupe; naiste vaimustusest ei tasu siin rääkidagi...

Ajatu aju ning muinasjutud-mõistatused paistsid silma oma haridusliku väärtuse poolest. Mõlemad on head õppematerjalid, mida saab kasutada ka vaba aja veetmiseks. Ajatu aju puhul toodi esile ka ajaloolise museaali innovatiivset kaas- aegset tõlgendust. Vähetähtis pole, et tegemist on otsast lõpuni Eestis valminud 3D tootega. Ka kirjandusmuuseumi meenete puhul toodi esile selle muuseumi kogude head pakendamist ning kasutajasõbralikkust. Milline muuseum suudab veel nii väikesesse vormi paigutada nii suure osa oma muuseumi kogudest?

Ära märgiti kaks meenet: Liivi muuseumi T-särk ja Tartu Ülikooli kunstimuuseumi (Tartu Ülikooli muuseum) gemmivalandid. Klassikaliste gemmivalandite puhul tõsteti eriti esile nende head pakendit. Liivi muuseumi T-särk „MINU ERAKOND ON EESTI KEEL“ suutis terava ja tabava sõnumi väga hästi sihtgruppi- deni suunata.

Inspiratsiooni võib leida kõikjalt, kuid nagu eelkirjutatust johtub, on üks peamisi allikaid muuseumimeenete loomisel siiski muuseumi- objektid ise. Kasutagem siis oma kogusid ja kasutagem rohkem! On see ju üks parimaid võimalusi viia museaali idee massideni.

„EVELINE VON MAYDELL. MUSTVALGE MAAILM“

ELEGANTNE NÄIDE ERINEVATE INSTITUTSIOONIDE KOGUDEALASEST KOOSTÖÖST

— TIINA-MALL KREEM —
KADRIORU KUNSTIMUUSEUM

Näitus kultuuriministeeriumi alluvuses oleva Eesti Kunstimuuseumi Kadrioru kunstimuuseumis ning haridus- ja teadusministeeriumi alluvuses oleva Rahvusarhiivi Maneeži tänava näitusesaalis 29.3.–7.9.2014

Töögrupp: Jutta Kivimäe, Linda Lainvoo (Eesti Kunstimuuseum), Kärt Pauklin, Liisi Taimre, Hedvig Mäe (Rahvusarhiiv) jmt

Näituse ja kataloogi kujundus: Angelika Schneider

Tiina-Mall Kreem

Artikkel sündis vajadusest rõhutada erinevate institutsioonide kogudealase koostöö tähtsust, tulemuslikkust, rikkust. Mäng n-õ mitmel käel nõuab mitte ainult „nootide“ tundmist ja erilist tehnilist meisterlikkust, vaid ka empaatiat partneri või partnerite suhtes. Oma mina/asutuse tahtmise tagasitõmbamine ühise eesmärgi nimel ei ole alati kerge, kuid on kasulik.

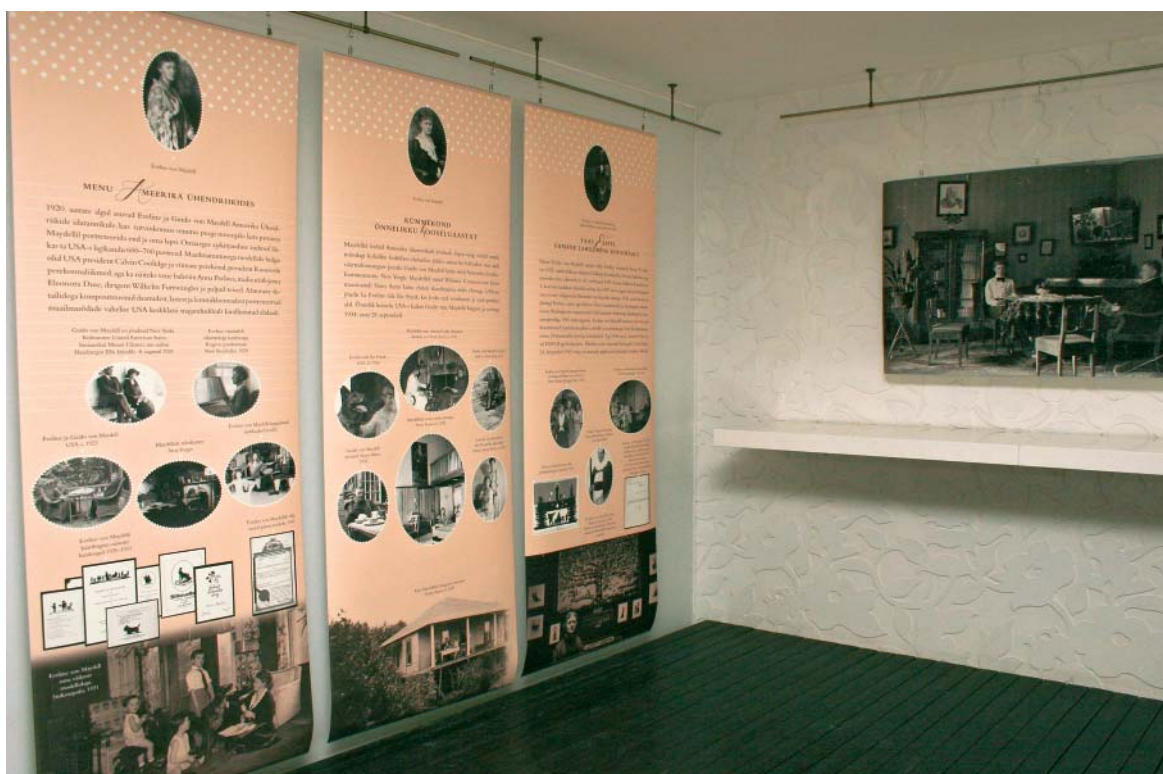
Riiklike või omavalitsuste muuseumide kogude kohta aeg-ajalt kostvad, iseka kiivusega toonitatud märkused nagu „minu kogu – minu kogust“ või „meie kogu – meie kogust“ mõjuvad tülgestavalt. Kuidas võib midagi niisugust öelda kultuuripärandist kui tervikust hoolides?

**Vaade näitusele
Rahvusarhiivi
Maneeži tänava
näitusesaalis**

**FOTO: Eveli
Valts**

Näitus „Eveline von Maydell. Mustvalge maailm“ Rahvusarhiivi Maneeži tänava näituse-saalis

FOTOD: Eveli Valts

Toon näiteks Eveline von Maydelli kunsti-pärandi, mis ainult saatuse ehk juhuse tahtel jäi 1940. aastal Eestisse: esialgu Villem Raami kätte ja pärast kunstimuuseumi direktori Siberisse saatmist suures osas riigiarhiivi koos Nõukogude vägede eest põgenenud Maydelli fotode ja kirjavahetusega. Toon selle näite ja küsin: kas kunstimuuseumis töötavad kunstiajaloolased oleksid Eveline von Maydelli pärandit mõtestanud ja tutvustanud ilma rahvusarhiivi ajaloolaste ja restauraatoriteta (ning vastupidi) t a s e m e l, mis üheskoos saavutati? Ma arvan, et ei.

Enne, kui rõhutatud taset lähemalt kirjeldan, tsiteerin näituse sisu täpsustamiseks selle algatajat Jutta Kivimäed: „Eveline von Maydell oli maailmakodanikust baltisaksa aadlidaam, kes saavutas tuntuse siluetikunstnikuna. Tema loominguline kõrgaeg jääb kahe maailmasõja vahelisse perioodi, mil ta elas ja töötas nii Saksamaal, Ameerika Ühendriikides kui ka Eestis. Filigraanselt lõigatud varipildid kujutavad tuntud kirjanikke ja poliitikuid Thomas Mannist Theodore Rooseveltini, teatri- ja muusikakuulsusi Anna Pavlovast Ethel Leginskani, lisaks

Sinine saal
„Kõrge lend”
Kadrioru kunsti-
muuseumis
FOTO: Stanislav
Stepaško

NÄITUSED

Kollane saal
„Ajalugu” Kadri-
oru kunstimuu-
seumis
FOTO: Stanislav
Stepaško

— 33 —

arvukalt toleaegeid seltskonnadaame, lapsi ja lemmikloomi. Autori oskus ilmestada oma loomingu detailide ja ajastuomaste fragmentidega toob esile portreeritavate isiksuse ainukordsuse ka väikesemõõdulistel siluettportreedel. Eveline von Maydelli siluudid on küll mustvalged, aga kujutavad ometi tema kaasaegset maailma kogu selle värvispektris.“

Näituse taseme juurde naastes pean meenutama kahtlusi, mis kunstimuuseumis seoses Maydelli varipiltide-käärilõigetega olid: kas see ikka on kunst, mida kunstimuuseumi auväärse-

tes näitusesaalides näidata? Hea kuraatoritöö (materjali valik, süstematiseerimine, mõtestamine jne), hea konservaatortöö (materjali puhutus, viimistlus jne), hea kujundustöö (materjali detailne läbimängimine, sobiv raamivalik jne), hea kommunikatsioon, pluss publiku vaimustus, kinnitasid, et ON. Samas – oleks Eveline von Maydelli mustvalge maailma tutvustusega piiratud vaid kunstimuuseumi ruumes, oleks tema kui kunstniku, kui baltisaksa kunstniku, kui naiskunstniku, kui seltskonnadaami, kui peretoitja, kui perekonna arhivaari avamine-tutvustamine

MUUSEUM – NR 2 (36) 2014

Punane saal
„Buduaar“
Kadrioru kunsti-
muuseumis
FOTO: Stanislav
Stepaško

jäänud poolele tee. Eveline von Maydelli Rahvusarhiivis eksponeeritud fotod, kirjad sõpradele ja tuttavatele, samuti päevaraamatute katked on lahutamatu osa tema pärandist, tema kunsti loost, eesti-baltisaksa (kunsti)ajaloost.

Kokku said erinevates kohtades avatud näituse pooled raamatus „Eveline von Maydell. Mustvalge maailm“. Raamatu (ja ühtlasi näituse) kujundanud Angelika Schneideri puhul ei väsi ma imetlemast oskust lähtuda materjalist, selle peenemast olemusest, käesoleval juhul siis Eveline von Maydelli pärandi „hõljumisest“ kunsti, käsitöö ja arhiivimaterjali piiril.

Maneeži tänava näitusemaja fassaadile juhuslikult tekkinud visuaalne konflikt – vaateaknale tõstetud Maydelli siluetikunsti ja majaseinale soditud grafiti „Tahtsin teha kunsti“ dialoog – on tragikoomiline, kuid valgustuslik: see, et üks osapool ON ja teine EI OLE kunstnik, saab siin siililegi selgeks.

NÄITUSE JÄRELELU

Kuigi Eveline von Maydelli pärandi näitus on nüüdseks lõppenud, elab tema looming edasi ning mitte ainult ülalnimetatud siidkaanelise raamatu näol. Paljude kodude seintel on järgmisel aastal Angelika Schneideri Eveline von Maydelli käärilõigetest inspireeritud seinakalender ning raamaturiiulitel Eveline von Maydelli piltidest sündinud miniromaan „Mamma Liine mälopildid“. Mõlemas trükises on kasutatud nii kunstimuuseumi kui arhiivi kogudes leiduvaid kunstiteoseid.

Ja veel – 29. septembril 2014 jagati Narvas toimunud Eesti muuseumide festivalil Eesti muuseumimeene auhindu (EMMA), millest kaks (sh kolleegidepoolse) pälvis näitusega „Eveline von Maydell. Mustvalge maailm“ kaasnenud tootesari. Sarjast pärinevaid kõrvarõngaid Eveline von Maydelli siluetiga kannaksin ma aga ka ilma EMMAta.

Grafiti Maneeži
tänaval näituse-
maja fassaadil
FOTO: Tiina-Mall
Kreem

TARTU LINNAMUUSEUMI SUVENÄITUS RUTIKVERE MÕISNIKE-VABAMÜÜRLASTE KUNSTIST

— ANNE UNTERA —

EESTI KUNSTIMUUSEUMI GRAAFIKAKOGU JUHATAJA

FOTO: Joonas Õunapuu

Anne Untera

Eesti Kunstimuuseumi ja Tartu Linnamuuseumi (mis asub kunagises Pistohlkorsi linnamajas) ühisnäitus „Kunst, arhitektuur, vabamüürlus. Rutikvere mõisa Pistohlkorsid“ oli pühendatud kahe vähetuntud baltisaksa kunstniku pärandile. Rutikvere mõisnikud Otto Friedrich von Pistohlkors (1754–1831) ja Otto Friedrich von Pistohlkors (1781–1843), samanimelised isa ja poeg, olid seni tuntud vaid üksikute joonistuste ning maalide kaudu. Neist vanemalt (suguvõsas II) teatakse näiteks Rutikvere mõisa sisekujunduste jooniseid ja nooremalt (suguvõsas IV) kolme autori ühistöös 1840. aastal maalitud Carl

Buddeuse portreed, mis asub juba aastaid Kumu kunstimuuseumi III korruse püsiekspositsioonis „Varamu“. Viimane autor leidub ka kunstnike leksikonides, aga Tartu näituseprojekt, mis kestis 23. maist kuni 30. augustini 2014, heitis pisut enam valgust nende baltisaksa autorite päritolule ning elumaailmale. Näitust koordineeris väga paindlikult muuseumi arendusjuht Marge Rennit.

Eriliseks ja üldsusele atraktiivseks muutis selle näituse lähenemisnurk, mis kergitas saladuskatet vabamüürluse temaatikalt. Epi Tohvri, siinkirjutaja kõrval näituse teine kuraator, kes on selle valdkonna juhtivaid uurijaid Eestis, valis näitusele Eesti Ajaloomuuseumi kogus talletatud Tallinna vabamüürlaste esemeid (nn loožijuveelid, põlled, sãrbid, kindad, sertifikaadid jm). Põhjenduse selleks andis asjaolu, et nii isa kui poeg von Pistohlkors olid Peterburi loožides kõrgetel astmetel. Kõik 18.–19. sajandi vahetusel Tallinnas tegutsenud loožid olid aga seotud Peterburiga, moodustades Vene varase vabamüürluse orgaanilise osa, enne kui see liikumine 1822. aastal keelati. Väljapanekut täiendasid ka 1802. aastal Tartu ülikooli taasavamisega (taas vabamüürlaste initsiatiiv) seotud dokumendid. Epi Tohvri tõi esile, et teisel ehk vennasmüürlase astmel tegelesid vabamüürlased põhjalikult kunstiõppega, sh joonistuskunsti ja arhitektuuriga. See selgitab Pistohlkorside, sisuliselt harrastuskunstnike loomingu kõrget kunstitaset.

„Muuseumiteadus“ ongi suures osas erinevate museaalide päritolu, konteksti ning suhtevõrgustiku uurimine. Seetõttu polnud varase vabamüürluse temaatika mitte turunduslik võte, vaid andis Pistohlkorside seni väheütlevana hoidlas seisnud kunstipärandi mõistmiseks uue vaatenurga. Näituse kontseptsioon kujunes välja seostest valgustusliikumise, ajaloolise vabamüürluse, 18. sajandi lõpu arhitektuuri ja 19. sajandi joonistus- ning maalikunsti vahel, kahe Liivimaa mõisniku näitel. Fragmentaarse materjali sidus esteetiliselt tervikuks kujundaja Krista Lepland (OÜ Laika, Belka & Strelka), kes oskas väikest ruumi valge draperiiga kaetud vitriinide, fotoseina ja seda visuaalselt pikendava ruudulise „loožipõrandaga“ suurendada.

Ettearvatavalt kõitis avalikkuse tähelepanu alati saladustega looritatud vabamüürluse teema. Kumbagi autori kunstiteostel ei ole näha sirkli, vinkli, kellut, tellistest püramiidi või muud iseloomulikku, ent tasub panna tähele, et joonia sambad Rutikvere häärberi kavanditel pole juhuslikud. Vabamüürlikus kontekstis on kolm sambaorderit sümbolse tähendusega, kus dooria sammas on tugevuse, joonia sammas tarkuse (ka meistermüürlase tähiseks) ning Korintose sammas ilu võrdkujuks. Epi Tohvri esitas Eesti Ajalooarhiivis säilinud von Pistohlkors II

Otto Friedrich von Pistohlkors vanem (1754–1831). Paviljonide kavandid. Pärast 1819. Seepia, akvarell. EKM G 2888

Otto Friedrich von Pistohlkors noorem (1781–1843). Narva ja Jaanilinn. 1817. Õli lõuendil. EKM M 3416

Külaskäik Otto Friedrich von Pistohlkors (1781–1843) hauale Kütimäe kalmistul 24. mail 2014. Fotol on suguvõsa liikmed Anita ja Gert von Pistohlkors ning näituse tegijad (vasakult) Epi Tohvri, Anne Untera ja Marge Rennit
FOTO: Eevi Kärda

kirjavahetuse põhjal hüpoteesi, et Rutikvere mõisahoonet võidi välja ehitada ning kujundada vabamüürlaste kõrgemate astmete rituaalide alusel töötava looži kooskäimiskohana. Need plaanid siiski erinevatel põhjustel ei täitunud.

Vabamüürluse teke pole üheselt selge, sest eksisteerib mitmeid erinevaid teooriaid. *Audi, vide, tace* – kuule, näe, vaiki on vennaskonna läbiv põhimõte. Kokkuleppeliselt 24. juunil 1717 Londonis alguse saanud vabamüürluse eesmärgid – eelkõige humaansuse ja vennalikkuse süvendamine ühiskonnas – tulenesid algava valgustusajastu vaimsusest. Keeruliste rituaalide ja mitmekesise ülesehitusega vabamüürluse põhimõisteks on loož – rangelt kinnine ja hierarhiline vennaskond, mida juhivad meister. Loožiks nimetatakse ka rituaalide läbiviimiseks kohandatud ruumi. 18. sajandi vabamüürlik vendlus täiustumistahte, kõrge moraalsuse, sallivuse, heategevuse jt väärtushinnangutega haaras vaid ühiskonna ülakihte, kuna looži astumise eeldusteks olid haritus, varandus ja küllaldane vaba aeg. Looživennad pidid tunnistama Jumalat, kuid diskussioonid teoloogilistel teemadel polnud loožides soovitatud. Esimene vabamüürlaste loož Baltimaades, Zum Nordstern asutati 1750. aasta paiku Riias. Tallinnas asutati koostöös Peterburi vabamüürlastega 1770. aastatel järjest neli vabamüürlaste looži: 1773 Isis, 1777 asutatud ja 1779 Peterburi Suure provintsiaallooži poolt kinnitatud Zur Bruderliebe, 1778 Zuden 3 Streithämmern ning 1787 Die Hoffnung der Unschuld. Kõik neli Tallinna looži olid Rootsi riituse Püha Johannese ehk Zinnendorfi

tüüpi, kus anti kolm astet – õpilane (*Lehrling*), vend (*Geselle*), meister (*Meister vom Stuhl*). Mitmed kunstnikud (C.S. Walther, O. Ignatius, A. Schuch) kuulusid Tallinna vabamüürlaste loožides madalamatele astmetele, teada on samuti kaks vaba eestlast (maamõõtja Johann Frey Isises ja muusik Karl Friedrich Karell Kolmes sõjavaras). Vene keisririigis kestsid varase vabamüürluse kõrgajad 1770. aastate algusest kuni 1794. aastani ja aastatel 1812–1822, kokku on loetud 23 looži. Vabamüürluse vaimne pärand elas 19. sajandil jõudsalt edasi klubides, seltsides, ühingutes ja muudes vennaskondades.

Pistohlkorside näituseprojekti valmistati ette aastaid mitmete inimeste kaasabil. 23. mail toimus ajaloolase Sirje Kivimäe modereerimisel seminar, kus esinesid peale kuraatorite ka Tartu ülikooli magistrandid Merlin Lumiste ja Ründo Mülts. Sõna võttis ka kohale sõitnud suguvõsa liige ajaloolane, Tartu Ülikooli audoktor Gert von Pistohlkors. Järgmisel kaunil kevadpäeval, 24. mail sai teoks väljasõit Rutikvere mõisa, Põltsamaale, perekonna rahulasse Kütimäe ja mujale.

IGAVENE VIRTUAALNÄITUS

— ELE PAJULA —

— MARIS ROSENTHAL —

EESTI TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM

Ele Pajula

Maris Rosenthal

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi kogud oma mitmekesise pärandiga on suures jaos talle hoidlaruumides. Üks võimalus neid laiemale avalikkusele vahendada on näitused, mida kureerib muuseum ise või mõni teine mäluasutus, kes valikuliselt esemeid deponeerib. Viimast võimalust kasutatakse palju ja soov meiega koostööd teha on suur. Muuseumi enda näituste plaani tehes lasevad kolleegid ideedel lennukalt ruumis liikuda, kuid vanalinna keskaegse müüri ääres paikneva hoones ajutiste näituste torn ja püsiekspositsioon oma nõudliku ruumiga seavad piirid. Traditsiooniline tõdemus näituste kohta – palju pärandit, vähe ruumi ja majatäis häid ideid.

Näituste kuraatorid teavad isiklikust kogemusest rääkida, et valikut on raske teha, sest intriigeriv materjal kaardistatakse ettevalmistustööde käigus ja asja sees oljana kasvab soov võimalikult palju sellest lõpptulemuses kajastada. Asi pole ainult selles, et vähemaga ei saaks head näitust, vaid teatud teemade puhul on vaja tuua välja suurem hulk esemeid, sest iseloomustamiseks näiteks kunstnikukäekirja plakatite ja kavandite abil ei piisa üksikutest näidetest. Et anda edasi aja, stiili ja materjali muutusi, peab olema mahukam seeria.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi esimene virtuaalnäitus valmis meeskonnatööna 2008.

aastal. Traditsiooniks pole e-näituste tegemine muutunud, aga vajadusel ning võimalusel on seda ikkagi kasutatud. „Võimalus“ tähendab muuseumi jaoks eelkõige seda, et IT-inimesel oleks aega see virtuaalselt valmis „ehitada“. „Võimaluse“ all on veel seegi ajaline tingimus, et vajaminevad materjalid jõutaks digiteerida, sest failid on virtuaalväljapaneku vundament. „Vajaduse“ määrab hoopis impulss väljaspool mäluasutust, näiteks kas teema kõnetab aine-õppekavu nii üldharidus- kui kõrgkoolides. Virtuaalnäitusel on väljas näitlikustav ja mugavalt tervikuna leitav info nii pedagoogidele kui õpilastele ning mis võib-olla kõige tähtsam – seda saab kasutada tasuta. Samuti ei piira näituse külastamist kilomeetrid ega lahtiolekuajad, vaid see on kättesaadav 24 tundi päevas.

Näitused ei moodusta oma võimalus- ja vajaduspõhiste tekkemehhanismide tõttu omavahel otsest tervikut – iga virtuaalnäitus on omaette üksus oma maailmaga, mis pakub teema kohta spetsiifilist infot. Veel ei ole virtuaalnäitusi tekkinud sellest kaalutlusest lähtuvalt, et ühe või teise valdkonna või isiku kohta oleks vaja just sellises vormis ülevaadet. Nii on näiteks ETMMi kodulehel kõrvuti Eesti teatri ajalugu tutvustav ülevaade näitusega Voldemar Pansost, teatrikavandite album kõrvu näitlejate fotodega.

INIMENE PANSO

Käin poksivõistlustel, sest poks on kõige elulähedasem sport. Inimene sellepärast ongi unikaalne, et ta võib poksida ja korjata lilli.

Voldemar Panso ja Jüri Järvel suusatamas

Teda huvitab kõik peale keemia, füüsika ja malemängu (kuigi Paul Kerest hindab kõrget). Läbipõlenud kõrge ta kodus parandada ei oska, kuid võib ilma ettevalmistuseta rääkida Darwini evolutsiooniteooriast ja Pavlovi tingrefleksidest.

Jüri Järvel

Mikko Mäkitie

Lühike õpetus: lehel navigeerimiseks hoidke hiire kursorit kollasel noolil või valige ülevallt sobiv Panso. Kui liigute hiirtega rääkivate peale või fotole, ilmub nähtavale jutumull. Lõbusat lugemist! Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum. Märts 2013.

Virtuaalühik
ELUKUTSELT MEELELAHUTAJA,
SÜDAMES TÕSINE VIULDAJA.

Vladimir Sapožnin 100.

Eesti aja väljapaistvam meelelahutaja, lavastaja, muusik, teatriteatrite Vladimir Sapožnin (1906–1996).

Armas muusikukülastaja...

Katkestajad saad sirvida varemalt päris vanas, selles hääre häärelehtes, lohkude soovituste poole ning vabatahtlikult vanaaegsele klavile.

Kui häärelehtedest süttisid, et ole meelelähed, on olemas ka teine moodus, all vanasid aegse rippumise näol. Juhul kui ka viimati mainitud süle ei meeldi, võid ekraani alustada teise klavimarkide noolide, millele vajutades lehekülge elusi või teget pöörata.

Igat lehekülget saab lugemiseks ning piltide täpsemaks uurimiseks suurendada. Selleks tee leheküljel häärelehtes toetlikult või vajuta ekraani alustades lihtsalt klavile.

Suurenduse all pole võimalik lihtsasti pöörata, kuid fotole vajutades näitavad sulle end pildid, mis muudis on peidus.

Mõnused lugemist ning lehte vahetamist.

Wolk

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum

Elukutselt meelelahutaja, südames tõsine viuldaja

Vladimir Sapožnin 100

Praegu saab Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi kodulehel lehitseda 11 näitust, mis on valminud ajavahemikus 2008–2013. Nende välja-panekute sihtrühmaks võib pidada arvutikasutamistahetega kultuurihuvilisi. Teisalt räägib selline potentsiaalsete tarbijate spetsiifika juhuslikkusest info otsimisel või leidmisel. Virtuaalnäituse külastaja on omandanud uue teadmise tänu sellele, et on leidnud aega sirvida. Lihtsustatult on see justkui maast leitud teadmine, ainult maapinnaks on ekraanil paiknev mõne kliki kaugusel olev brauser ning esimestel sekunditel nähtu, et leida veendumust ja huvi edasi liikuda.

Kirjutise autorite kodumuuseumi veebinäituste statistika (detsember 2013 – november 2014) on järgnev:

„11 Pansot“ – 1062 külastust
 „Inimõnne, inimviletsust... Heino Mandri“ – 999 külastust
 „Ärge siis unustage mind“ (Erika Haggi) – 998 külastust
 „Eesti Teatri Aastad“ – 995 külastust
 „Heino Eller“ – 993 külastust
 „Kummaline Mrs Ungvere“ – 809 külastust
 „Täisvalguses, ajast küsimata. Aino Talvi 100“ – 747 külastust
 „Igatsusest sündinud elusümfoonia. Eduard Tubin 100“ – 730 külastust
 „Elukutselt meelelahutaja, südames tõsine viuldaja. Vladimir Sapožnin 100“ – 721 külastust
 „kAVAnd“ – 242 külastust
 „Iginaiselik, igimehelik ligi veab meid...“ – 234 külastust

Nagu füüsiliste väljapanekute puhul, peab mäluasutus ka virtuaalnäitust planeerides arvestama turundustöö. Kui soovida, et e-näituste külastus oleks enam kui lihtsalt nende otsa komistamine, siis tuleks kommunikatsiooni-plaani tehes mõelda laiemalt kui sotsiaalmeedia ja QR-koodide jagamine. Turundatud on võimaluste kohaselt ja võimalused kipuvad ressursside tõttu olema kesised. Nõnda on e-näitused pakkunud eksleval hiiresammul ringisurfajatele omaette avastamisrõõmu.

Virtuaalnäitus on paralleelreaalsus füüsilises ruumis avatud ekspositsiooniga, mille suurimaks eeliseks on esemete, dokumentide, fotode jm pärandi suuremahulisem eksponeerimine. Kindlasti on vaja ülespaneku juures mõelda – nagu ka muidu, et oleks midagi lastele või milline on võimalus värsket teadmist kinnistada. Viimane ei ole oluline ainult õpilaste sihtrühma silmas

pidades, vaid sellele tuleks läheneda laiemalt ja mängulisemalt kui viktoriin kolme valikuvariantidega.

Missugune on hea virtuaalnäitus? Üks vastustest on kindlasti seotud väljapaneku paindliku kujundusega, sest kui füüsilises ruumis tuleb arvestada selle kõrguse, suuruse, valguse ja muuga, siis ekraan on alguses tühi ja täis võimalusi. Ometi peab kujundust planeerides silmas pidama lihtsust ja loogilisust, et e-näitusel oleks sama hõlbus kulgeda kui muuseumis.

Ka kõnealusel eksponeerimisviisil on omad puudused. Esimene ja suurim on see, et valmistatud enam ei muudeta. Ennem võetakse näitus maha, kui näiteks kodulehte uuendatakse. Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi e-näitused on seni olnud ainult emakeelsed, millega aheneb juba mainitud spetsiifiline sihtrühm veel ühe ringi võrra kitsamaks.

ETTMi virtuaalnäituste kujundaja WOLK:

Virtuaalnäitus on midagi enam kui informatiivne veebileht, Wikipedia sissekanne või väljavõte MuSist – see peab lisaks sisule andma edasi ka emotsiooni ning kirge, mida tundsid algupärase näituse koostajad ja kunstnikud. Enamasti olen püüdnud hoida muuseumi seinanäitusel kasutatud kujundusjoont, kuid seda päris üks ühele üle kanda pole võimalik, sest veebilehitsejas

sisse suurendatud trükifaili lappamine sarnaneb mõne kaubanduskeskuse kliendilehe veebiversiooniga.

Iga virtuaalnäituse tehniline lahendus on omamoodi väljakutse ning seda päris mitmel põhjusel. Esiteks tuleb säilitada võimalikult suur osa kunstniku loodud kompositsioonist, mitte kunstniku rõõmuks, vaid et teha virtuaalnäitus äratuntavaks reaalset näitust väisanud muuseumikülastajatele. Teiseks tuleb luua disain, mis on ilus mistahes suurusega ekraanilt

vaadates – eraldi peavalu on kaasaegsed nutitelefonid, mida toodetakse kõikvõimalike suuruste ning eraldusvõime-tega ekraanidega. Kolmandaks peab virtuaalnäitus olema elav – erinevalt staatilisest väljatrüki näitusest võimaldavad veebirakendused panna pilte liikuma ning tekste kõnelema, samas ei tohiks kellade-viledega üle doseerida, sest liigne vilkumine teeb näituse raskesti jälgitavaks.

JULGE NAGU HUNT

INTERVJUU EESTI TEATRI- JA MUUSIKA- MUUSEUMI KOGUHOIDJA MARIKA PALUGA

— ELE PAJULA —

EESTI TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM

Marika Palu on Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi koguhoidja. Kes on teatriosakonda uurijana sattunud, tunneb ehk Marikat ja on tema osavõtliku teenindustööga kokku puutunud, aga ei ole vahest kiirete asjatoimetuste tõttu temaga pikemalt juttu ajanud. Mina kasutasin võimalust ja sokutasin end positiivse ja noorusliku ellusuhetumisega Marikaga vestlema. Kuidas vaatamata suurele töömahule rõõmus ja vastupidav olla? Vist on asi iseloomus. Süveneme.

Ele Pajula

Alustame ühest algusest. Kuidas sa üldse muuseumi tööle sattusid? Oled 20 aastat töötanud meie muuseumis. Kust tuli see algimpulss, sa oled ajalugu õppinud?

Ma olen ajalugu õppinud jah. Töötasin ülikooli aegu Riigiarhiivis, sealt läksin Teaduste Akadeemia arhiivi, siis edasi Teaduste Akadeemia Presiidiumi kantselei juhatajaks, kus töötasin üheksa aastat. Sealt sain oma julguse ja kogemuse.

Mis teil seal toimus?

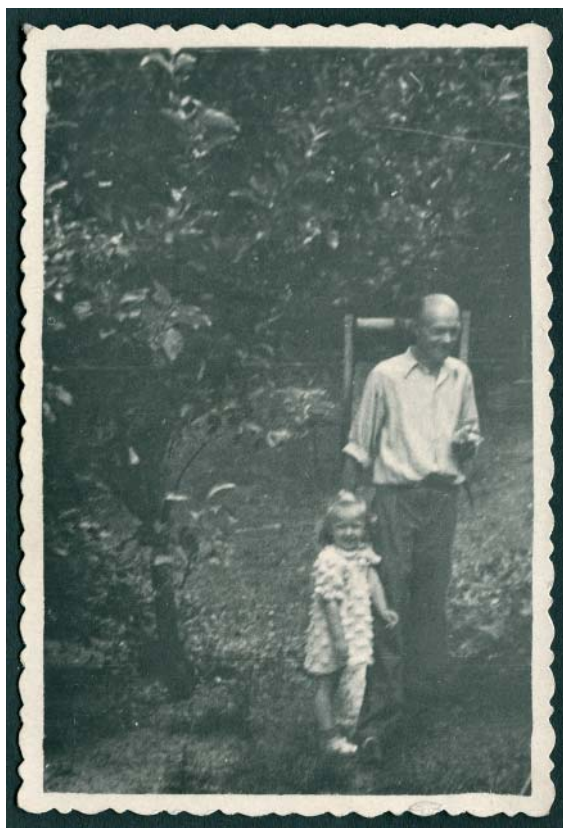
Pidin akadeemikute sahtlitest korjama kirju, mis olid vastamata ja mida Ministrite Nõukogu nõudis. Mina pidin olema see kuri tädi, kes neid hurjutas, teistpidi tagasi sain ka mina etteheiteid. Aga seal sain elukooli: ei olnud enam nagu valge hiireke, nüüd olen julge nagu hunt.

Marika Palu
Eesti Teatri- ja
Muusika-
muuseumi
teatriosakonna
tööruumis
2009. aastal

Marika emaga
1952. aastal
(ülal) ja isaga
1954. aastal (all)

Keskmisel pildil
on vanavanaema
90 aasta juubel
1958. aastal.
Marika on fotol
vasakul
FOTOD: erakogu

Siis jäin ma lapsega koju ja kui laps sai kolmeseks, siis otsustati mind ära koondada. Aga üle-eelmine Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi direktor Arvo Saar helistas mulle juba enne koondamist. Teaduste Akadeemia arhiiv andis nimelt ETMMile üle muusikateadlase Ofelia Tuisu isikukogu, mis oli minu korrastatud. Selle järgi otsiti korrastaja üles ja pakuti mulle muuseumis töökohta. Ma ütlesin kuus korda ära ja siis sõnas direktor, et tema on ka juba kuus inimest tagasi saatnud, olgu tulnud! Ja nii ma tulingi.

Millise koha peale sa tulid?

Teatriosakonna teaduriks. 1994. aastal tulin ja töötasin siin 1999. aastani, mil mind määrati peavarahoidja kohusetäitjaks. Pärast seda korraldati peavarahoidja kohale konkurss, aga valituks osutunud inimesele vist ikka ei sobinud siin ning siis räägiti mulle auk pähe. Nii ma olin 2009. aastani peavarahoidja. Nüüd olen koguhoidja kogude osakonnas.

Mis kogusid sa hoiad?

Maali- ja skulptuurikogu on ajutiselt minu hoole all, kuna peavarahoidja Seidi [Raid] on praegu lapsehoolduspuhkusel. Tegelikult on minu kogud teatriosakonna esemed, kostüümid ja vastavalt aastaplaanile tegelen ka teatri organisatsioonikogudega. Nukukogu on ka minu all. Nukuteatri nukkude kollektsiooni olen ma algusest saadik ära korrastanud.

Ma olen aru saanud, et sa orienteerud tegelikult ka muusikaosakonnas.

Kui on ikka vaja, siis leian üles küll, kuigi ma seal töötanud ei ole. Ma olen paar kogu korrastanud, näiteks Harri Kiiski väga suure kogu. Teatriosakonnas olen ma kõik Nõukogude Liidu rahvakunstnike kogud ära korrastanud. Georg Otsal näiteks oli juba 1920 fotot, rääkimata muust.

Kui sa mõtled meie muuseumi kogude suuruse peale, siis millisesse kihti sa oled selle kahekümne tööaastaga jõudnud?

Mina oma väikse panusega... ei tea. Ma olen ikka päris palju ära teinud nende aastate jooksul, uuemal perioodil MuI Si teinud. Maganud ma päris töö juures ei ole. Seda oskavad teised öelda, kui viljakas ma olnud olen.

Kas meil on selliseid kogusid, mida sa tahaksid tundma õppida, aga kuhu ei ole veel jõudnud?

Ei, ma olen ikka kõik kogud läbi käinud, aga lihtsalt kõike ei jõua korrastada. Ma olen igale poole oma nina toppinud. Aga ma olen väga rahul oma esemekoguga, mulle meeldib hirmsasti esemetega tegelda. Isikukogude korrastamisega muidugi ka.

Praegu on suur kogu, millele teen inventuuri, Estonia teatri lavastuste fotokogu, kus on üle 7000 museaali. Tuleb nad MuISI kanda, inventuur teha, pildid juurde panna. See on üks suur-suur töö.

Päris palju tööd arvutiga?

Põhimõtteliselt pool elu praeguses töökohas ongi arvutis.

Agasul vist ei olnud sellega raske harjuda?

Jah, seda küll. Mul on olnud sõprussidemed masinatega: kui ma neid kohe ära ei löhu, siis saan ma nendega hästi hakkama. Igasugust tööd on tehtud ja ära õpitud igasuguseid asju. Põhimõtteliselt ei ole mul kunagi olnud probleemi, et mulle öeldaks: „Kuule, lubjakas, lõpetä ära!“ Eks lõpuks saan ma ise aru, et tuleb lavalt lahkuda.

Teatriosakonna noored on nii profid, et küsin vahel nende käest. Teatri- ja muusika-ajalugu ei ole ma ju põhimõtteliselt õppinud. Õppisin küll ajalugu, aga [teemakohase] olen ma kõik selle 20 aastaga siin selgeks saanud. Aasta aega olen ka eraõpetajalt klaveritunde võtnud, partituuri ja klaviiri vahel tegin ikka enne vahet, aga põhimõtteliselt on kõik siin ära õpitud nende kahekümne aastaga.

Muuseumis töötamine on päris hea kool.

Vanasti teadsin ma une pealt, kus mis on. Kaasa aitas see, et kui muuseumi tulin, pandi mind kohe inventuure tegema. Sellega õppisin väga palju. Tihtipeale ei jõudnud päeval inventeerimisega kuigi kaugele, lugesin need dokumendid kõik läbi: kirjavahetused ja armastuskirjad ja... mõnel on siin mõni päevik. Hästi huvitavaid materjale on. Meie varamu on nii suur, et saame oma näitused koostada ka ilma mujalt museaale kokku laenamata. Kõik on enda käest võtta.

Seega oled sa rahul, et oled saanud just sellise töökoha?

Eks vahel ikka muutub päev rutiiniks, aga kui üldiselt arvatakse, et muuseumis töötamine on selline vaikne, rahulik ja tolmune, hiirekesed istuvad laua taha, siis tegelikult hommikul tõesti ei tea, millega päev lõpeb. Nii toredaid inimesi käib siin. Vahel on muidugi selliseid inimesi ka, kes oma paha tuju siin maha laadimas käivad, nagu igal pool. Ikka on kiireid asjategemisi.

Sulle meeldib inimestega suhelda?

Jah, meeldib küll. Väga meeldib. Olen kogu aeg hästi suhtleja olnud. Ja meil on selles mõttes huvitav muuseum, et meil käib väga palju uuri-ajaid. Ma ütlen, ammendamatu kogu.

Tänapäeval on see häda, et näitlejad ei korjagi enam midagi, vanasti veel oldi edevad ja korjati igasugu asju, aga nüüd on kõik arvutites ja kes siis arvutit muuseumi annab.

No vot. Digikoopiad.

Noh, jah. Aga see ei ole ju enam see. See on ikka teistmoodi, kui sul on näitleja kostüüm, mis on ta higiga ka koos, mitte lihtsalt pilt kostüümist. Kuigi see on ka huvitav, pilte peab ka koguma. Eriti arvestades sellega, kui kitsad on säilitamistingimused. Aga ei, isikukogusid ikka annetatakse ka. Nüüd just käime Volde-mar Panso raamatukogu ja esemeid vaatamas. Muusikaosakond tegeleb praegu Veljo Tormise koguga.

Tüürime tööteemast veidike kõrvale. Mis sulle muidu meeldib teha? Reisipilte oli sul mulle saata, seega reisida sulle ilmselt meeldib?

Jaa, see on mul üks suur hobi, kui raha antakse, siis ikka püüan käia.

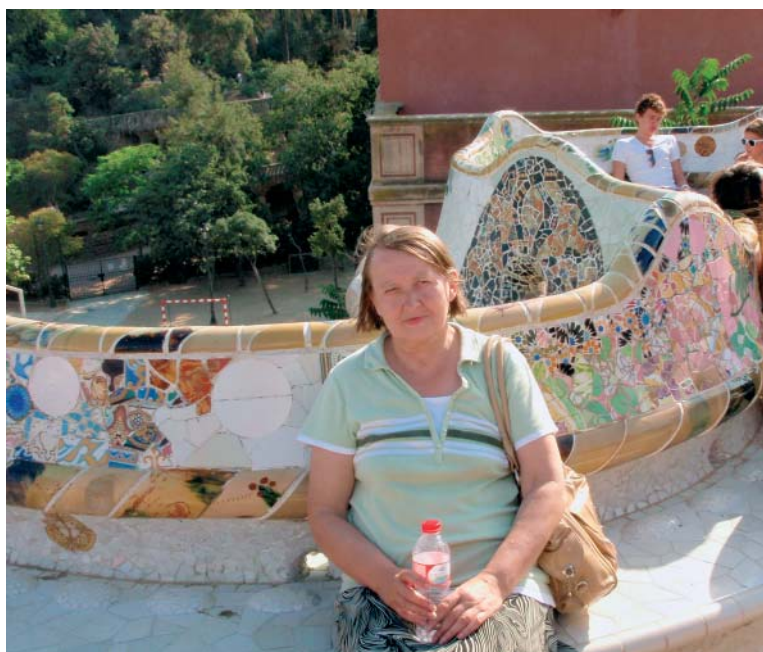
Kus sa käinud oled?

Ega palju pole. Nõuka ajal paar kohta: Ungaris, Rumeenias, Bulgaarias. 1989–1990 sain oma ema viia välismaale sugulasi külastama, käisime Soomes ja Rootsis külas. Pärast seda oli suur auk ja 2006. aastal käisin Austrias, siis pärast väikest pausi oli neli või viis aastat juba tihedamat käimist – Itaalias, Prantsusmaal ja Hispaanias.

Mille järgi sa neid kohti valid?

Ma olen püüdnud ikka valida vanemaid kultuurmaid Euroopas. Inglismaale ja Kreekasse pole jõudnud: kui keegi annaks mulle suure raha, siis ma läheks. Ma olin vanasti kõva suvitaja, aga vanadusega enam ei taha, mulle meeldib ringi reisida, ei meeldi ühe koha peal olla. Ma ei tahaks näiteks suvilat omada. Kui ma veel noorem oleks ja tervist oleks, siis paneks või tõesti koti selga ja läheks. Nüüd muidugi enam telgis magada ei taha, tahaks nagu komforti. Et sul on söök nina all ja puhtad linad.

Marika Palu
Gaudí pingil
Barcelonas. 2012
FOTO: erakogu

Kas sa teed rohkem kultuuriturismi või liigud niisama ringi?

Põhimõtteliselt rohkem kultuuriturism, aga meeldib ka puhkus. Paar päeva võib ikka puhata ka. Mulle meeldib rohkem arhitektuuri vaadata ja eluolu nautida: istuda tänavakohvikus, jalg üle põlve, ja juua midagi head.

Kellega sa reisisid? Perega?

Ei reisi perega. Tütrega käisime, kui ta väike oli ja koolis käis. Mul on hoopis oma reisiselts-kond.

Eestis oled sa põhimõtteliselt kõikides kohtades käinud?

Eestis peaaegu jah. Mõni üksik koht on, kuhu pole jõudnud.

Mulle tundub, et kõik muuseumid on sul käidud!

No peavarahoidjana sai päris palju käidud ja nüüd me käime oma [muuseumi] välitöödega väga palju. Kihnu, Ruhnu ja Vormsi on sellised kohad, kuhu pole sattunud. Hiiumaa on ainuke koht Eestis, kus ma olen puhanud, nagu ma oleks välismaal! Käisin aastaid Hiiumaal, mul oli sõbranna seal. Vot seal ma tundsin, et olen Eestimaalt ära, mind ei huvitanud ükski asi, mis mujal toimus. Paar korda olen käinud ka oma isakodus, mis sai maha müüdnud, kui linna kolisime.

Ma olen küll Tallinna tüdruk, sündinud olen siin ja koolis käinud, aga mingi perioodi elas in isakodus, Lääne-Virumaa suurtes metsades Mustoja külas. Seal sain ma oma suure looduse-armastuse. Mulle meeldib hirmsasti looduses olla.

Siis on mul veel üks hobi: me tutvume Tallinna linna rajoonidega, kui mind pere juurest vähegi ära lastakse. Oleme uusi tänavaid avastanud. Umbes kuu aega tagasi käisime Astangu kandis, kus ma polnud ka käinud.

Sa oled ju nõutud vanaema.

Jah. Hommikul tütrepoeg ütles mulle: „Sa oled mulle nagu teine emme.“ Mina viin teda ikka hommikul lasteaeda ja meil on väga huvitavad jutud tee peal. Väike tüdruk hakkab laginal naerma, kui koju tulen. Eks seda vanaema on ikka kogu aeg vaja. Oma vanaema mäletan küll, käisime tema juures küll supil ja pudrul, aga niisugust hoidmist ei olnud. Me elame tütre-perega koos ja siis tekibki selline suhe, oled täiesti rakkes vanaema.

Minul on väga ilus lapsepõlv olnud. Looduse-armastusest juba rääkis in, seal sain ka kunsti nautimise soone. Tallinnas oli ka väga kena koolipõlv. Eks majanduslikult on kogu aeg raske olnud, ei ole praegugi kuskilt seda rikkust võtta. Siis aga mõtled, et küll me ikka hakkama saame.

Agas sa ajaloo huvi: kas sa lihtsalt mõtlesid, et võiks ajalugu õppima minna, või...?

Tead, ausalt öeldes, oli unistus geoloogiks saada, aga siis mõtles in, et naisi nagunii ei saadeta kuhugi. Luges in kõiki neid raamatuid, kus käidi ekspeditsioonidel, aga pärast nägingi Geoloogia Instituudis, et naised istusid ikka laboris. Siis jä in mõtlema, kas õppida inglise keelt või ajalugu. Tahtsin tegelikult kunstiajalugu õppima minna, aga ei saanud statsionaari sisse. Mõtles in, et kui jätan aasta vahele, siis ei ole minust enam minejat, puhuvad äkki muud tuuled. Helistas in emale ja ütles in, et lähen kaugõppesse. Töö kõrvalt õppisin.

Kas läksid kohe arhiivi tööle? Kuidas sa sinna said?

Sisseastumiseksamitel oli ka [Riigi]arhiivist sekretär, kes rääkis, et sinna saab tulla. Ma ajasin rinna ette ja ütles in, et ma õpin ajalugu ja tahan arhiivi tööle tulla. Siis olingi kuus aastat seal. Vahepeal pakuti, et võiksin Moskvasse arhiivindust minna õppima, aga ma ikka ei läinud.

Tegelikult peaks ajalugu õppima siis, kui oled kõigepealt korraliku materiaalse eriala ära õppinud. Siis lähed, õpid enda jaoks ajalugu. Ajalooga on ka see, et pead kogu aeg ümber õppima.

Ei möödunud intervjuugi tööd tegemata – keset juttu sai Marika kõne, et nüüd oleks vaja üht uurijat abistada. Marika oli muidugi kohe valmis: probleemi pole, teeme ära. Ülesanne sai kiirelt lahendatud ja jutt edasi joosta. Soovitan kõigil endalgi järele proovida: tulge, tuhnige Marika abil me kogudes, seltskond on igatahes hea!

MILLEKS DOKUMENTEERIDA MUSEAALIDE KASUTAMIST?

— KAIE JEESER —

TARTU LINNAMUUSEUMI PEAVARAHOIDJA

— KURMO KONSA —

TARTU ÜLIKOOL

Kaasaja ühiskonnas on muuseumidele lisanud mitmeid funktsioone. Kui esimesed muuseumid olid eelkõige asutused, kus tegeldi esemete kogumise ja nende kataloogimisega, ning muuseum oli avatud vaid väga väikesele huviliste ja uurijate ringile, siis tänapäeval peab muuseum vastama hoopis teistsugustele nõuetele. Muuseum ei ole mitte ainult avatud kõigile, vaid muuseumi sisu loomisse on professionaalsete muuseumitöötajate kõrval tihti haaratud ka kohalikud kogukonnad ja tavainimesed. Mitmed muuseumid võimaldavad inimestel osaleda näituste loomisel (näiteks „Oma näituse“ projekt ERMis), museaalide kirjeldusi saab täiendada, lisades isikliku loo, jms.

Tihti on seda tüüpi tegevused muutunud muuseumides esmasteks ja unarusse kiputakse jätma museaalide dokumenteerimist. Korrektse dokumentatsiooni puudumine vähendab aga paratamatult muuseumiobjekti kui infoallika väärtust, mõjutades nii ka objekti tõlgendamise ja kasutamise võimalusi. Museaalide dokumenteerimise muudab kiiremaks ja mugavamaks muuseumide infosüsteem, kus museaalide kataloogimise ja arvelevõtu funktsiooni kõrval on olemas ka museaalide kasutamise dokumenteerimise funktsioon.

Selliste funktsionaalsustega infosüsteemi kasutamisel on täidetud kaks olulist nõuet museaalide haldamises:

- 1) dokumenteeritakse museaalide asukoht ja nende seisukorra muutus („Statement of principles of museum documentation 1.2.2.3“ CIDOC);
- 2) täieneb museaalidega seotud kontekst ja koristuvad museaali kirjelduse sisulised andmed.

Kui vaadata museaalide ajaloolisi dokumentatsioone, siis näeme, et alati on kirja pandud museaali seisukord ja asukoht. Seisukord ja asukoht märgitakse vastuvõtul ja igal järgneval dokumendil, mis on museaaliga seotud. Ainult dokumenteerimise järjepidevus saab tagada selle muutuse jälgimise ajas, mis on museaali säilivuse seisukohast ülioluline. Näitused on muuseumis üks selliseid tegevusi, mille käigus lisandub museaalidele olulisi andmeid. Näitus toob kokku ühe teemaga seotud museaalid eri muuseumidest, tekitatakse nn uus ühiskooslus ja see annab suurepärase võimaluse nende museaalidega seotud infot omavahel võrrelda, mille tulemusel ilmnevad juhuslikud vead ja täiendavad andmed. Läbi ühise vaateprisma avardub ka senine käsitus.

Museaalide dokumenteerimine on järjepidev protsess, mis saab alguse, kui museaal laekub muuseumisse, ja jätkub seni, kuni museaal eksisteerib. Ajaloolise tööprotsessi ja selle kaudu ka ajaloolise dokumentatsiooniga arvestamine tagab museaaliga seotud info terviklikkuse.

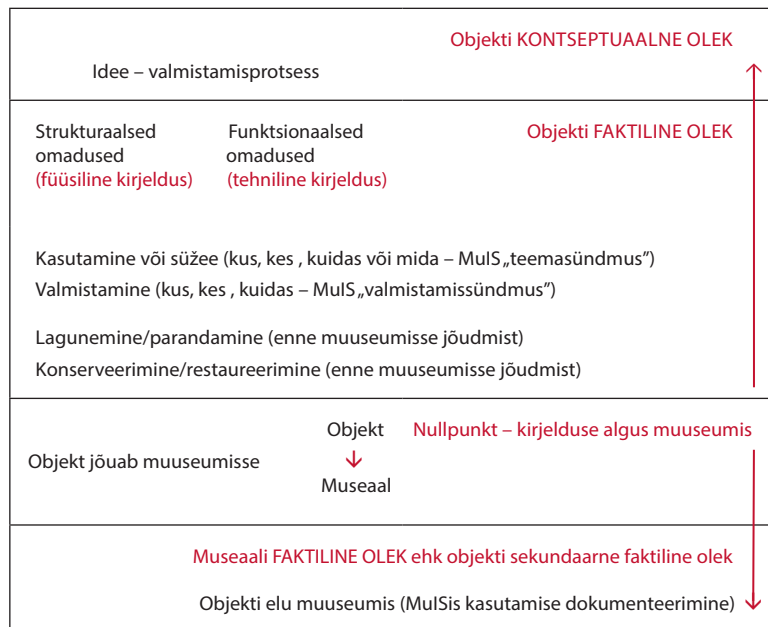
Objekti elukäik ja kirjeldusandmete lisandumine muuseumis on kujutatud joonisel. Nullpunktiks võime lugeda hetke, kui objekt jõuab muuseumisse ja algab selle kirjeldamine/dokumenteering. Muuseumisse vastuvõetud füüsiline objekt saab tänu sellele lisastaatuse, muutudes museaaliks. Objekti kirjeldusandmete seisukohast tegeldakse muuseumis kahe tüüpi andmete dokumenteerimisega. Esiteks on kirjeldusandmed, mis on seotud objektiga, sõltumata sellest, kas tegu on või ei ole museaaliga, ja teiseks andmed, mis lisanduvad objektile

Kaie Jeesser

Kurmo Konsa

Objekti elukäik ja kirjeldusandmete lisandumine museaalile

just tänu selle musealistaatusele. Viimast tüüpi andmete näiteks võib tuua näitustega seotud teabe. Näitustel luuakse museaalide kooslusi, sellised nn tehiskooslused aitavad näha uusi andmeid ka objekti enda ajaloolises kontekstis või märgata uusi füüsilisi andmeid, mis olid seni üles märkimata. Dokumenteerimise nullpunktis ehk vastuvõtuprotsessis pannakse kirja üleandja legend ja esmased andmed. Vastuvõtuakti vormistamisega saabki objektist museaal. Muuseumis säilitatakse ja kasutatakse museaale näitustel, muudel üritustele, trükistes jne. Sellega seoses lisanduvad uued andmed nii objekti kohta kui ka objekti kui museaali kohta.

Muuseumisse vastuvõetud objektile lisanduvad kirjeldusandmed pildlikult öeldes „kahes suunas“.

1. Kui objekt jõuab muuseumisse, siis lisab kirjeldaja süsteemi objekti füüsilised andmed ja kontekstuaalse info osas püüab leida kogu teabe, mis oli objektiga seotud enne selle museaaliks saamist. Põhimõtteliselt on see protsess lõputu, andmed täienevad iga uue uurimis- või näitustööga. Kui liikuda nullpunktist ülespoole, täienevad objekti andmed pidevalt.

2. Liikudes nullpunktist allapoole, luuakse objektile uus museaalne kontekst. Objekt hakkab muuseumis elama n-ö museaali elu, teda kasutatakse näitustel, erinevates programmides jne. Seoses sellega võib muutuda objekti füüsiline seisund nii puhastamise, korrastamise kui ka conserveerimise-restaureerimise tõttu. Lisaks täienevad objekti kasutamise ja conserveerimisega teadmised objekti kohta, seda nii konteksti kui vahel ka materjalide, tehnoloogiate jms osas. Teaduse arenedes lisanduvad uued analüüsimeetodid, mis võimaldavad senisest paremini objekti „lugeda“. Objekti kui museaali kasutamise käigus lisandunud info peab saama süsteemi fikseeritud koos kasutusdokumendiga (väljaandeakt), kus on oluliste andmetena kirjas, mis projektis või mis põhjusel on objekt kasutuses olnud, millal, kes ja kus seda kasutas ning milliste teiste objektidega koos seda kasutati. See kõik on väga oluline teave, et museaalile lisatud andmed saaksid korrektselt kaardistatud ja määratletud, sest ainult sellise taustainfoga lisatud andmetel on allikaline väärtus edaspidi.

Tegemist on ühe olulise põhjusega, miks museaalide kasutuse dokumenteerimine peaks toimuma ühtses infosüsteemis nende vastuvõtmise dokumenteerimise ja kataloogimisega. Nii seotakse iga museaal automaatselt uue infoga, ilma et keegi seda kuskilt ümber kirjutaks või eraldi lisaks, sest selline tagantjärele teabe lisamine on juba paratamatult seotud täiendava lisajapoolse interpreteeringuga. Museaali kirjeldusandmete pidev täienemine ja seisukorra muutumise jälgimine on tegevused, mis nõuavad järjepidevat dokumenteerimist. Sellega tuleb tingimata arvestada muuseumide infosüsteemide loomisel. Aastatega muuseumitöös väljakujunenud tööprotsess peab olema aluseks tööprotsessi loomisel infosüsteemis, sest ainult nii saame tagada, et andmed kogunevad järjepidevalt ja kontrollitult ning sellisel kirjel on allikaline väärtus.

Eesti muuseumide infosüsteemi luues on püütud ühelt poolt tagada museaalide dokumenteerimise järjepidevus ning teiselt poolt ka andmete kasutamise ja dokumenteerimise lihtsus. Selle eeldus on andmete ühekordne sisestus ja mitmekordne taaskasutus. Infosüsteemi üks kord lisatud teavet saab pidevalt täiendada ja taaskasutada erinevate dokumentide juures. Ainult nii on muuseumitöötajal huvi süsteemi kasutada ja andmebaas täieneb teabega tavatööprotsessi käigus.

Näitusel moodustub üllatavaid kooslusi esemetest, mis muidu on hoiul eraldi kogudes ja mida haldavad erinevad koguhoidjad. Tartu Linnamuuseumi näitus „Eesti töös on Eesti kuld. Tartu tööstus 1920–40“

FOTO: Joonas Õunapuu

KOGUMISE RÕÕM, JAGAMISE VALU JA TÄNANE PÄEV

EESTI RAHVA MUUSEUMI 105-AASTASED KOGUD

— RIINA REINVELT —

EESTI RAHVA MUUSEUMI PEAVARAHOIDJA

Kogud on muuseumi kese ja alustala, millele tuginedes ja millest lähtuvalt tehakse muuseumis uurimis- ja teadustööd, koostatakse näitusi ning viiakse läbi pedagoogilisi programme. Vähemalt nii peaks see ju olema. Kui need loetletud tegevused toimuks ilma kogudeta, räägiks me instituudist, galeriist, teemapargist või mängumaast.

TÜHJAD TOAD – KOGUMISE ALGUS

Seetõttu on mõistetav, et uue muuseumi loomise ajal ja esimestel tegevusaastatel ning ehk isegi tegevuskümnenditel seatakse üheks peamiseks eesmärgiks kogude loomine ning intensiivne täiendamine ehk kogumistöö. Tavaliselt on uue muuseumi sünni juures entusiastid ja fanaatikud, kes teevad oma tööd suure kirega. Teisiti ei oleks see ilmselt mõeldavgi, sest nad peavad lisaks oma veendumusele sütitama ka ülejäänud ühiskonda või vähemalt mingit osa sellest. Ma ei tea, kuidas on teised muuseumid oma kogumistööd alustanud, aga Eesti Rahva Muuseumi asutamise järel edastati infot ajalehtede vahendusel ja trükitud juhiste näol. Näiteks kirjutas Villem Reiman 1909. aasta aprillis Postimehes:

Iga arusaaja rahvaliige võib ühes tõmmata, ühes korjata, ühes muuseumiruumisid täita. Iga sammu pealt oma ümbruses leiab tema vanu tähelepanuväärilisi asju. Hääd tahtmisega ei lähe liig raskeks neid praegustelt peremeestelt Eesti Rahva Muuseumile kingituseks saada. Osalt on need asjad nende omanikkude meelest ilma suurema väärtuseta ja vedelevad kuskil nurgas ehk kolikambris. Ühises kogus täiendaksivad nad meie ühist teadmist esivanemate elust ja tööst. Lahke sõna vastu võivad muuseumi sõbrad need ühes võtta. Osalt köidavad rõõmsad ehk kurvad mälestused omanikka nende külge. Neid hoitakse kirstukapis hooliga alal. Neid kästakse sagedasti isegi ühes haudagi panna. /.../ Palju ilusam ja meeliülendavam peaks vanade mälestuste hoidjatele teadmine olema, et pärast nende surmaga nende kätetöö järeljääjatele nende osavust ja kunstiarmastust kuulutab ja tulevatele põlvvedele kasuks ja äratuseks saab.

Riina Reinvelt

Muuseumi
vanavarakorjaja
Johannes Laugis
1920. aastal
Vastseliinast
kogutud varan-
dusega. ERM Fk
617:3
FOTO: Johannes
Õunapuu

Siin on ainukeseks kogumist määravaks kri-
teriumiks „vana tähelepanuväärne asi“, aga see
on ka arusaadav, sest muuseumiruumid olid veel
tühjad ja vajasisid täitmist. Veelgi huvitavamad ja
tänapäevases mõttes ehk lausa lubamatud on
juhised, mis 1911. aastal pandi kirja juhatuskirjas
korjajatele:

*Toodavad asjad võivad vanad ja koguni kat-
kenud ja lagunened olla. Harilikult on vanemad
asjad kõige algupäralisemad. /.../ Ühtegi asja, mille
tähtsuse üle korjaja kahtleb, ärgu jäetagu korjamata.
/.../ Asjad, mis haruldased on ehk järvitusest kadu-
nud, tulevad, kui neil väärtust on, kõik ära korjata,
olgu neid mitugi ja täitsa ühenäolist. /.../ Üksikutest
asjadest korjatagu kõik lahkuminevad kujud, mis
korjamise piirkonnas saadaval on. (Juhatuskiri
korjajatele. 1911)*

Arusaadavalt ei saa selline kogumistöö kesta
igavesti, sest asju kokku kandes võib üsna kergelt
kaduda pilt ja ülevaade sellest, mida on kogu-
tud. Korjamise perioodile peab järgnema kor-
raldav, kaitsev ja teaduslik periood, nagu tõdes
Aarne Tallgren 1921. aastal ehk siis 12 aastat
pärast ERMi asutamist (Tallgren 1921: 5). Vaid
korraldatud, süstematiseeritud ja märksõnas-
tatud või kataloogitud kogud annavad meile
ülevaate nende sisust ja vajakajäämistest. Ehk siis
kogumise rõõmule peab järgnema igav ja tuim
kirjeldamise töö. Kogude läbitöötamise käigus
peaksid selguma ka edasise kogumise vajadused,
olgu selleks siis kogudes leiduvate „aukude
lappimine“ või uute teemade sissetoomine.

Ma kahtlustan, et paljudes muuseumides on
algusaegadel kogumistööd korraldatud üsna
sarnaselt ERMi praktikatega.

SÕJAKAHJUD JA NÕUKOGUDEAEGNE KOGUDE PUHASTAMINE

Muuseumi varade evakueerimine algas 1944.
aasta veebruaris ja järgneva kahe kuu jooksul
viidi enamik muuseumi kogudest Tartust välja
Väätsale, Pilistverre, Riidajale, Lahmusele,
Karksisse. Kokku viidi hoiukohtadesse museaali-
dega täidetuna 669 kasti-kirstu ja 37 pakki (Astel
2009: 198–201). Evakueerimiskohtades toimus
küll mõningaid sisse- ja väljaviimiseid ja osa esemeid
läks kaduma, kuid tagantjärele tuleb tõdeda, et
selline kiire tegutsemine päästis enamiku muu-
seumi varadest, sest vastasel juhul oleks kogud
hävinud koos Raadi mõisaga ja vanadest ERMi
kogudest ei oleks enam põhjust rääkida.

Nii nagu 1940. aastate lõpus ja 1950. aastate
alguses toimus muuseumis isikkoosseisu puhas-
tamine, tuli kõrgemalt poolt antud korralduste
alusel üle vaadata ka kogud. 1951. aasta veebrua-
ris andis Eesti NSV Teaduste Akadeemia pre-
sident Johan Eichfeld vastavalt TA Presiidiumi
otsusele korralduse eraldada ERMi kogudest
kõik, millel pole etnograafilist väärtust, ja anda
üle ning sulgeda kogud, mis pole läbi vaadatud
erifondi seisukohalt. ERMi ülesandeks jäi „pee-
geldada maa ja linna töötajate elu-olu mineviku
perioodil ja poliitiliselt teravais vormes näidata
etnograafiliste materjalide alusel ekspluateeri-
vaid klasse – mõisnikke, kapitaliste, kulakuid
jne“ (TA otsused 1951: 2–3). ERMi kogudest
sorteeriti välja ja anti üle suured kollektsioonid
Eesti Ajaloomuuseumile (üle 5000 eseme, käsi-
kirja ja raamatu), Eesti Kunstimuuseumile (ligi
2800 kunstiteost), hiljem väiksem hulk materjale
Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumile ning Tartu

Linnamuuseumile. Eesti Kirjandusmuuseumis loodud erifondi suunati üle 10000 foto, lisaks üle tuhande raamatu.

Sellist eraldamist võiks ju käsitleda muuseumilooilise süstematiseerimise ja muuseumide täpsema suunavalikuga. See olekski nii, kui soov kogusid korrastada oleks lähtunud muuseumi seest ja sõltunud muuseumis planeeritavast teadus- ja näitusetegevusest. ERMis tõlgendati seda väljastpoolt lähtuva püüdega vähendada muuseumi osatähtsust kultuurilooliste kogude keskuseks. Eriti raske oli selliste muutustega leppida sündmuste kaasaegsetel ja neil, kes asusid muuseumisse tööle siis, kui selline puhastustöö veel selgelt meeles oli. Nooremate jaoks tõstatus teema taas seoses varade tagastamisega näiteks üliõpilasorganisatsioonidele või siis kogude inventuuride ajal, nähes peakataloogis vastavaid märkuseid mõnel leheküljel iga museaalkirje juures. Muuseumid, kes on pidanud oma kogudest varasid õigusjärgsetele omanikele tagastama, on samuti tundnud, et nende kogude terviklikkus kaotab midagi väga olulist.

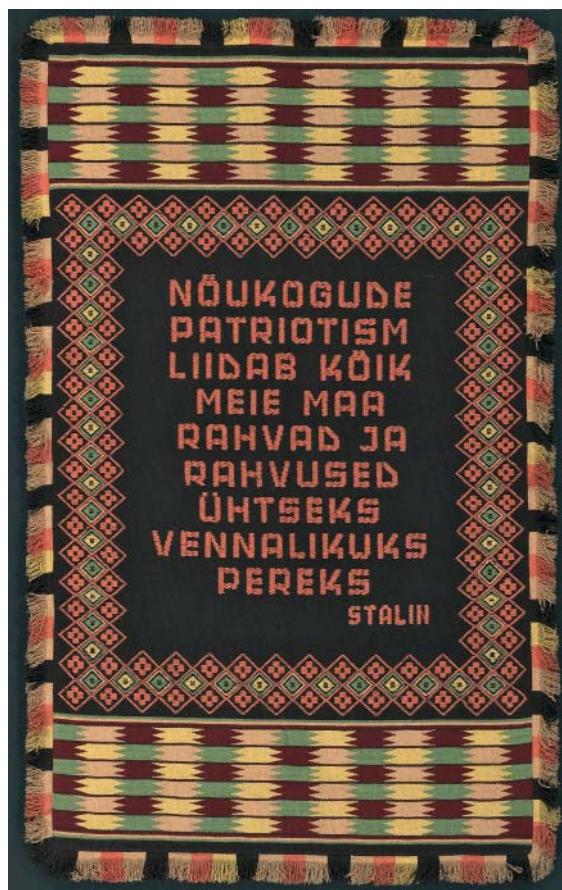
2013. aastal otsustas muuseum tuua väikese valiku nendest eraldatud esemetest taas ERMi, et eksponeerida neid ajutisel näitusel. Näitust ette valmistades avastasime, et üleantud museaale ei ole teistes muuseumides väga täpselt arvele võetud ning mitte alati polnud esemete juures kirjas nende legendid ja varasem kuulusus. Samuti saime aru, et need muuseumid, kellele toona kogusid üle anti, reageerisid näituse teemapüstitusele valuliselt ja kahtlustasid ERMi soovis ajalugu tagasi pöörata. Mõtlemapanev on igal juhul, et rõõmus ei pruugi olla ei see, kellelt võetakse, ega pikemas perspektiivis ka see, kellele antakse. Suurte üleandmistega kaasneb alati palju segadust, aja- ja tööjõukulu. Seda tasub meeles pidada ka Eesti muuseumimaastiku tänaste arengute puhul, kui toimub tervete muuseumide likvideerimine või kollektsioonide üleandmine (näiteks on ERM viimase kuue aasta jooksul pidanud leidma ressursse kolme muuseumi kogude ülevõtmiseks).

NÕUKOGULIK IDEOLOOGIA KOGUDES

Viimastel aastatel on erinevatel muuseumide peavarahoidjate kogunemistel korduvalt tõusnud üles teema, et muuseumide kogudes on liigselt nõukogudeaegset ideoloogilist materjali ja seda sageli mitmetes eksemplarides. Kui vaadata nõukogudeaegseid suunised kogumistöö korraldamiseks muuseumides, siis tasub tähele panna, et NSV Liidu Kultuuriministeerium andis korduvalt välja direktiive, mis suunasid muuseume eelisjärjekorras komplekteerima kogusid just lähtuvalt nõukogude ühiskonna ajaloost ja arenenud sotsialismi perioodist (Kostjuševa 1994: 79, Konksi 2009: 311 kaudu) Nii nagu valitsev ideoloogia toetas humanitaar- ja sotsiaalteadus-

tes sotsialistliku kaasaja uurimist, nii pidid ka kogud peegeldama seda sotsialistlikku kaasaega, mistõttu sattus kogudesse liigselt ideoloogilist ainet eelkõige trükitud materjalidena. ERMi esemekogude puhul ei saa küll rääkida nõukogude sümboolikaga seotud esemete üleküllusest. Saaks isegi öelda, et neid võiks olla rohkem. Nõukogude perioodil valmistatud esemeid on küll, kuid enamasti on need tavalised tarbeesemed, mitte selgelt ideoloogilise sõnumiga või sümboolikaga varustatud esemed, nagu näiteks 1. mai puhuks mõeldud kommikarp, erinevate paraadide loosungid või nõukogulikke saavutusi peegeldavad kuuseehed.

Algab sõja eest evakueeritud ERMi kogude tagasitoomine Tartusse. Kirstude väljatõstmine Karksi veinikeldrist juulis 1945. ERM Fk 1057:6
FOTO: Ants Salum ja Ants Viires

Kunstifondi Tartu osakonnalt 1950. aastal muuseumile tellitud ajastukohase loosungiga vaip. ERM A 556:19

Käekottidest, mis veel lähiminevikus olid tarbeesemed, on saanud museaalid

FOTO: Anu Ansu

Tegelikult suunas ju nõukogude ideoloogia muuseume kaasaega uurima ja koguma, millest me ka tänapäeval pidevalt räägime. Vaadates mitmeid ERMis nõukogude ajal toimunud kaasaja dokumenteerimise ekspeditsioone (Võru rajooni maarahva kaasaegne eluolu 1962–1964, Viljandi rajooni kaasaja üldkogumise ekspeditsioon 1978–1982, Aravete küla monograafilise uurimise ekspeditsioon 1983–1986, linnaolustikulise materjali kogumine Jõgeval 1987–1989), jääb silma üks ühisjoon – kaasaja dokumenteerimine toimus seal enamasti küsitluste, fotografeerimise ja filmimise kaudu. Esemekogud täienesid peamiselt ikkagi vanemate esemetega, mis sobisid juba olemasolevate kogudega. Tao-line esemete ja muu materjali kogumise vahel laiutav lõhe annab tunnistust sellest, et esemeid kogudes ongi kõige raskem teha valikuid kaasaegsete esemete puhul või oleks ehk isegi õigem öelda, et kõige raskem on valida kaasaegset eset. Selline olukord peegeldab üsna hästi üldist tendentsi, mis esemete puhul tähendab seda, et „vana on väärtuslik“. Küsimus on vaid selles, kui vana on piisavalt vana ja kas ikka kõik vana peab olema hoiul muuseumis.

Tasuks ehk korraks meelde tuletada artikli alguses tsiteeritud lõiku Villem Reimani artiklist Postimehes: *Osalt on need asjad nende omanikkude meelest ilma suurema väärtuseta ja vedelevad kuskil nurgas ehk kolikambris*. Ehk siis teisisõnu – me oleme harjunud muuseumide esemekogusid eelkõige täiendama asjadega, mis käibelt kadunud ja millest nende omanikud kas lihtsalt kui tarbetust kolast või kui antikvaarse müügiväärtusega esemest heal meelel loobuvad.

„VANAD“ RAHVAKULTUURI KOGUD TÄNASES PÄEVAS

ERMi loomisaegadel alustatud vana talurahvakultuuri „hävimisest päästmine“ selle võimalikult ulatusliku kogumise ja muuseumiseinte vahele talletamise kaudu jätkus jõuliselt terve nõukogude perioodi. Veel 1985. aastal tsiteeris muuseumi direktor Aleksei Peterson muuseumi teadusnõukogu koosolekul enne Teist maailmasõda ametis olnud direktorit Ferdinand Linnust: „Teooriad tulevad ja lähevad, aga materjal jääb“ (Protokollid 1985) ja aasta hiljem ilmunud Eesti Etnograafiamuuseumi ajalugu ja kogusid puudutavas väljaandes rõhutas Aleksei Peterson üle: *Muuseumis on kogumistöö muutunud igasuguse muu töö aluseks. See on ka õige, sest muuseumi kui spetsiifilise teadusliku ja kultuuriasutuse iseloomustavaks jooneks on just kogud, nende komplekteerimine ja säilitamine, kõik muud tööd tulenevad sellest, on teisejärgulised*. (1986: 23) Seejuures peeti oluliseks komplekteerida kogusid nii, et nende põhjal oleks võimalik uurida esemete tüpoloogiat ja levikut. Samas raamatus kirjutab Peterson: *Koguda on vaja mitte ainult kõiki rahvakultuuri esemeliike üksikute näidistena, vaid rohkesti eksemplare võimalikult erinevatest maanurkadest nii, et selguks ühe või teise kultuurinähtuse geograafiline levik* (1986: 14).

Kui nüüd 21. sajandi alguses on teaduslikud suunad muutunud ning tüpoloogiad ja levikud ei ole enam olulised, kas on siis sel eesmärgil kogutud esemed muutunud mõttetuks ja enamiku neist võiks kogudest välja arvata? Ma ei tea, kui palju kasutavad teiste muuseumide kogusid uurijad, erineva taseme õpilased ja käsi-

tööhuvilised, sest igasugustes tabelites tuuakse ära vaid üldine külastajate arv, mis tavaliselt tähendab näituste ja ürituste külastajaid. Näiteks 2013. aastal külastas ERMi uurimis- ja lugemissaali 2192 uurijat, kellele laenutati tutvumiseks 39 936 museali. Lisanduvad veel uurijad, kes piirduvad infootsinguga Muuseumide Veebivärvas. See peaks üsna selgelt näitama, et huvi muuseumi kogude vastu on jätkuvalt suur ja näitab viimastel aastatel pigem kasvutendentsi võib-olla just tänu sellele, et *kogutud ei ole mitte ainult kõiki rahvakultuuri esemelike üksikute näidistena, vaid rohkesti eksemplare võimalikult erinevatest maanurkadest.*

SÕNASTATUD KOGUMISPÕHIMÕTTED

Kogumistöö peab toimuma valikuid tehes, sellega on ilmselt kõik nõus. Millest aga peaks need valikud lähtuma? Kas seda otsustavad kogujad, muuseumi peavarahoidja või teevad need valikud muuseumi eest ära hoopis asjade omanikud, kes oma vara muuseumile kingiks või müügiks pakuvad?

Jõuamegi kogumispõhimõtteni, mis kuni üsna viimase ajani on paljudes muuseumides puudunud. Kogumispoliitikat puudutas ka riigikontrolli „Muuseumivarade arvestuse, säilimise ja kasutamise järelaudit“, mis valmis 2011. aastal. Riigikontrolli üks olulisemaid soovitusi kultuuriministrile oli (kokku oli neli olulist soovitus): *Töötada välja ja võtta vastu üleriigiline kogumispoliitika. Tagada, et iga muuseum töötaks välja kirjaliku kogumispoliitika, mis sisaldaks ülevaadet olemasolevast muuseumikogust alakogude kaupa, juurdekasvuvõimaluste ja säilitustingimuste analüüsi, selgeid valikukriteeriume kogude täiendamisel ja arvestamist teiste seotud muuseumide tegevusega.* (2011: 4)

Hea kogumispoliitika koostamise eelduseks on muuseumi kogude süstematiseeritus ja olemasoleva kollektsiooni hea tundmine. See ei pruugi alati tähendada kirjalikku dokumenti, kuid kindlasti tuleb kasuks, kui aeg-ajalt kogude analüüse kirja pannakse, sest töötajaskond muuseumides vahetub ning nii ei pea uued tulijad alustama tühjalt kohalt. Minu arvates ei ole oluline kirjeldada vaid kogudes leiduvat, samavõrd tähtis on analüüsida kogude kujunemist, komplekteerimist ja kogumismeetodeid erinevatel perioodidel.

Tänaseks ongi enamik Eesti muuseumide pannud kirja kogude korraldamise põhimõtted või piirdunud kitsamalt kogude täiendamist puudutava dokumendiga. Ka Eesti Rahva Muuseumil on esimest korda ajaloo jooksul olemas dokument, milles iga alakogu kaupa on lahti kirjutatud täiendamise vajadus ja põhimõtted. Lisanduvad kogudeüleised prioriteetsed valdkonnad (elulaadi muutus, kodu ja elukoht, institutsionaalne ja avalik sfäär, rõivastus, osakultuurid, kumbed ja traditsioonid, Eesti kogukonnad välis-

maal, Uurali kultuurid), mille raames kogutakse nii materiaalseid kui vaimset kultuuri. Keskmiselt on argikultuuri kajastava ainese kogumine ja fookus on suunatud inimesele kui kultuurilisele ja sotsiaalsele indiviidile oma aja ühiskonnas.

Kas ja kui võrd 28 leheküljele kirja pandud kogude täiendamise põhimõtteid meid aitavad või muuseumi fookust muudavad, on praegu veel vara öelda. Kindlasti on sellise dokumendi koostamine aidanud süsteemsemalt mõelda sellest, mida ja milleks me kogume.

Kogumispoliitika või -põhimõtted ei saa olla ainus dokument, mis kogumist mõjutab. Seda peavad toetama uurimis- ja teadustöö plaan, samuti näituste oma. Ei kogu me ju ainult säilitamiseks, vaid ikkagi selleks, et neid kogusid uute teadmiste ja kogemuste loomiseks kasutada. Siiani on rõhutatud kogumispoliitika vajadust, teiste poliitikate või pikaajaliste plaanide vajadusest pole midagi kuulda. Kuigi teoorias võiksid ju ühe muuseumi kogumis-, teadus- ja näitusepoliitika käia käsikäes.

KASUTATUD ALLIKAD

Eesti Rahva Muuseumi arhiivkogu:

Protokollid 1985. ERMA f 1, n 1, s 531, lk 5.

TA otsused 1951 = ENSV Teaduste Akadeemia Üldkogu ja Presiidiumi otsused, käskkirjad, mis otseselt puudutavad muuseumide tegevust. 1951. ERMA f 1, n 1, s 57A.

KASUTATUD KIRJANDUS

Astel, Eevi 2009. Eesti Rahva Muuseum aastatel 1940–1957. – *Eesti Rahva Muuseumi 100 aastat*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 186–247.

Juhatuskiri korjajatele. ERMi väljaanne nr 1. 1911. Tartu.

Konksi, Karin 2009. Etnograafiamuuseumina Nõukogude Eestis 1957–1991. – *Eesti Rahva Muuseumi 100 aastat*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 250–355.

Muuseumivarade arvestuse, säilimise ja kasutamise järelaudit. Kas olukord muuseumivaldkonnas on paranenud? Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 22. august 2011. <http://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Auditaruanded/tabid/206/Audit/2194/language/et-EE/Default.aspx>.

Peterson, Aleksei 1986. *Varaait. Ülevaade etnograafiamuuseumi ajaloost ja kogudest*. Tallinn: Valgus.

Reiman, Villem 1909. Eesti Rahva Muuseum II. – *Postimees*, 26. aprill, lk 1.

Tallgren, Aarne Michael 1921. Missugune Eesti Muuseum peaks olema? – *Postimees*, 27. oktoober, lk 5.

KÜLLI RIKAS

17.6.1955 – 5.12.2014

FOTO: Gunnar Fardelin

Külli Rikas, üks Saaremaa muuseumi kauaaegseid tugisambaid, oli sündinud Kuressaares, kus ta lõpetas 1973. aastal Saaremaa Ühisgümnaasiumi. Tartu ülikoolis ajalugu õppides valis Külli kitsamaks erialaks arheoloogia ning kaitses 1978. aastal lõputöö teemal „Kivikirveste tüpologia ja nende areng Saaremaal“. Samal aastal asus Külli Rikas tööle Saaremaa muuseumisse, kus möödus kogu tema tööelu, algul vanemteaduri, alates 1988. aastast ekspositsiooniosakonna juhataja ametikohal. Iseloomult oli Külli väga tasakaalukas, rahumeelne, abivalmis ja sõbralik ning seda mitte ainult kolleegide, vaid kõigi kaasinimeste vastu. Peaaegu kunagi ei juhtunud, et ta enne midagi ütles, kui mõtles – ikka vastupidi.

36 tööaastaga jõudis Külli usumatult palju ära teha ja paistis silma väga mitmekesiste võimetega. Ta oli muuseumi kõigi püsinäituste (ja paljude ajutiste näituste) üks põhiautoreid. Neist viimase, „Saaremaa aastail 1950–1993“ koostamise eest pälvis ta 2011. aastal Muuseumi-roti auhinna. Külli Rikase hooldada ja uurida

olid muuseumi arheoloogia- jmt esemekogud ning seda tööd ta tegi muljetavaldava põhjalikkusega. Arheoloogia ja muinsuskaitse temaatika jäigi Küllile tema mitmekesises erialases töös kõige südamelähedasemaks valdkonnaks. Ta oli maakonna muinsuskaitse liikumise üks algatajaid, võttis meeleldi osa arheoloogilistest kaevamistest, nõustas arvukaid asjahuvilisi, kirjutas sisukaid artikleid ning oli esimese Saaremaa ajaloo- ja kultuurimälestisi käsitleva ülevaateteose (1983, 2. trükk 1991) kaasautor. Tööst tööd tegi Külli Rikas ka kultuuri- ja kooliajaloo uurijana, tulemuseks muuhulgas artiklid koguteostes „Saaremaa Ühisgümnaasium 1865–1995“ (1996) ja „Saaremaa. 2“ (2007).

Kõige selle kõrval oli Külli Rikas üks parimaid rootsi keele oskajaid ja õpetajaid Saaremaal ning teenekas Rootsiga kultuurisidemete arendaja. Tema üheks lemmikharrastuseks oli pikka aega (kaug)matkamine. Saaremaa Matkaklubi (tollal Turismiklubi) liige sai Küllist juba 1970. aastal, 1980. aastate algul ulatusid tema matkarajad koguni Sajaanide ja Kamtsatka mäestikesse. Kaugmatkajate seltskond on teada: sinna saavad pikemalt kuuluda ainult väga toredad, tasakaalukad ja usaldusväärsed inimesed. Külli oli ka suur loodusesõber, keda eriti köitis aianud: oma puhkusegi võttis ta tavaliselt sügiseste aiatööde ajal.

Mitu aastat tuli Küllil võidelda raske haigusega. Seda tegi ta väga vapralt, säilitades talle nii omase optimismi ja elujaatuse. Külli Rikast jäid leinama ema, vennad perekondadega, sugulased, kolleegid, arvukad sõbrad ja tuttavad – neid on tal tõesti palju, eesti arheoloogide pere.

SAAREMAA MUUSEUM

ANTS PÄRNA

16.8.1935 – 31.12.2014

tele avatud ekspositsioonini jõuti Pikk tänav 70 hoones 1965. aastal. Nii oli 1935. aastal Tallinna sadamas Baikovi sillal avatud meremuuseum jõudnud uuesti, ehkki kolmkümmend aastat hiljem meie kultuuriruumi.

Ants Pärna lõpetas töö kõrvalt 1969. aastal Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo osakonna ajaloolasena, tema diplomitöö teemaks oli Tallinna Merekooli ajalugu. 1975. aastal ilmus temalt siiani üsna kenasti ajaproovile vastu pidanud rikkalikult illustreeritud raamat „100 laeva“, mis avas hilisema eestikeelse mereajaloolise kirjavara. Aastatel 1976–1979 juhtis Ants Pärna kultuuriministeeriumis muuseumide ja kultuuri-mälestiste teaduslik-metoodilist nõukogu. See amet polnud talle võib-olla nii südamalähedane, ent küllap oli ka Ants Pärnal selles oma osa, et 1978. aastal asusid Poola restauraatorid renoveerima Paksu Margareeta suurtükitorni ja kogu kompleksi meremuuseumi tarbeks. Alates 1979. aasta novembrist oli Ants Pärna tagasi Eesti Meremuuseumi direktori ametikohal ning 1981. aasta aprillis avati külastajatele muuseumi uus ja värske ekspositsioon. Pärast direktori ametist loobumist 1998. aasta septembris töötas Ants Pärna meremuuseumi teadurina kuni 2009. aasta alguseni, mil jäi vanaduspensionile. Teaduriaastad töid aga tegemist nii Eesti Mere-meeste Liidu vanemana, kuulsate Eesti kaptenite raamatusarja alustajana ning toimetajana koos kirjastusega SE&JS ja merenduskroonika kogujana, lisaks ilmusid temalt ka väikesed luuleraamatud.

Ants Pärna oli tõsine töömehes, kes innustas ka teisi aktiivselt merenduse vallas tegutsema. Puhka rahu.

URMAS DRESEN

Vana aasta viimasel päeval lahkus meie hulgast Eesti Meremuuseumi kauaaegne direktor Ants Pärna, tänu kellele on meil üldse olemas säärane muuseum. Oleks võinud minna ka teisiti ja siis jagaksime praegu rikka merendusliku pärandiga lõunanaabrite lätlaste saatust – Riia Linnamuuseumi juures on vaid merendusajaloo osakond ja väike ekspositsioon.

Kui noor Alatskivi ja Mooste juurtega Pärna 1960. aastal meremehe ametiga lõpparve tegi, sai temast sama aasta novembris Tallinna Linnamuuseumi merenduosakonna restauraator. Meremehele omane pealehakkamine ja tarmukus viisid selleni, et taasloodi iseseisev Eesti Meremuuseum ja Ants Pärnast sai alates 1. juulist 1961 selle direktor. Esimese külastaja-

EESTI RAHVA MUUSEUMI AASTARAAMAT 57 Eesti Rahva Muuseum

Aastaraamat võtab kokku sündmused ja näitused ERMis, teadus-, kogumis- ja säilitustöö põhisuunad ja muuseumi tegevuse väljaspool kodumaju aastal 2013. Teemadest on esil välitööd Lutsi maarahva juures läbi ajaloo, soomerootsi etnograafilised ekspeditsioonid, ruhnlaste blogimiskultuur, osalustegevus Läti muuseumides ning inimeste kontseptualiseerimine muuseumides, külastajad, kasutajad ja auditooriumid.

RAADI TEEJUHT GUIDE TO RAADI Eesti Rahva Muuseum

Nii eesti kui inglise keeles ilmunud raamat tutvustab Eesti Rahva Muuseumi olevat ja tulevat kodupaika kunagise Raadi mõisa territooriumil. Teejuht annab ülevaate Raadi ajaloost ja mõisapargist ning tegutsemisvõimalustest seal kuni ERMi uue peamaja valmimiseni 2016. aasta sügisel. Koostajad Pille Runnel, Kaarel Tarand, Merike Tamm, kujundaja Merike Tamm.

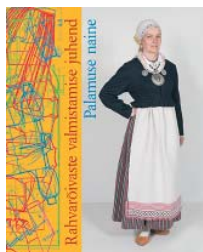
JEF. JOURNAL OF ETHNOLOGY AND FOLKLORISTICS Vol. 8, No. 1–2 Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakond ning etnoloogia osakond

Ajakirja esimeses numbris vaadeldakse emigratsiooniteemat, nüüdisaegseid palverändureid, setu kultuuri representatsioone ning identiteedimuutusi udmurtide seas. Teine, põhjarahvastele pühendatud erinumber on valminud Tartu Ülikoolis toimunud rahvusvahelise seminari *World Routes 3* materjalide põhjal. Koostajad Art Leete ja Aimar Ventsel.

MINU MOOD TULEB TAGASI... KARIN GRABBY-MATTHIESSEN- BARITSCH Eesti Rahva Muuseum

Eestist pärit Karin Grabby-Matthiessen-Baritschit (20.12.1913–27.5.2004) kutsuti saksa Chaneliks. Moeäri Karin Grabby Matthiessen Modelle tegutses sõja ajal Poznanis ja aastatel 1945–1958 Hamburgis. Kundedeks olid nii lihtrahvas kui ka kuulsused: Edith Piaf, Lil Dagover, Lilli Palmer, Christina Söderbaum jt. Raamatust leiab Karin Baritschi moejoonised ühes kommentaaridega. Koostaja Vaike Reemann, kujundaja Maarja Roosi.

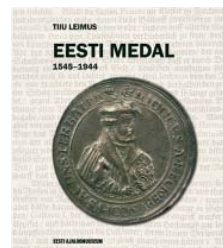
PALAMUSE NAINE. RAHVARÕIVASTE VALMISTAMISE JUHEND Eesti Rahva Muuseum

Juhendist leiab ajaloolise ülevaate Palamuse kihelkonna naiste etnograafilistest rõivastest, fotosid originaalesemestest ning lõikeid ja juhatust rahvarõiva-kostüümi iseseisvaks valmistamiseks. Koostajad Age Raudsepp ja Pille Arold, kujundaja Merike Tamm.

KADUNUD HÕIM: LUGU LUTSI MAARAHVAST Eesti Rahva Muuseum

Film ühest tänaseks kadunud eesti rahvakillust, omamoodi reis Lätimaa idaserva, Lutsi maarahva kunagistesse küladesse, „kadunud hõimu“ järeltulijate juurde. Paralleelselt jutustatakse arhiiviallikele tuginedes lugu eesti humanitaaride ja avalikkuse huvist Lutsi maarahva vastu. See huvi sai alguse juba 19. sajandi lõpul ning saavutas haripunkti esimesel iseseisvusajal. Koostajad Indrek Jääts ja Maido Selgmae.

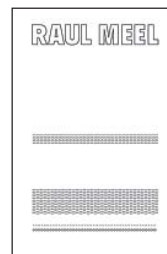
Tiiu Leimus EESTI MEDAL 1545–1944 Eesti Ajaloomuuseum

Käesolev raamat on esimene katse uurida monograafiliselt Eesti medali arengut aastail 1545–1944. Rikkalikult illustreeritud raamatus on medalid üldjuhul ära toodud originaalmõõtmetes, vähenduse või suurenduse korral on sellele viidatud pildi allkirjas. Suurem osa käsitletud medaleist pärineb Eesti Ajaloomuuseumi kogust. Toimetaja Ivar Leimus, kujundaja Aime Andresson.

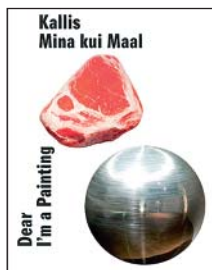
KADRIORU KUNSTIMUUSEUM KADRIORG ART MUSEUM Eesti Kunstimuuseum – Kadrioru kunstimuuseum

Nii eesti kui inglise keeles välja antud raamat aitab paremini mõista Kadrioru Kunstimuuseumi kollektsiooni eripära ja selles sisalduvaid kunstiteoseid ning teadvustada Eesti ainsa maailmaklassi barokkarhitektuuri näite – Kadrioru lossi tihedat seost ajalooga läbi kolme sajandi. Toimetaja Greta Koppel. Teksti autorid Anu Allikvee, Greta Koppel, Tiina-Mall Kreem, Kersti Kuldna-Türkson, Aleksandra Murre, Kadi Polli, kujundaja Tuuli Aule.

RAUL MEEL. DIALOGID LÕPMATUSEGA Eesti Kunstimuuseum – Kumu

Raamat kaasneb Kumu kunstimuuseumi näitusega „Raul Meel. Dialogid lõpmatusega“ (9.5.–12.10.2014) ja on esimene sedavõrd mahukas kokkuvõte eesti avangardi klassiku loomingust. Koostajad Eha Komissarov, Ragne Nukk, Raivo Kelomees. Teksti autorid Eha Komissarov, Raivo Kelomees, Erkki Luuk, Virve Sarapik, kujundaja Tuuli Aule.

KALLIS MINA KUI MAAL / ALATI SINU SININE LAGUUN

Eesti Kunstimuuseum – Kumu

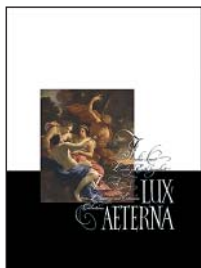
Raamat kaasneb Kumu kunstimuuseumi näitusteprojektiga „Merike Estna ja mina kui maal“ (27.6.–2.11.2014). Projekt, milles põimuvad ruumiliselt üheks kaks näitust – Merike Estna isikunäitus ja rahvusvaheline maalikunstinäitus, jätkab formaadiga eksperimenteerimist ka raamatuna. Tegemist pole traditsioonilise näitusekataloogi või essekogumikuga, raamatut võib käsitleda eraldiseisva teosena. Koostajad Kati Ilves ja Merike Estna. Tekstide autorid Gavin Wade, Merike Estna ja Kati Ilves. Kujundaja Indrek Sirkel.

RICHARD KALJO. VABAGRAAFIKA EESTI KUNSTIMUUSEUMI KOGUDES

Eesti Kunstimuuseum – Kumu

Raamat kaasneb Kumu kunstimuuseumi graafikakabineti näitusega „Richard Kaljo. Lood graafikas ja kirjades“ (26.9.2014–15.3.2015). Raamatu toob üle pika aja vaatajate ette väljapaistva eesti puugravüürimeistri vabagraafika, milles ta oli üks väljapaistvamaid oma ajastu meistreid Eestis. Koostaja ja autor Elnara Taidre, kujundaja Külli Kaats.

LUX AETERNA. ITAALIA KUNST LEEDU JA EESTI KOGUDEST

Eesti Kunstimuuseum – Kadrioru
Kunstimuuseum

Pealkirja „Lux aeterna“ alla koondunud kaks näitust (Kadrioru kunstimuuseumis 27.9.2014–15.3.2015 ja Mikkeli muuseumis 27.9.2014–1.3.2015) ja nendega kaasnev raamat toovad vaatajani itaalia kunsti

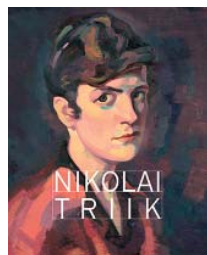
lummuse erinevad tahud. Koostajad Kerttu Männiste ja Anu Allikvee. Tekstide autorid Kerttu Männiste, Anu Allikvee, Mai Levin. Kujundaja Peeter Laurits.

PIDU SINUS ENESES. ART DÉCO MOOD ALEKSANDR VASSILJEVI KOGUST

Eesti Kunstimuuseum – Kumu

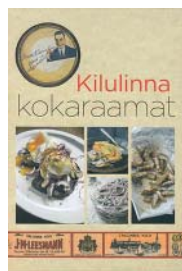
Kumu kunstimuuseumi samanimelise näitusega (11.10.2014–18.1.2015) kaasnev raamat pakub elamusliku sissevaate 1920. aastatesse ja toob lugejale moe kaudu lähemale I maailmasõja keerises radikaalselt teisenenud maailmapildi inimliku dimensiooni. Ajaloolised rõiva-komplektid ja aksessuaarid pärinevad tuntud moeajaloolase ja väsimatu moe propageerija Aleksandr Vassiljevi kogust. Koostajad Triin Tulgiste, Marion Piirmets, Anu Liivak. Tekstide autorid Aleksandr Vassiljev, Anu Ojavee, Triin Tulgiste. Kujundaja Kätlin Tischler.

NIKOLAI TRIIK

Eesti Kunstimuuseum – Kumu

Kumu kunstimuuseumi näitus „Nikolai Triik. Modernismiaja klassikud“ (30.5.–28.9.2014) ja sellega kaasnev raamat on *hommage* 20. sajandi esimese poole eesti kunsti ühe mõjukaima ning mitmeplaanilisema isiksuse loomingule. Autor Liis Pählapuu, biograafia koostajad Kaidi Vahar, Liis Pählapuu. Kujundaja Angelika Schneider.

Teale Saar ja Raili Mikk KILULINNA KOKARAAMAT Eesti Meremuuseum

Eesti Meremuuseumi näituse „Kilulinn Tallinn“ kataloog annab ülevaate kilupüügi ajaloost ja töötlemisest. Raamatust ei puudu ka ahvatlevad retseptid – nii ajaloolised kui tänapäevased.

Maret Tamjärv KELDRIRAAMAT

Eesti Vabaõhumuuseum

Rikkalikult illustreeritud ülevaade Eesti keldritest. Esmapilgul nii tavapärase hoonega põimub aja lugu: baltisaksa mõjud ja kartuli jõudmine meie toidulauale, 19. sajandi teisel poolel Eesti külas aset leidnud suured majanduslikud ja kultuurilised muutused, ehitustehnika ja kodukultuuri areng, kitsamad ja paremad ajad. Jutuks tulevad eeskätt taluõuel eraldi hoonena seisvad keldrid – maakeldrid, kuid põikeid tehakse ka mõisaõuele, kiigatakse sahvrisse ja kartulimaale. Kujundaja Pilleriin Jürisoo, väljaandja Maalehe Raamat koostöös SA Eesti Vabaõhumuuseumiga.

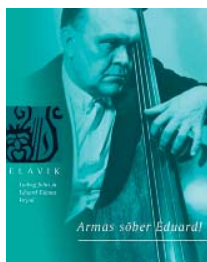
TUHAT AASTAT SAJA SAMMUGA. TEEJUHT TARTU LINNAMUUSEUMI PÜSINÄITUSEL Tartu Linnamuuseum

Teejuhi ülesehitus järgib muuseumi väljapanekut ning pakub huvitavat lisa lugemist kogu perele. Juttu tuleb linna tähtsamatest ajaloosündmustest, endisaegse Tartu välisilmest ja muuseumihoone ajaloost. Sekka põnevaid fakte ning nuputamisülesandeid. Koostajad Kaari Siemer ja Keiu Telve, kunstnik Pia Hanslep, kujundaja Mari Ainso.

**PIIR JA JÕGI – PIIRIÕGI.
UURIMUSI NARVA PIIRKONNA
AJALOOST
Toimetised 15
Narva Muuseum**

Raamat on kantud piiriteemast ja kõikide siin avaldatud artiklite sisu fookuses on piiri erinevad tähendused, olgu selleks siis piir otseselt või kaudselt mõttes.

**ARMAS SÕBER EDUARD! LUDVIG
JUHTI JA EDUARD TUBINA KIRJAD
Elavik 17**

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum

Ühe eesti muusika tippteose, Eduard Tubina Kontrabassikontserdi omapärane sünnilugu USAs elanud väljapaistva eesti kontrabassikunstniku Ludvig Juhti kirjade kaudu. Fotod ja arhiivimaterjali näited seovad kirjavahetuse ühtseks tervikuks, aitamaks mõista üht peatükki meie muusikaajaloost, mis leidis aset väljaspool Eestit.

**MIINA HÄRMA 150. ENNE JA
NÜÜD**

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum

Tiigi Seltsimaja ning Tartu Linnavalitsuse välja antud album heidab laiemat pilgu helilooja Miina Härma (1864–1944), tema kaastegutsejatele ning ajale, milles ta elas. Rohkete fotodega kaunistatud albumi koostas Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum koostöös kirjastusega SE&JS. Albumi lisana on kaasas DVD-plaat Miina Härma 150. sünniaastapäeva juubelikonserdi salvestusega 9. veebruarist 2014.

**ÜLEVAATEID
OKUPATSIOONIAJAST
Okupatsioonide Muuseum**

Heiki Ahoneni ja Enn Tarveli koostatud artiklikogumiku "Ülevaateid okupatsiooniajast" kordustrükk. Kogumik on saadaval eesti, inglise ja vene keeles.

**SIBERI KODU. KÜÜDITATUTE
LOOD**

Okupatsioonide Muuseum

Juuniküüditamise aastapäevaks ilmunud raamat koosneb koolinoorte kirja pandud lugudest, mis koguti küüditatute mälestuslugude kogumise konkursil „Siberi kodu“. Konkursi algatas Okupatsioonide Muuseum koostöös Eesti Memento Liidu ja MTÜga Siberi Lood septembris 2013. Saabus 108 mälestuslugu, mis kõik avaldati raamatus.

**ENTRY POINTS. STORIES OF THE
LEANING HOUSE**

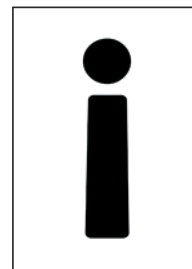
Tartu Kunstimuuseum

Kontekstuaalne sissejuhatus näitusele „Arheoloogiafestival – kihistusi pildist ja ruumist“ (19.6.–24.8.2014). Kogumikus on avaldatud Anu Vahtra visuaalne essee „Museum 1-5“ ning Kaisa Eiche, Ragnar Helgi Olafssoni, Tanel Randeri ja Valentinas Klimašauskase esseed, proosa ja luule. Koostaja Maria Arusoo, kujundaja Mikk Heinsoo. Väljaandja Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus.

**RÕIVAD JA RÜHID
Tartu Kunstimuuseum**

Pilvi Takala isikunäitusega (4.9.–2.11.2014) kaasneval samanimelisel buklett. Trükise keskmel on põhjalik intervjuu kunstnikuga, milles ta räägib lähemalt nii näitusele eksponeeritud teostest kui ka oma kunstiõpingutest ja karjäärist rahvusvahelises kunstimaailmas. Koostaja ja toimetaja Rael Artel, kujundaja Epp Õlekõrs. Vabalt kättesaadav aadressil http://issuu.com/raelartel/docs/takala_tam_catalogue-issuu_27082014.

**TÜÜPILISED INDIVIIDID. TARTU
GRAFITI JA TÄNAVAKUNST
1994–2014**

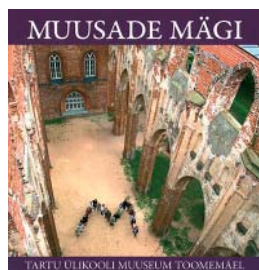
Tartu Kunstimuuseum

Tartu Kunstimuuseumi samanimelise näitusega (7.11.2014–1.2.2015) kaasneval publikatsioon, mis sisaldab kuraatori selgitust näituse kontseptsiooni kohta, ülevaadet grafiti ja tänavakunsti arengust Tartus ning näitusele esitletud tööde kirjeldust. Muuhulgas on avaldatud ka Francisco Martínezi esseed „flâneuse“ist ning Piret Voolaiu käsitlet grafitist kui kommunikatsioonikesksest kultuuri-ilmingust. Koostaja Marika Agu, kujundaja Margus Tamm.

**MALLE LEIS
Tartu Kunstimuuseum**

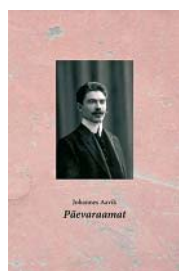
Malle Leisi näitusega „Kollane suvi“ Tartu Kunstimuuseumis (27.11.2014–1.3.2015) kaasneval mahukas kataloog. Intervjuus annab Leis ülevaate oma kunstnikuteest ja selgitab loomingu põhimõtteid. Leisist kui naiskunstnikust feministliku kunstiteaduse diskursuse vaatepunktist kirjutavad EKA kunstiteaduste professor Katrin Kivimaa ja Berliinis resideeriv Bojana Pejić. Villu Jõgeva käsikirjalisest „Siiditrükiloost“ valitud katkendid toovad lugejale lähemale nõukogude aja ning kunstnikuks olemise neil aastatel. Koostaja Tiit Talvistu, kujundaja Tiit Jürna.

MUUSADE MÄGI. TARTU ÜLİKOOI MUUSEUM TOOMEMÄEL

Tartu Ülikooli Muuseum

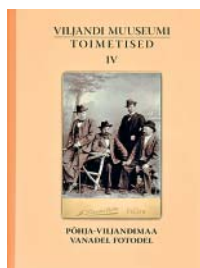
Toomemäe arengulugu ja Tartu Ülikooli muuseumi varasid tutvustav raamat on mõeldud nii sise- kui välisrühmadele, kes soovivad saada ülevaadet Toomemäe loost. Giidiraamatu formaadis teos annab lühikese ülevaate Toomemäe arenguloost ja Tartu Ülikooli muuseumi varadest. Lisaks tutvustab raamat ka hooneid, kus Tartu Ülikooli muuseum paikneb – endist toomkirikut, vana anatoomikumi, tähetorni ja kunstimuuseumi ülikooli peahoones. Lisaks on välja valitud 30 eset muuseumi kogudest. Koostaja Lea Leppik.

JOHANNES AAVIK. PÄEVARAAMAT 1916–1929

Saaremaa Muuseumi toimetised. 8

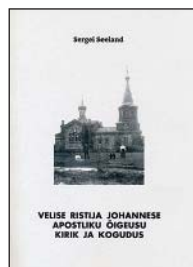
Seda intiimpäevikut pidas silmapaistev keeleteadlane, tõlkija, õpetaja ja ajakirjanik Johannes Aavik (1880–1973) 31. jaanuarist 1916 kuni 4. aprillini 1929 Tartus ja Kuressaares elades. Päevaraamatu annetas Saaremaa Muuseumile 2001. aastal rootsieestlane Hillar Ugand, kelle ema Aino oli olnud abielus Johannes Aaviku onupoja Paul Aavikuga. Raamat ilmus koostöös kirjastusega Ilmamaa. Käsikirja dešifreeris, digiteeris ja kommenteeris Olavi Pesti.

PÕHJA-VILJANDIMAA VANADEL FOTODEL

Viljandi Muuseumi toimetised IV

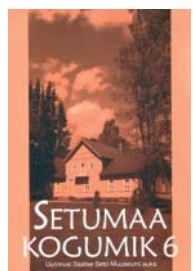
Raamat tutvustab ajaloolise Põhja-Viljandimaa Suure-Jaani, Pilistvere, Kolga-Jaani ja Põltsamaa kihelkonda Viljandimaa fotokogudes säilinud kujutiste vahendusel. Raamatusse valitud neljasada fotot täiendavad pildiallkirjad ja kihelkondi iseloomustavad tekstid. Lisatud on Põhja-Viljandimaa suuremõõtmeline kaart väljavõttega 1935. aastal Eesti Kirjanduse Seltsi kodu-uurimise toimkonna välja antud kaardilt.

Sergei Seeland VELISE RISTIJA JOHANNESSE APOSTLIKU ÕIGEUSU KIRIK JA KOGUDUS

Sillaotsa Talumuuseum

Kodu-uurija Sergei Seeland seletab lahti 1840. aastate usuvahetusliikumise, mille motiivid ei olnud mitte niivõrd usulised kui majanduslikud ja sotsiaalsed. Saab lugeda koguduse asutamisest, vajadusest ehitada õigeusu koolimaja ja siis kirik. Raamat sisaldab täieliku nimekirja nende aastate jooksul kogudust teeninud preestritest, lisaks antakse ülevaade kiriku naiskomitee tegevusest aastani 1941. Fotod pärinevad Sillaotsa Talumuuseumist ja Sergei Seelandi fotokogust. Trükkis ilmus kiriku 125. sünnipäevaks.

SETUMAA KOGUMIK 6

Saatse Seto Muuseum

Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi, MTÜ Seto Adõr ja MTÜ Arheoloogiakeskus koostööna valminud kogumik on seekord pühendatud Eesti-poolse Setomaa kõige vanemale muuseumile – Saatse Seto Muuseumile, mis tähistas 25. juunil oma 40. sünnipäeva. Raamat on mõeldud nii erialateadlastele kui kodu-uurijatele, muuseumitöötajatele, õpetajatele, kooli- ja üliõpilastele, kõigile neile, kes tunnevad huvi Setumaa varasema ja lähiajaloo ning kultuuri vastu. Koostaja Mare Aun, kujundajad Ivi Tammaru, Jaana Ratas.

SETO TALUMUUSEUM

Setumaa muuseumid 2

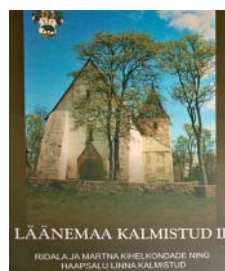
Raamat käsitleb sel sügisel 20. sünnipäeva tähistanud Seto Talumuuseumi ja selle kogusid, Värska ümbruse arengulugu muinas-, kesk- ja uusajal ning tegevuse lõpetanud leelokoore Põhja-Setumaal. Autorid Laine Lövi, Arvis Kiristaja, Tiit Kunst ja Mare Piho, koostaja Mare Aun, kujundajad Ivi Tammaru, Jaana Ratas.

Liivi Aarma KULLAMAA KIHELKONNA AJARAAMAT

Kullamaa kihelkonnamuuseum

Seni kõige põhjalikumalt Kullamaa kihelkonna ajalugu käsitlev raamat. Muuhulgas vaadeldakse esimesi eestikeelseid ürikuid, mis just Kullamaaga seotud, ning kogu eesti kultuuris tähtsaid ja tuntud Kullamaa inimesi.

LÄÄNEMAA KALMISTUD II. RIDALA JA MARTNA KIHELKONDADE JA HAAPSALU LINNA KALMISTUD

Kullamaa kihelkonnamuuseumi toimetised III

Raamat tutvustab läbi aegade olulisi ja silmapaistvaid omavalitsus-, ühiskonna- ja kultuuritegelasi, talupoegi, vaimulikke ja mõisnikke, õpetajaid, Vabadussõja sangareid jpt. Lageda saab ka surmaning kalmistukultuuriga seotud artikleid. Koostaja Lembitu Twerdianski.

An interview with Christiane Bern-des, curator of Van Abbemuseum in Eindhoven, Netherlands, was carried out in Tartu on November 22, 2013, when she participated in a seminar in Estonia, under the heading “How to communicate collections? Different possibilities for (permanent) exhibition”. Christiane Berndes maintained that the situation in Western Europe is still not identical to that in Eastern Europe. The West has different opportunities, a different financing system, and a completely different history of collection evolution. Changes in the political system made Eastern Europe reinterpret its own history as well as that of the collections. In the West, however, changes take place at a slow pace. Berndes maintains that western people are still unaware of these changes; nor do they understand that there comes the time when the West also has to rewrite its history.

FOR WHOM DO WE PUT DOWN COLLECTION PRINCIPLES?

Mirjam Rääbis
Chief specialist of Cultural
Heritage Department,
Ministry of Culture

In the 21st-century Estonia, collection principles once again rose on the agenda after the state audit report in 2005. Since then this issue has been under serious consideration by the research commission and the collection and preservation collection of the museum board. In the future the role of the collections analyst is planned to be given to the Board of Cultural Heritage, established by the new heritage protection law and designed to be centrally responsible for museums and heritage protection issues.

CURRENT COLLECTION POLICY IN SMALL MUSEUMS

Reet Mark
Head of the Department of Folk
Cultures, Estonian National
Museum

As of today, a document concerning the official collection policy can be found on the homepage of practically each small state (county) museum. As the new museum law facilitates the process of removing museals from collections or their relocation into other collections, this might contribute to the better arrangement of museum collections, making them more compact and including only relevant objects. Yet, it currently seems that removal from a collection, discarding or relocation into an auxiliary collection has been made too simple; the ‘cleansing’ of collections has occurred too often in our history, and there are too many unnegotiated issues as regards the collection of present-day material.

EXCLUDING FROM COLLECTIONS – FOR OR AGAINST

Pilvi Pöldma
Museums of Virumaa
Kaie Jeesser
Tartu City Museum

According to the former museum law it was allowed to exclude from collections the museals that were irreversibly damaged, lost, or obtained in good faith and had to be returned to their rightful owners. The current law has added, besides the abovementioned, the cases when a museal does not correspond to the collection principles of the museum, or when a collection at the same museum or at any other museum of another country contains a considerable number of similar museals. Museum workers see it also as a coercive decrease of collections and a threat that exclusion can be used as a means for relieving lack of space. Our museum collections could certainly benefit from exclusions that are organised on a reasonable basis, are well-grounded and transparent; yet, we should measure thrice before we cut once.

SCIENCE COLLECTIONS UNDER MAGNIFYING GLASS

Lea Leppik
University of Tartu Museum

Estonian museum and science policy clearly differentiates between science and museum collections (although they partly coincide). State museums with their collections are under the administration of the Ministry of Culture, and science collections at research institutions – that of the Ministry of Education and Research. At the end of August, 2014, people all over the world interested in scientific instruments assembled in Tartu, where the international Scientific Instrument Commission (SIC) organised its 33rd symposium. During the symposium week 75 participants from 18 countries made 50 presentations.

COLLECTIONS IN THE LIMELIGHT

Kerttu Männiste
Kadriorg Art Museum
Kirsten Simmo
Estonian Theatre and Music
Museum

Since 2012 the Kadriorg Art Museum, part of the Art Museum of Estonia, has been organising thematic artful evenings. The event format is aimed at combining and connecting different forms of art, from architecture and painting to music, poetry, dance and culinary art. In 2005, Assauwe Theatre was launched at the main building of the Estonian Theatre and Music Museum. Also, different projects are carried out at the branches of the Estonian Theatre and Music Museum.

HOW CAN WE USE MUSEALS IN THE CREATION OF MUSEUM SOUVENIRS?

Mariann Raisma
University of Tartu Museum

In Estonia a competition for the best museum souvenirs has been ongoing since 2009. The Estonian Museum Souvenir Award (EMMA) is a monetary award given to Estonian museums that have created the best museum souvenirs. The aim of the award is to show appreciation for product development – part of museums’ everyday work – as well as to use museum collections as a source of inspiration in creative industry. The award is issued in jointly by the Estonian Museum Association and the Ministry of Culture.

EXHIBITION EVELINE VON MAYDELL: A WORLD IN BLACK AND WHITE: AN ELEGANT EXAMPLE OF THE COOPERATION BETWEEN DIFFERENT INSTITUTIONS

Tiina-Mall Kreem
Kadriorg Art Museum

In 1940, the creative heritage of Baltic-German artist Eveline von Maydell remained in Estonia only by chance. The exhibition introducing it was organised jointly by the Art Museum of Estonia and the National Archives of Estonia: the latter displayed photographs, letters to friends and acquaintances, as well as excerpts from her diaries, whereas the Art Museum put on view the scissor-cut silhouettes left behind by the talented artist when she fled Estonia.

SUMMER EXHIBITION AT THE TARTU CITY MUSEUM ABOUT THE ART OF RUTIKVERE LANDLORDS-FREEMASONS

Anne Untera
Art Museum of Estonia

The joint exhibition of the Art Museum of Estonia and the Tartu City Museum was dedicated to the heritage of two little-known Baltic German artists. Otto Friedrich von Pistohlkors senior (1754–1831) and Otto Friedrich von Pistohlkors junior (1781–1843), father and son with the same name, landlords of Rutikvere Manor, had been, until then, known only by a few drawings and paintings. The exhibition removed the veil of secrecy from the topic of freemasonry, as both the father and the son occupied high positions in the Masonic Lodges in St. Petersburg.

EVERLASTING VIRTUAL EXHIBITION

Ele Pajula, Maris Rosenthal
Estonian Theatre and Music Museum

The first virtual exhibition at the Estonian Theatre and Music Museum was staged as a result of teamwork in 2008. The exhibition has displayed illustrative and conveniently handy information both for educationalist and students, and – what is most important – it is free of charge. The advantage of the exhibition is that visits are not restricted by distances or opening times: it is open round the clock. However, the virtual exhibition also has a few shortcomings: it is permanent and will never be changed, and, similarly to all the e-exhibitions of the Estonian Theatre and Music Museum, is only in Estonian.

In the rubric “**A Human Being, After All**” Ele Pajula conducts an interview with **Marika Palu**, chief treasurer of the Estonian Theatre and Music Museum.

WHY DOCUMENT THE USAGE OF MUSEALS?

Kaie Jeesser
Tartu City Museum
Kurmo Kõnsa
University of Tartu

The absence of proper documentation concerning the usage of museals diminishes the value of museum objects as information sources, thereby influencing the possibilities for object interpretation and usage. The Information System of Estonian Museums has been developed to make the documentation of museals faster and more convenient; besides the functions of cataloguing, classification, and registration of museals, it also supports the function of museals usage documentation.

COLLECTION JOY, PAIN SHARING AND PRESENT DAY

Riina Reinvelt
Chief treasurer of the Estonian National Museum

The article dwells upon the evolution of collections at the Estonian National Museum during a 105-year period.

TIINA-MARIA VINT

Tallinna Tehnikaülikooli Muuseum
1. jaanuar 1960

ANU TOODING

Eesti Meremuuseum
4. jaanuar 1965

RITA KROON

Eesti Kunstimuuseum
13. jaanuar 1950

HELENA ORLE

SA Eesti Tervishoiu Muuseum
13. jaanuar 1965

MAIA MADAR

Eesti Ajaloomuuseum
16. jaanuar 1955

EHA RAND

Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus
21. jaanuar 1945

KRISTI ÜTT

Eesti Rahva Muuseum
29. jaanuar 1985

EVA-KAIA VABAMÄE

Tartu Ülikool
31. jaanuar 1985

KENNET ROOSIPUU

SA Eesti Tervishoiu Muuseum
2. veebruar 1970

TERJE LÕBU

Tartu Ülikooli Muuseum
18. veebruar 1960

KADI KARINE

SA Rannarahva Muuseum
19. veebruar 1985

JAAK ADER

Endine Eesti Tervishoiu Muuseumi töötaja
27. veebruar 1950

EHA RAJA

Hanila Muuseum
6. märts 1950

MALL SINIVEER

Harjumaa Muuseum
12. märts 1950

MARI VALLIKIVI

Kondase Keskus
15. märts 1975

ELLU MOISA

Väike-Maarja Muuseum
18. märts 1940

TIIU LUIK

Endine Eesti Kunstimuuseumi töötaja
19. märts 1940

ARIADNA REBANE

Eesti Kunstimuuseum
23. märts 1970

LIINA AASLAID

Ennistuskoda Kanut
24. märts 1975

SIIRI RIES

Eesti Panga Muuseum
29. märts 1975

LEMMIT KAPLINSKI

Eesti Trükimuuseum
31. märts 1980

MALLE-REET HEIDELBERG

6. aprill 1960

AILE RAJAMETS

Endine Eesti Tervishoiu Muuseumi töötaja
11. aprill 1940

VILJAR TALIMAA

Ennistuskoda Kanut
27. aprill 1980

REET PIIRI

Eesti Rahva Muuseum
2. mai 1955

TIINA TAE

Eesti Rahva Muuseum
3. mai 1965

SIGNE MEISALU

13. mai 1965

GEORG SÄREKANNU

Järeda Muuseum
24. mai 1955

KRISTI ONKEL

Kunda Tsemendimuuseum
24. mai 1975

JOLANA LAIDMA

Ennistuskoda Kanut
26. mai 1980

SIRJE ALTER

Eesti Kunstimuuseum
27. mai 1950

MARI-ANN AIMLA

Endine Eesti Tervishoiu Muuseumi töötaja
5. juuni 1940

EDITH HENN

11. juuni 1950

KAIE KUKK

Eesti Kunstimuuseum
15. juuni 1960

VAIDO LILLEMÄE

Skaudimuuseum
16. juuni 1965

KAI LOBJAKAS

Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum
18. juuni 1975

ANTS LEEMETS

SA Virumaa Muuseumid
23. juuni 1950

SIRJE HÄRMAS

Tartu Linnamuuseum
26. juuni 1955

